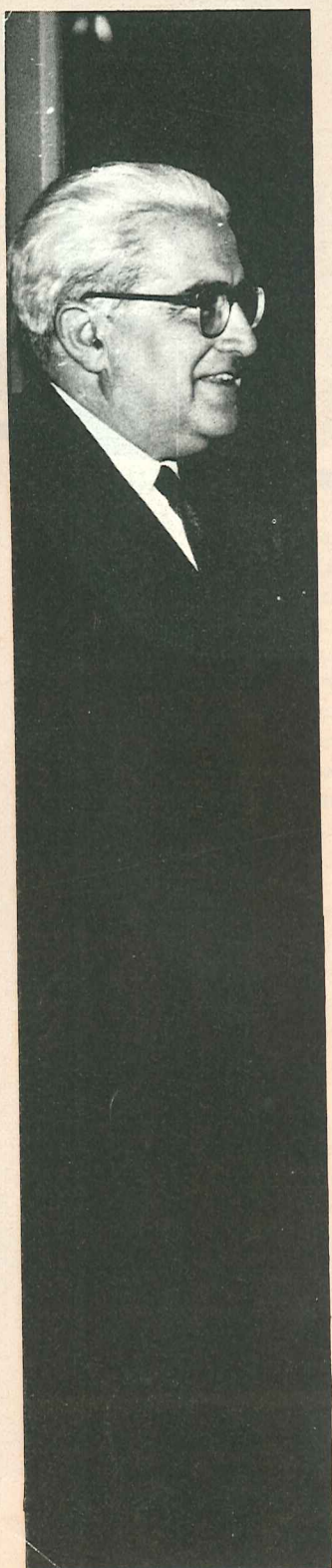

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΕΧΝΗΣ, ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

Δελχ. 120

Αριθ. φύλλου 26, Φεβρουάριος 1984

αφιέρωμα στον Ν. Γ. Πεντζίκη

γράφουν:

Κώστας Γάλλος • Κωστής Γκιμοσούλης

Γιώργος Ιωάννου • Νίκος Λάζαρης

Κ. Χ. Μύρης • Δημήτρης Μυταράς

Ηλίας Χ. Παπαδημητρακόπουλος • Αθηνά Σχινά

Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος • Γιώργος Χειμωνάς

Γιάννης Κοντός

Η κατοχή και ο εμφύλιος
στην ποίηση του
Μίλτου Σαχτούρη

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ

Μηνιαία Επιθεώρηση Τέχνης, Κριτικής και Κοινωνικού Προβληματισμού

Στενών Πόρτας 20, 161 21 Αθήνα.
Τηλ. 72.34.122

ΕΚΔΟΣΗ:

Κ.Γ. Παπαγεωργίου
Στενών Πόρτας 20, Αθήνα

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Κώστας Γουλιάμος
Αλέξης Ζήρας
Στέφανος Μπεκατώρος
Κώστας Γ. Παπαγεωργίου
Κατερίνα Πλασσαρά
Σπύρος Τσακνιάς

Φωτοστοιχειοθεσία - Εκτύπωση:

Γ. Λεοντακιανάκος και Υιοί
Δουκίσσης Πλακεντίας 31 (Χαλάνδρι)
Τηλ. 68.12.366

Αναπαραγωγή φιλμ:
Αντώνης Σωτηρόπουλος

Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική άποψη του συγγραφέα του

Τιμή τεύχους 120 δρχ.
Εξαμ. 700 δρχ. -Ετήσια 1400 δρχ.
Ετήσια Οργανισμών Τραπεζών κλπ.
3.500 δρχ.

Εξωτερικού:

Εξαμ. 900 δρχ.
Ετήσια 1800 δρχ.

Για φοιτητές:

Εξαμ. 500 δρχ. -Ετήσια 1000 δρχ.
Εμβάσματα - επιταγές - συνεργασίες,
έντυπα:

Κ.Γ. Παπαγεωργίου,
Στενών Πόρτας 20, Αθήνα

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

Αθήνα:
Πομόνης Διονύσιος
Ζαλόγγου 1, τηλ. 36.20.889

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΟΚΟΛΗ

Γραβιάς 10-12, τηλ. 3605520

Κυκλοφορεί

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Η πρώτη μεταπολεμική γενιά

από τη σειρά

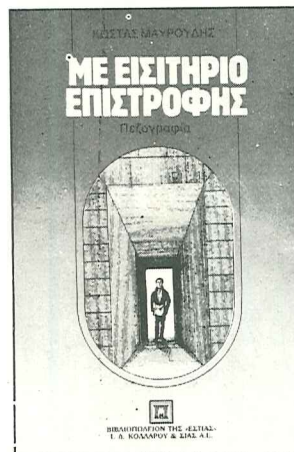
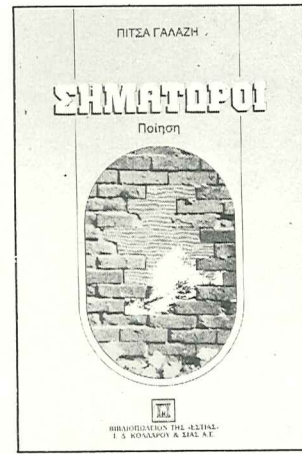
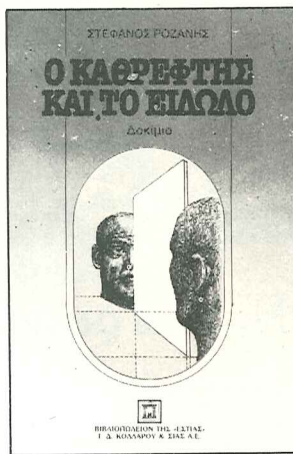
«Ελληνική ποίηση»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αφιέρωμα στον Ν. Πεντζίκη	3-20
Γιάννης Κοντός, Σημείωμα του επιμελητή	3
Γιώργος Ιωάννου, Από τον πηλό της Θεσσαλονίκης	4
Αθηνά Σχινά, Ν. Γ. Πεντζίκης - μια απόπειρα προσέγγισης	5
Ηλίας Χ. Παπαδημητράκοπουλος, Ο Ν. Γ. Πεντζίκης και το περιοδικό «Κοχλίας»	7
Νίκος Λάζαρης, Ν. Γ. Πεντζίκης, ένας συγγραφέας πολιούχος	11
Γιώργος Χειμωνάς, (ένα άτιτλο κείμενο)	12
Ν. Γ. Πεντζίκης, Αντάμωση, Ημέρας απαρχή και τέλος	13
Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Ο καπετάν Καλεπουπιάς	14
Κ. Χ. Μύρης, Οδάξ	18
Κωστής Γκιμοσούλης, 13 σκέψεις για τον Ν. Γ. Πεντζίκη	19
Δημήτρης Μυταράς, (ένα άτιτλο κείμενο)	19
Κώστας Γάλλος, Το δαύμα ως ακύρωση της raison	20
Φλόρα Βερνίκου, Διευδυντές ορχήστρας - ένα είδος που κινδυνεύει	21
Θάνος Κωνσταντινίδης, Η κατοχή και ο εμφύλιος στην ποίηση του Μίλτου Σαχτούρη	23
Κατερίνα Πλασσαρά, Ένας πράσινος στην Αθήνα	29
Ίρις Κανέλλου, Και πάλι η Πάρνηθα	31
Εύη Θεοδορίδου - Μαρία Σταματιάδου, Για την αναγκαιότητα επιστημονικής θεατρικής παιδείας	32
Ματθαίος Μουντές, Νηπιοβαπτισμός (ποίημα)	33
Σχόλια	34

ΝΕΑ ΣΕΙΡΑ

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.

ΣΟΛΩΝΟΣ 60 - ΑΘΗΝΑ 135 - ΤΗΛ. 3615077

Αφιέρωμα

Ν. Γ. Πεντζίκης

(αφιέρωμα)

γράφουν:

Κώστας Γάλλος • Κωστής Γκιμοσούλης

Γιώργος Ιωάννου • Νίκος Λάζαρης

Κ. Χ. Μύρης • Δημήτρης Μυταράς

Ηλίας Χ. Παπαδημητρακόπουλος • Αθηνά Σχινά

Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος • Γιώργος Χειμωνάς

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ

Το περιοδικό «Γράμματα και Τέχνες» αφιερώνει το τεύχος 26 στον πεζογράφο, ποιητή και ζωγράφο Ν. Γ. Πεντζίκη. Είναι μια ελάχιστη τιμή στο μεγαλύτερο ζωντανό συγγραφέα της χώρας μας. Στον άνθρωπο που έδωσε όνομα και υπόσταση στα πιο μικρά αντικείμενα που μας περιβάλλουν.

Από το πρώτο βιβλίο του «Αντρέας Δημακούδης» (κυκλοφόρησε το 1935 με το ψευδώνυμο Σταυράκιος Κοσμάς) έδειξε ότι πηγαίνει την πεζογραφία μας σε δρόμους ανεξερεύνητους —ίσαμε τότε— ακόμα έδειξε ότι δεν τον συνέδεε τίποτα με τους άλλους πεζογράφους εκείνης της εποχής. Μόνος προχώρησε με μια θρησκευτικότητα για τη δουλειά του και μια ορθοδοξία κιβωτό, συχνά χλευαζόμενος από το λεγόμενο κατεστημένο και πολλούς «προοδευτικούς» σκοταδιστές. Αυτόν τον ερωτικότερο των ελλήνων δεν τον καταλαβαίνουν ακόμη και σήμερα, μερικοί αμαθείς —ρεκάζοντες φιλόλογοι (που ευτυχώς δεν αντιπροσωπεύουν τίποτα στην πνευματική ζωή του τόπου). Όποιος δεν έχει διαβάσει τους καταλόγους ονομάτων, αντικειμένων, φυτών, κοχυλιών, πόλεων, αγίων, θαυμάτων, χρωμάτων του Ν.Γ. Πεντζίκη, δεν έχει προσευχηθεί ποτέ. Όποιος δεν έχει δει τη ζωγραφική του, τα πλουμίδια της, τα σύμβολα —εκείνο το γαλάζιο της υπέρβασης που καθαρίζει τον άνθρωπο από τις αμαρτίες του— ακόμη τα σχέδια με σινική που τα νιώθει στο σώμα σου, δεν πιστεύει την αγάπη. Τα ποιήματά του βυζαντινό τείχος, που κλείνει μέσα όλα τα παραπάνω και άλλα πολλά. Μένει ο προφορικός του λόγος σε πυκνή ύφανση, με γεώδη χρώματα (όποιος πει ότι κουράστηκε να ακούει τον Ν.Γ. Πεντζίκη να μιλάει —και μιλάει ώρες ατέλειωτες— δε θα περάσει στην άλλη ζωή με τα λευκά, αλλά με τα χοντρά ρούχα που του φόρεσαν οι άλλοι).

Αυτός ο «τρελός» φαρμακοποιός της Θεσσαλονίκης, ο μοναχός, ο βοτανολόγος, ο βυζαντινός καλλιγράφος, ο πάντα μοντέρνος (ένας φίλος μου όταν τον είδε, μου είπε: είναι αρχιμουσικός), που δε θα τον νιώσουν ποτέ αυτοί που επιδιώκουν την εξουσία: εντέλει τον συγγραφέα Ν.Γ. Πεντζίκη που δεν μπορεί να περιγράψω, προσκυνώ και φιλώ την δεξιά του.

Γιάννης Κοντός

ΕΡΓΑ ΤΟΥ Ν.Γ. ΠΕΝΤΖΙΚΗ

1. ΑΝΤΡΕΑΣ ΔΗΜΑΚΟΥΔΗΣ (μυθιστόρημα), με το ψευδώνυμο Σταυράκιος Κοσμάς, Θεσσαλονίκη, 1935.
2. Ο ΠΕΘΑΜΕΝΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ (εκτενές πεζογράφημα), Α' έκδοση, Αθήνα, 1944, Β' έκδοση, Θεσσαλονίκη, 1970.
3. ΕΙΚΟΝΕΣ (ποιήματα), Αθήνα, 1944.
4. Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΣΠ. ΠΑΠΑΛΟΥΚΑΣ (κείμενο τεχνοκριτικής), Αθήνα, 1948.
5. Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ν. ΧΑΤΖΗ-ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΓΚΙΚΑΣ (κείμενο τεχνοκριτικής), Αθήνα, 1948.
6. ΠΡΑΓΜΑΤΟΓΝΩΣΙΑ (εκτενές πεζογράφημα), Θεσσαλονίκη, 1950.
7. ΒΟΡΟΦΡΥΝΗ (σύντομο διήγημα), Θεσσαλονίκη, 1959.
8. ΕΦΥΓΕ ΣΤΙΣ 8 ΚΑΙ 10 Μ.Μ. (σύντομο διήγημα), Θεσσαλονίκη, 1959.
9. ΙΩΝΑΣ ΝΕΟΠΟΥΛΟΣ Ή ΚΑΠΩΣ ΕΤΣΙ (απόσπασμα), Θεσσαλονίκη, 1958.
10. ΑΝΑΚΟΜΙΔΗ (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1961.
11. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΗΣ ΣΚΟΡΠΙΑΣ ΖΩΗΣ (νουβέλα), Αθήνα, 1963.
12. ΤΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΕΡΣΗΣ (μυθιστόρημα), Αθήνα, 1966.
13. ΣΥΝΟΔΕΙΑ (διηγήματα), Αθήνα, 1970.
14. ΜΗΤΕΡΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ (κείμενο σε πεζό), Αθήνα, 1970.
15. ΠΡΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΜΟ (κείμενα θεώρησης), Θεσσαλονίκη 1970.
16. ΟΜΙΛΗΜΑΤΑ (πέντε παρεμφερή πεζά), Αθήνα, 1972.
17. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΚΑΤΟ ΗΜΕΡΩΝ (πεζά εξομολόγησης), Αθήνα, 1973.
18. ΑΡΧΕΙΟΝ (βιβλίον έρωτος), Αθήνα, 1974.
19. ΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΥ ΔΡΑΜΑΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ (κείμενο σε πεζό), Αθήνα, 1983.

Από τον πηλό της Θεσσαλονίκης

Είμαι ένας από τους θαυμαστές του έργου του Ν. Γ. Πεντζίκη. Τον θαυμάζω ως πεζογράφο και ως ζωγράφο. Η πρωτοτυπία του έργου του είναι αέναη. Η πνευματικότητα βαθιά και συχνά ακατανόητη ως μυστήριο.

Ο Ν. Πεντζίκης διδάσκει με το πεζογραφικό έργο του πράγματα, που θα χρειαστούν πολλά χρόνια για να περάσουν ως διδάγματα μέσα στη λογοτεχνία μας. Η λογοτεχνία μας, και ιδίως αυτή του κέντρου, δεν διαθέτει σε πολλές περιπτώσεις τα ψυχικά και πνευματικά εφόδια για να διαποτισθεί από τη διαρκή διάλυση και ανασύνθεση των πραγμάτων και των καταστάσεων, που επιχειρεί ο Πεντζίκης μέσα στο έργο του. Αυτός βλέπει τον κόσμο από τη μεταφυσική σκοπιά και ομιλεί μια γλώσσα που είναι η καθημερινή λαλιά αυτών που ζουν τα πράγματα από τη μεταφυσική βαθμίδα τους. Η ανάλυση και η σύνθεση είναι η μέθοδός του. Η σύνθεση επιτυγχάνεται μέσα στη συγκολλητική ουσία της πίστης.

Το έργο του Πεντζίκη με έχει ενισχύσει ιδίως στην τάση που έχω να διαλύω τις έννοιες σε συγκεκριμένα παραδείγματα. Να δείχνω και να συνεννοούμαι με την ανάλυση μάλλον παρά με τη σύνθεση που τη θεωρώ έργο της φιλοσοφίας.

Η απέχθειά μου για τις ευθύγραμμες εξιστορήσεις και τη χρησιμοποίηση αφηρημένων εννοιών αντί πραγμάτων στη λογοτεχνία έχει βρει στον Πεντζίκη το στήριγμά της.

Δεν είμαι οπαδός της ανύπαρκτης νοικοκυροσύνης του Πεντζίκη μέσα στα έργα του. Θεωρώ το έργο του περισσότερο ως αχανή αποθήκη πολυτίμων στοιχείων παρά ως οργανωμένο σπιτικό ή βυζαντινό μοναστήρι. Διαβάζοντας τα έργα του φαντάζομαι τον Πεντζίκη με ένα φανάρι να δείχνει μέσα στην αποθήκη αυτό κι εκείνο και τ' άλλο, αλλά να μην

Αργεσού - Θεσσαλονίκη, 1958

μπορεί, και καλύτερα ίσως, να φωτίσει άπλετα το σύνολό της. Γι' αυτό με θέλγει ο τίτλος «Αρχιτεκτονική της σκόρπιας ζωής», που έβαλε σε

Γιώργος Ι. Ιωάννου

ένα από τα έργα του και δείχνει ότι κι ο ίδιος έχει συναίσθηση της ανοργανωσιάς. Πιστεύω πως αν μπορούσε να υπάρξει μια οργάνωση

περισσότερη, ο Πεντζίκης θα διαβαζόταν πιο πολύ.

Ο Πεντζίκης γράφει χωρίς να πολυενδιαφέρεται για τους άλλους και περιττό να πούμε ότι κάνει σωστά. Εγώ όμως που γνωρίζω πολλά από τα πράγματά του, και μάλιστα με ακρίβεια, τον πιάνω συχνά να διέρχεται μέσα στις στενωπούς χωρίς πολύ πολύ να κατατοπίζει.

Είμαι βέβαιος ότι καταλαβαίνω περισσότερο από πολλούς, ίσως και πάρα πολλούς, το έργο του Πεντζί-

κη. Το «νιώθω» μάλλον θέλω να παρὰ το «καταλαβαίνω». Είναι πλασμένο από πηλό της Θεσσαλονίκης και εγώ, παρόλο που είμαι πενήντα-έξι χρονών θυμάμαι τη Θεσσαλονίκη πάρα πολύ καλά εδώ και μισόν αιώνα τουλάχιστον. Συχνά ακούγοντας τον Πεντζίκη να μιλάει για πράγματα άσχετα, ο νους και η ψυχή μου γυρίζει στη Θεσσαλονίκη των παιδικών μου χρόνων και ξαναπιάνει επαφή με τους ήχους, τους φωτισμούς, το πνεύμα εκείνο του καιρού, που ήταν βέβαια πολύ πιο βυζαντινός.

Ο Πεντζίκης σου δίνει την εντύπωση πως είναι πολύ παλιός, ότι ζει εδώ και πολλούς αιώνες. Και παρασέρνει κι εσένα μαζί του. Δεν είναι απλώς γνώστης της παλιάς, χωματένιας πόλης, αλλά είναι βυζαντινός άνθρωπος. Μόνον τα πράγματα, τα πρόσωπα, τα γεγονότα, που ξέρει, για τη Θεσσαλονίκη, τη Χαλκιδική, το Άγιο Όρος, την Καβάλα, την Ανατολική Μακεδονία, σου κάνουν κατάπληξη. Πότε και πώς είναι δυνατό να μάθει ένας άνθρωπος όλες αυτές τις λεπτομέρειες της ζωής και του κόσμου; Ειλικρινά, αν με βεβαίωναν ότι υπάρχει από πολλούς αιώνες, θα ήμουν από τους πρώτους που θα το πίστευαν.

Ένας που καταλαβαίνει πολύ τον Νίκο Πεντζίκη είναι ο Θεσσαλονικιός μαθητής του Αλέξανδρος Κοσματόπουλος, που εμφανίστηκε πρόπερσι με «Τα δυο 'φορέματα», αλλά λίγοι σχετικώς τον πρόσεξαν.

Είμαι φίλος του Πεντζίκη, άλλοτε πολύ και άλλοτε λίγο. Κάποτε τσακωθήκαμε δημόσια, αλλά αυτά που είπα ήταν μάλλον θυμού και θαυμασμού λόγια παρά αληθινής κατηγορίας. Τα ίδια θα κάνω και πάλι, ευκαιρίας δοθείσης. Όλα μπορούν να λεχθούν και αλλιώς, φτάνει να μη καταλυθεί ο πυρήνας. Αυτά συμβαίνουν στις πνευματικές φιλίες.

Ο Ν. Γ. Πεντζίκης γεννήθηκε τον Οκτώβριο του 1909 στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε φαρμακευτική και εφηρμοσμένη οπτική στα Πανεπιστήμια Στρασβούργου και Παρισίων, 1926-29. Εργάστηκε στη Θεσσαλονίκη ως φαρμακοποιός. Εμφανίστηκε στα ελληνικά Γράμματα το 1935 με το πεζογράφημα «Άνοιξη» στο περιοδικό «Μακεδονικές Ημέρες» με το ψευδώνυμο Σταυράκιος Κοσμάς. Ως ποιητής, με το ίδιο ψευδώνυμο, με το ποίημα «Η γυναίκα που προπονείται στο κολύμπημα» στο περιοδικό «Το 3ο μάτι» το 1935.

N. Γ. Πεν- τζίκης,

Μια απόπειρα προσέγγισης

Οι τρελοί και τα παιδιά μας υποψιά-
ζουν για τον κόσμο. Κι αυτό γιατί
καταργώντας τα σύνορα των προσώ-
πων και των πραγμάτων περνούν
διαμέσου «των θυρών κεκλεισμέ-
νων», υποδύμενοι ρόλους και σχέ-
σεις. Εξοστρακίζεται ο χρόνος και
η συνέχεια, θραύει το αίτιο κι αιτια-
τό. Όλα γίνονται παρόντα και θαυ-
μαστά, όλα διαστέλλονται στον χώ-
ρο της μνήμης που γίνεται συναίρε-
ση ζωής και πράξης. Κι η πολυώνυ-
μη πράξη, αυτοαναίρεση και
συνοχή ζωής.

Ο Πεντζίκης, από τα πρώτα του
βιβλία, στήνει τον ήρωά του, τον
μυθεύει, με απουσία ψυχογραφικών
στοιχείων. Τον κυκλοφορεί με πα-
θήματα που φαντάζουν όμοια με κεί-
να της γης, όταν τη δούμε στρωμα-
τογραφικά. Ο χαρακτήρας του άλ-
λοτε πετρωμένο είδωλο, άλλοτε κά-
τ ο π τ ρ ο , κ α θ ρ ε φ τ ί ζ ε ι
αντανακλώμενες καταγραφές μιας
πολυσημίας διαδρομών στο χώρο
της μνήμης και της ζωής.

Καταγράφοντας παρατακτικά ό,τι
βλέπει μεταμορφώνεται ο ίδιος στο
μάτι μιας συνείδησης που αποτυπώ-
νει, συναιρεί, εξαίρει κι ανασταίνει
τα πράγματα με την ονοματοθεσία
τους. Υπαγορεύοντας τα κατατάσσει
και τα ταξινομεί διασυνδέοντάς τα,
διακλαδίζοντάς τα για να φυτρώ-
σουν στο δέντρο του υποσυνείδη-
του, απο το οποίο στη συνέχεια
αντλεί τα παραθέματα των συμπλε-
κτικών συνειρμών του. Κι όλα αυτά
εν ονόματι του θανάτου και της
απάλειας.

Την εξαργύρωση του θανάτου την
διαπραγματεύεται με ταχύτητα κι α-
κροβασία ανάμεσα στο αίτημα για

ζωή και στην καθάρσής της, θραύο-
ντας με αποσυνδέσεις και υπερακο-
ντισμούς όλες τις συμβάσεις.

Ο «ήρωας» του ζει σταυροειδώς.
Οριζοντίως και ταυτόχρονα καθέ-

Αθηνά Σχινά

τως. Οριζοντίως έχοντας το μάτι
μιας μύγας με χίλια τόσα φωτοκύτ-
ταρα, που καταγράφει περίοπτα ό,τι
βλέπει για να δώσει το στίγμα του
σε κάθε σημείο της διαδρομής μέσα
στον περιβαλλοντικό χώρο, και κα-
θέτως συνοψίζοντας τον χρόνο, τις
μνήμες του παρελθόντος, συνειρ-
μούς, πιθανότητες και προθέσεις
των παλαιών ημερών και των μελ-
λούμενων.

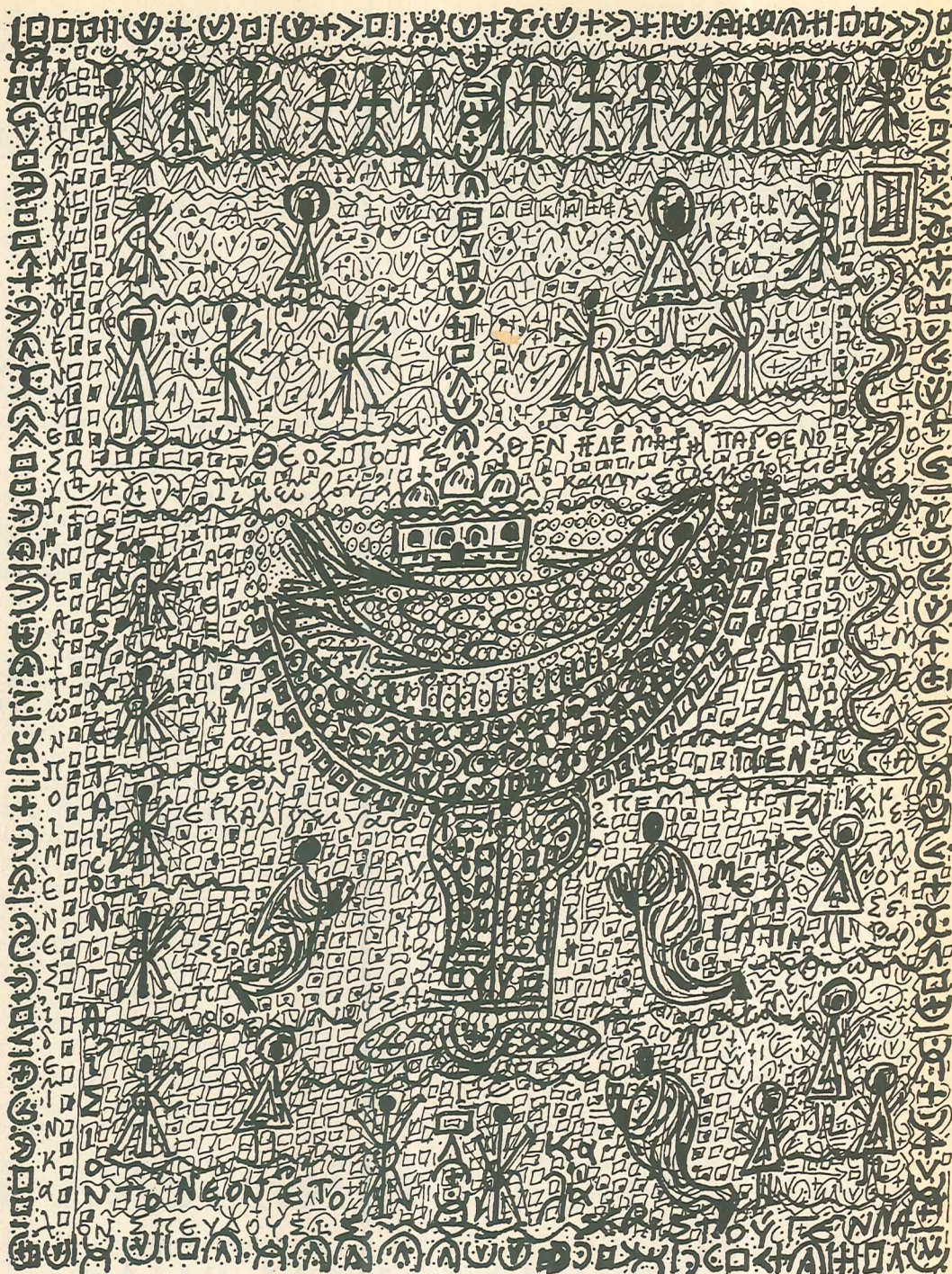
Καταβασίες κι αναστάσεις από το
πηγάδι της ζωής. Εκεί το «εγώ»
γίνεται πλήθος, το πλήθος υπαλλα-
γή και άρση του προπατορικού α-

μαρτήματος που είναι ο θάνατος. Η
ματαιότητα γίνεται κραταιότητα και
θαύμα. Στον «πεθαμένο» και την
«Ανάσταση» ο ήρωας σ' όλη τη
διαδρομή της ζωής του δεν έδειξε
παρα τον βλαστικό τρόπο της ανά-
στασής του μέσα από τα πράγματα.
Ανασταίνεται μέσα από μια αλλη-
λουχία συμπτωματικών σχέσεων,
μέσα από συνταιριάσματα και συ-
μπληρήματα παραδόσεων, θρύλων και
δημοτικών τραγουδιών. Αυτό είναι
το νέο του πρόσωπο, το αναστάσι-
μο. Το μόνο που πεθαίνει είναι ο
χρόνος. Εξοβελίζεται ο χρόνος της
φθοράς, της εξαλλαγής, της αλλοίω-
σης εφόσον έχει ήδη απορροφηθεί
κι έχει γίνει συντεταγμένο ιδίωμα.
Εξανδραποδίζεται ο χρόνος της
ψευδαισθήσης και της απάτης. Αυ-
τός είναι ο συντελεστής και ο υπό-
λογος για τη διαστολή υποκειμένου
και αντικειμένου. Αυτός γεννάει την
ολέθρια γνώση για την έξωση από
τον Παράδεισο, εκεί όπου μόνον οι

μάρτυρες και οι «δια Χριστόν σα-
λοιί» περιπατούν.

Τον χρόνο τον κάνει κέρμα ο
Πεντζίκης και μ' αυτόν συναλλάσ-
σεται για να αποκαταστήσει το πρό-
σωπο το δικό του (και του ήρωά
του) μέσα από τα πράγματα τα οποία
μιλούν για τα σημαίνοντα κι ειδο-
ποιούν για τα σημαινόμενα.

Στη ζωγραφική του καθαιρεί την
αυτοτέλεια της μορφής, εκπίπτοντας
με περιτμήσεις στη χαμηλότερη
βαθμίδα σχεδιαστικής και χρωματι-
κής ύλης. Οργανώνει ευοπλιστικά ιδε-
ογράμματα που του επιτρέπουν εύ-
κολα να υπαλλάσσει την έννοια του
χρόνου με εκείνην του χώρου. Τα
ασύμπτωτα εκεί συντονίζονται συ-
μπτωματικά. Οι μεταβλητές σχέσεις
επιπέδων και μορφωμάτων της ιδιω-
ματικής του φόρμας —μέσα στην
οποία ερωτικά συνευρίσκονται οι
πληροφορίες της ζωής— παρουσιάζ-
ονται ρεουσες. Έχει την αίσθηση

Σχέδιο του N. Γ. Πεντζίκης

κανείς ότι η επιφάνειά του, γεμάτη κόκκους σινάπεως, είναι έτοιμη να εκραγεί παραληρηματικά. Για να μπορέσει εδώ ο ζωγράφος να αποκαλύψει πειστικά τους λεκτικούς ή εικονιστικούς συνειρμούς του τους μετατρέπει άλλοτε σε είδωλα, άλλοτε σε κάτοπτρα αντιστοιχώντας το γλωσσικό τους ανάλογο. Αφού δανειστεί τις κατηγορίες της γραμματικής, ταξινομεί σαν φυτολόγος τις ποιότητες και τις αριθμητικές ποσότητες των γραμμάτων από τα κείμενα που χρησιμοποιεί και τις αντιστοιχεί με ποιοτικές χρωματικές αξίες (κηλιδισμούς) και ποσοτικούς μικροσχηματικούς γραφισμούς. Όπως ο κεντητής ή ο μοναχός αποδεσμεύει τον χρόνο. Όλα γίνονται λόγος, γραφή, μνήμη και ορόσημο. Κατασκευάζει μήτρες, δένει κόμπο τον χρόνο, γεννάει πετρώματα. Για να δέσει μαγικά τον καιρό καταφεύ-

γει τοτεμικά στο μύθο.

Μέσα από τη μνημική συνέχεια του μύθου αγρεύει νομιμοποιώντας την ασυνέχεια της πραγματικότητας.

Πρόθεσή του είναι πάντα να συντονίσει ρυθμικά τις απώλειες, στις δύο διαστάσεις, παρουσιάζοντας έτσι μια διατομική δομή χρόνου τον οποίο επενδύει με γεγονότα - σημάνσεις. Κωδικοποιεί τα γράμματα - τεκμήρια των κειμένων που επεξεργάζεται με βάση μια παραλλαγή της αριθμολογίας του Πυθαγόρα. Τα μεταποιεί σε οπτικά και συμβολικά ιδεογράμματα. Στη συνέχεια επεξεργάζεται αντίστοιχα ένα θεολογικό κείμενο συνήθως από τον Συναξαριστή. Στις επιφάνειές του (και στις σελίδες του) βίοι αγίων και ανθρώπινες περιπτώσεις συνενυθρύνονται. Διοχετεύεται έτσι το κατακερματισμένο υλικό ενός υποκειμένου στο

πραγματιστικό αντικειμενικό τελικό μόρφωμα με τρόπο αλχημικό. Οι εκάστοτε περιπέτειες που τροφοδοτούν το κοσμικό κείμενο (επιστολές, ευχετήρια, σημειώσεις, όνειρα), μέσα από τη δομή του λόγου γίνονται διαδρομές - χαρακτήρες ενός συντακτικού εικαστικού ιδιώματος προτείνοντας τα πλαίσια και τα στοιχεία του χώρου και του πεπερασμένου χρόνου. Από το θεολογικό κείμενο και μέσα από τη ζωή και το μαρτύριο ενός προτύπου παραλαμβάνει τον τελετουργικό χρόνο του «νυν και αεί», του οποίου τα τεκμήρια επεξεργάζεται με ανάλογο τρόπο.

Κωδικοποιημένος μικροσχηματικά και κηλιδογραφηματικά ο σύνθετος μετασχηματισμός γράμματος-χαράγματος-μορφώματος αντιμετωπίζεται σαν χημικό στοιχείο με διακεκριμένη υλική και καταλυτική υπόσταση. Έτσι, με τις χρωματικές επενδυτικές επαλληλίες που δέχεται, φορτίζεται δυναμικά το φωτογόνο αυτό στοιχείο, σχηματίζοντας μια μονάδα ή ένα κέλυφος με τους μετατρέψιμους σχηματισμούς του οποίου κυκλοφορεί ο Πεντζίκης συλλαβίζοντας την επιφάνειά του.

Μακροσχηματικά υφαίνει ή οργώνει την ευαγγελίζουσα ανθοφορία των εκτάσεών του ο ζωγράφος, με όστρακα δοχείων χωρητικότητας και μορφικά στέγαστρα αλληλοκατοπτρισμού, εφ' όσον καταγγέλλει τη γλωσσική ύλη με τον γραφισμό της και τη μνημική συνάφεια με τη χρωματική στίξη. Η έκλυση φωτός

και χρώματος από τον κατοπτρισμό διαλύει κάθε παραδεδεγμένη έννοια σύνθεσης. Γι' αυτό ο Πεντζίκης έχει πάντα ανάγκη από τον δανεισμό της φόρμας, από τον δανεισμό της μεμβράνης της, που τις περισσότερες φορές την αντιγράφει ξεσηκώνοντάς την από αλλού. Η επανάληψη γίνεται αντιγραφική μνήμη. Χαρτογραφεί τα όρια της μορφής υπακούοντας το γεωγραφικό της ομόλογο και σαν τους παραδοσιακούς αγιογράφους σχολιάζει ομοιωματικά ανακαλώντας την «εικόνα» του πρωτοτύπου.

Ο τρόπος αυτός είναι αμφίδρομα ποιητικός. Οικοδομεί με μεταφορές τη σύνθεσή του μέσα στην οποία τα σώματα-σήματα βυθομετρούν μιαν άβυσσο διασυνδεδετικών πιθανοτήτων, εναγώνια ερωτοτροπώντας για την αινιγματική αυθεντικότητά τους.

Η μνημική συνοχή υποκαθίσταται με μουσικές μετατροπίες, πρόδηλα εκθέτοντας το εκφραστικό υλικό της. Κάθε παροδικότητα, επιμερισμός, έλλειψη, τρώση διεκδικούν το παρόν μιας αποκατάστασης, την πρωτογένεια του φανερώματος μέσα από την κατάλυσή τους. Κάθε αιώνιο, μακρινό, λησμονημένο γίνεται δέρμα νέο, φολίδα, δακτυλικό απολίθωμα και στολή δική μας και των άλλων.

Σημείωση: Το κείμενο αυτό είναι απόσπασμα από μια συνολική μελέτη για τον συγγραφέα και ζωγράφο, που ετοιμάζεται.

ΓΙΑ ΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ ΤΕΥΧΗ ΕΤΟΙΜΑΖΟΝΤΑΙ ΤΑ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ

- ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
- ΣΤΟΝ ΓΙΩΡΓΟ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗ
- ΣΤΟΝ ΚΩΣΤΑ ΒΑΡΝΑΛΗ
- ΣΤΟΝ ΕΖΡΑ ΠΑΟΥΝΤ

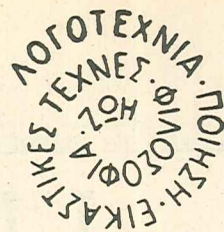
ΟΙ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ

- ΓΙΑ ΤΙΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
- ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

κ.α.

Κοχλίας

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΕΧΝΗΣ

Δ Ε Κ Ε Μ Β Ρ Ι Ο Σ 1 9 4 5

Θ Ε Σ Σ Α Λ Ο Ν Ι Κ Η

Α Ρ Ι Θ Μ Ο Σ 1

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ: Νικόλαος Μπεργτιάγφ: Περί Συμβόλου. Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης: "Όνειρο, Αναμνήσεις και Σκέψεις.— Μορφές Φύλακες. Γ. Θέμελης: Υπερβατικό Παραμύθι. Γιάννης Σβορώνος: Μυθικά παράλληλα, σχέδιο. Ζωή Καρέλλη: Οί Πρόκριτοι της πόλης— Τό παιδί που άκουσε τή σιωπή νά μιλά. Γιώργης Κιτσόπουλος: Οί Πεθαμένοι—Οί Κλέφτες—Οί Τυμβωρύχοι. Τζέημς Τζόυς: 'Ο 'Οδυσσέας, απόσπασμα. Φρανσουά Ραμπελαί: 'Ένα κεφάλαιο άπ' τόν «Γαργαντούα». Παρασκιές.

Ο Ν. Γ. Πεντζίκης και το περιοδικό «Κοχλίας»

Για τη σημασία του περιοδικού «Κοχλίας» στα λογοτεχνικά πράγματα της Θεσσαλονίκης έχουν κατά καιρούς λεχθεί αρκετά (και επαρκή). Το πρώτο τεύχος κυκλοφόρησε τον Δεκέμβριο του 1945, δηλαδή λίγο μετά την Κατοχή και τον πρώτο εμφύλιο, και η διάρκεια της έκδοσής του συμπίπτει (περίπου) με τον δεύτερο εμφύλιο: Το τελευταίο τεύχος εξεδόθη στις αρχές του 1948.

Τυπωμένο σε μεγάλο σχήμα 21 X 29 εκ., τρίστηλο (συνήθως), με μια λιτή και αυστηρή σελιδοποίηση, σε φτηνό δημοσιογραφικό χαρτί της εποχής, χωρίς στολίδια και λευκά περιθώρια, εξακολουθεί ως σήμερα (ίσως κατ' εξοχήν σήμερα...) να αποτελεί υπόδειγμα και οδηγό.

Κυκλοφορούσε τις περισσότερες φορές με ένα τυπογραφικό (16 σελίδες), ο αριθμός των τευχών έφθασε τα 22 και οι σελίδες τις 360. Τα στοιχεία της κάσας, το χαρτί, και αυτή η περιέργη αντίληψη της εποχής περί τίτλων, κεφαλαίων κλπ., δημιουργούν σήμερα ένα σύνολο μεγάλης γοητείας.

Μερικά γενικά και χαρακτηριστικά του στοιχεία μπορούν να αναφερθούν εδώ:

1. Ο μικρός και περιορισμένος (κλειστός;) κύκλος των συνεργατών του (Λευτέρης Κονιόρδος, Γιώργης Κιτσόπουλος, Γιάννης Σβορώνος, Νίκος Γα-

βριήλ Πεντζίκης, Ζωή Καρέλλη, Γιώργος Θέμελης, Κάρολος Τσίζεκ, Τάκης Ιατρού, Τάκης Βαρβιτσιώτης).

2. Ο μεγάλος αριθμός των μεταφραζομένων κειμένων (με την συχνή ένδειξη «μεταφραστική προσπάθεια»), και

Η. Χ. Παπαδημητρακόπουλος

3. Ο ομαδικός χαρακτήρας αυτών ακριβώς των μεταφραστικών προσπαθειών. Είναι, π.χ., απολύτως χαρακτηριστικό ότι ένα μικρό απόσπασμα από τον «Όδυσσέα» τού Τζόυς, υπογράφεται από επτά μεταφραστές.

Ο Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης είναι, τότε, τριάντα επτά ετών. Έχει δημοσιεύσει με το ψευδώνυμο Σταυράκιος Κοσμάς τον «Αντρέα Δημακούδη» (1935), και επωνύμως τον «Πεθαμένο και την Ανάσταση» (1944). Είναι τελείως άγνωστος στον ευρύτερο λογοτεχνικό χώρο και αντιμετωπίζει, μάλιστα, την καταφρόνια και τη χλεύη της αθηναϊκής ίδιας σχολής, και δη της γενιάς του 30 (το μικρομάγαζο της οποίας δεν καταφέρνει να χωνέψει τον εσωτερικό μονόλογο, την πραγματογνωσία, τη γυμνή έκθεση της ψυχής και τα παρόμοια). Ο Γιώργος Σαραντάρης, ο Στρατής Δούκας, ο Στέλιος Ξεφλούδας είναι, σχεδόν, οι μόνοι που

αντιλαμβάνονται τι τρέχει, και τον προσέχουν.

Είναι, λοιπόν, σαφές ότι ο κοινοβιακός «Κοχλίας» μέλλει να αποτελέσει την κιβωτό των γραφτών του Πεντζίκη. Στο πρώτο κιόλας τεύχος, όπου δημοσιεύει δύο κείμενα και δύο μεταφράσεις, έχουμε μια ενδιαφέρουσα απογραφή της μέχρι τότε δουλειάς του στα σημειώματα του περιοδικού υπό τον τίτλο «Παρασκιές». Πληροφορούμεθα, εκεί, ότι έχει ήδη έτοιμα (και ανέκδοτα) το τρίπρακτο Μπεχθαίμ, και τα πεζογραφήματα Ομιλήματα-Απόλογος, Πλίνθοι, Κέραμοι και Ξύλα, Ο Φτωχός και η Χαρά, Προγράμματα και Εισιτήρια, καθώς και την ποιητική συλλογή Εικόνες. Οι πληροφορίες αυτές δεν φαίνεται να ενδιέφεραν κανέναν...

Στον «Κοχλία» ο Πεντζίκης δημοσιεύει πεζογραφήματα, μεταφράσεις, κριτικές και δοκίμια, συνεισφέρει στις συλλογικές μεταφραστικές προσπάθειες και καταχωρεί και δύο του σχέδια. Στους Πίνακες που ακολουθούν, έχει ακριβώς αποδελτιωθεί η συνολική προσφορά του Πεντζίκη όχι (φυσικά) με κάποια κρυφή φιλολογική φιλοδοξία, αλλά με την έκδηλη προσπάθεια να καταδειχθεί αδρά ο κόσμος, μέσα στον οποίον (από τότε) ο Πεντζίκης κολυμπούσε, όπως το ψάρι στο νερό.

Τους ίδιους πάνω κάτω διαφανείς σκοπούς υπηρετεί και η αναδημοσίευση ενός δείγματος μεταφραστικής δουλειάς από τον «Κοχλία».

Κοιχίας

Σημ. Μετ.: Τσαρλή — Σιούαρτ Πάρσι (1846 — 1891). Ίρλανδός πολιτικός. Δραστήριος υποστηρικτής της Ίρλανδικής ανεξαρτησίας.

13

γάτον. Ποιός πέρασε. Πιός άφησε τούτη τή ζωή. Σά να τώκα-
γαν μέ τή θέλησή τους. Κάπου έφαγε ό καθένας τήν κλωτσιά.
Ποιός του κατέβασε τή μούστρα. Πιό ενδιαφέρον αν μάς διηγόν-
τουσαν τί ύπήρξαν. Έτσι πού λές λοιπόν καρροποιός. Ταξεί-
θυνα για μουσαμάδες άπ' τα πατώματα. Σαν φαλίρισα πλώσσα
πέντε σελλίνια για κάθε λίρα. Ή μιá γυναίκα μέ τήν κατασρόλα
της. Μαγειρένα καλό ίρλανδέζικο σιφάδο. Εύλογία εις έξοχικό
κοιμητήρι ήπρεπε νάνα εκείνο τό ποιήμα τίνος είναι του
Ούδοντσουόθ ή του Θωμά Κάμπελ. Οι διαμαρτυρόμενοι βά-
ζουν, ανεπαύθη εις Κύριον. Του γέρον γιατρού Μούρεν. Ό μέ-
γας ιατρός τόν κάλεσε σπίτι του. Μά τήν πίστη μου είναι ανά-
παση του Θεού γι' αυτούς. Εύχάριστη έξοχική διαμονή. Καί-
νορηγοβαμμένη κι' άσβεστωμένη. Μέρος ιδεώδες να καπνίσεις
ήσυχος και να διαβάσεις τό Έκκλησιαστικό Βήμα. Τις άγγελίες
των γάμων δέν προσπαθούν να τις στολίζουν. Σκουριασμένα
στεφάνια κρεμασμένα σε γάντζους, γιρλάντες άπό νεύτικο
μπροντζό. Μέ τήν ίδια τιμή καλλίτερη χρήση. Κι' όμως, τα
λουλούδια είναι ποιητικότερα. Τ' άλλα καταντούν βαρετά, πο-
τέ να μη μαραίνονται. Δέ σου λέν τίποτα. Αθήνατα.

Ένα πουλί καθόταν ήμερα σκαλωμένο σ' ένα κλαδί λεύκας.
Σά βαλαστωμένο. Σαν τό γαμήλιο δώρο πού μάς έδωσε ό δημο-
πικός σύμβουλος Χούπερ. Έτσιόν! Ήσυχό σα να μαρμάρωσε.
Ξέρε πώς δέν υπάρχον σφεντόνες να του ριζούν. Ακόμα πιό
θλιβερά τα φόβια ζωά. Ή χαζούταικη ή Μίλλη πούθαινε τό μι-
κρό φόβιο πουλί στο κουτί άπ' τα σπέρτα της κουζίνας, ένα
στεφανάκι άπό μαργαρίτες και κομμάτια άπό σπασμένες κα-
δενίτσες μέ καρδοϋλες πάνω στον τάφο.

Αυτή ναι ή Καρδιά του Ίησού: τή δείχνει. Ή καρδιά
στο χέρι. Απρεπε ναίνα άπό πλάι και κόκκινη, ήπρεπε
νάνα βαμμένη σαν πραγματική καρδιά. Ή Ίρλανδία της
είναι αφιερωμένη ή κάτι τέτοιο. Δέ μοιάζει για εύχαριστημέ-
νος. Γιατί μου τόκαμαν αυτό; Θάρχονταν μήπως τότε τα
πουλιά να τή τοιμπούν καθώς τ' άγόρι μέ τό καλάθι τα φρου-
τα μά έλεγε πως όχι γιατί θα φοβόντουσαν τό άγόρι. Από-
λων λεγόταν ό ζωγράφος.

Τί πλήθος! Κι' όλοι αυτοί εδω κάποτε τριγυρούσαν στο
Δουβλίνο. Πιστοί εκλιπόντες. Σαν πού είστε τώρα είμασταν.

Κι' εκτός αυτού πως θα μπορούσες να τους θυμηθείς
όλους; Μάτια, περπάτημα, φωνή. Καλά, ή φωνή, ναι: τό
γραμμόφωνο. Να είναι ένα γραμμόφωνο σε κάθε τάφο ή κα-
λύτερα να τώχεις σπίτι. Μετά τό γεύμα τήν κυριακή. Βάλε
τον καυμένο τό γεροπαραπαππού. Κρασαχ ρααχ! Γειασασγειασα-
σγειασας εϊμαιμολοχαράγκρακ δλοχαραναδωξανα γειασασγεια-
σας εϊμαιμολοχ χαγκρακ. Σου θυμίζει τή φωνή όπως ό φω-
τογράφος σου θυμίζει τό πρόσωπο. Αλλοιώς δέ θα μπορούσες
να θυμηθείς τό πρόσωπο ύστερα άπό, ως πούμε δεκαπέντε
χρόνια. Παραδείγματος χάριν ποιόν; Παραδείγματος κάποιον
πού πέθανε όταν είμουν στού Χέλη Φιλοσόφου.

Τσορούκ! Τρίξει τό άμμοχάλικο. Προσοχή. Άλτ.
Έρριξε τό βλέμμα του μ' έντονο ενδιαφέρον σε μιá πέτρινη
κρύπτη. Κάποιο ζωό. Στάσου. Νάτο πόρχεται.

Ένας γκριζός πόντικας παχουλός γλύστραγε στην παρυφή
της κρύπτης, ανατάραζε τα χαλίκια. Ένας παλτός όδοιπόρος: μα-
ραπαππούς: ξέρε τα κατατόπια. Ό κалоζωϊσμένος μας
γκριζός ζουλίχτηκε κάτω άπ' τήν πλάκα. σπύραξε για να χω-
θεί. Καλός κρυψώνας για ήθασαρό.

Ποιός ζει εδωπέρα; Ένθάδε κείται Ροβέρτος Έμερν. Ό
Ροβέρτος Έμμετ θάφτηκε εδω με τό φως άπ' τις δάδες, είναι
σωστό; Τρόπος να κάμεις τή βόλτα σου.

Ή ούρα χάθηκε τώρα.
Ένας άπ' αυτούς τους μάγκες δέ θάθελε και πολύ για να
σου κανονίσει τόν άνθρωπό σου. Σου μαδάν τα κόκκαλα χω-
εις να νοιαστούν ποιός ήταν. Είναι τό κρέας πού συνηθίζουν.
Τό πτώμα είναι κρέας βλαμμένο. Καλά και τί ναι τό τυρί;
Πτώμα του γάλατος. Διαβάσα σ' εκείνα τα ταξείδια στην Κίνα
πως για τους Κινέζους ό λευκός μυρίζει πτώμα. Προτιμώτερη
ή άποτέφρωση. Οι παππάδες λυσάν ενάντια. Δουλεύουν για
μιαν άλλη φίρμα. Χονδρικοί καύτες και φουρόνοι όλλανδέζικοι.
Σέ καιρό λοιμού. Γίνονται παρανάλωμα σε λάκκους άπό άναμ-
μένο άσβέστη. Θάλαμοι άσφυζίας. Χούς και εις χούν. Ή ριζι-

μο στη θάλασσα. Πού είναι ό πύργος της σιωπής των Πάρση;
Να τους τρών τα πουλιά. Γή, πύρ, ύδωρ. Δέν πως τό πνίξιμο
είναι τό πιό εύχάριστο. Βλέπει κανένας μέσα σε μιαν άστραπή
δλόκληρη τή ζωή του. Μά να σε ξαναφέρουν στη ζωή άδύνατο.
Και δέν υπάρχει τρόπος να σε θάψουν στον άέρα. Να σ' αφή-
σουν να πέσεις άπό άεροπλάνο. Τάχα ή είδηση διαδίδεται για
κάποιον πού μόλις τόν άφησαν. Ύπόγεια επικοινωνία. Μάς
τήν μάθαν αυτοί. Δέ θα μ' έκανε ν' άπορέσω. Τό ταχτικό
τους καθημερινό ψωμοπάϊ. Οι μυίγες πλακώνουν πριν καλά
καλά πεθάνεις. Μυρίστηκαν τόν Ντίγκναμ. Ή δυσοσμία δέν
τους πειράζει. Πολτός πτώματος πού άποσυντίθεται άσπριδε-
ρός: μυρωδιά, γέψη σαν άσπρο ραφάνι ώμό.

Τα γάγκελα έλαμπαν έντικρυ: άνοιχτά άκόμα. Ής ξανα-
γυρίσουμε στον κόσμο. Αρκετά σ' αυτό τόν τόπο. Σε πλησιά-
ζει κάθε φορά κι' άπό λίγο. Τήν τελευταία φορά πού είμουν
εδω γινόταν ή κηδεία της κ. Σινίκο. Κι' ό κακομοίρης ό
μπαμπάς επίσης. Ή άγάπη πού σκοτώνει. Κι' άκόμα πού
αναδύει τή γή τή νύχτα μέ τό φανάρι όπως τό επίκαιρο
πού διάβασα για να φτάσει σε γυναίκες νεοθαμένες ή και
σ' άποσύνθεση άκόμα μέ άνοιχτές πεθαμένες πληγές πού τρέ-
χουν. Σ' ανατριχιάζει μέ τό πολύ. Θα σου φανερωθώ μετά
τό θάνατό μου. Θα δεις τό φάντασμα μου μετά τόν θάνατό
μου. Τό φάντασμα μου θα σε τυραννεί μετά τό θάνατό μου.
Μετά τό θάνατο είν' ένας άλλος κόσμος πού λέγεται. Άδης.
Δέν αγαπώ αυτόν τόν άλλο κόσμο έγραψε εκείνη. Ούτε κι' ε-
γώ. Τόσα πολλά να δεις ν' ακούσεις και να αισθανθείς άκό-
μα. Να αισθάνεσαι διπλα σου πλάσματα ζεστά και γεμάτα
ζωή. Ής τους αφήσουμε να κοιμούνται στα γεμάτα σκουλί-
κια κρεββάτια τους. Δέν θα μέ πάρουν ούτ' αυτή τή φορά.
Ζεστά κρεββάτια ζεστή θερμότητα ζωή.

Ό Μάρτιν Κάννιγκαμ φάνηκε άπόντα πλαινό δρομάκι,
κουβέντιαζε σοβαρά.

Ό δικηγόρος, μου φαίνεται. Αναγνωρίζω τήν όψη του.
Μέντον. Τζών Έρνυ, δικηγόρος, ειδικός στα άποδεικτικά και
εμπιστοσύνης. Ό Ντίγκναμ εργάστηκε στο γραφείο του. Στου
Μάτ Ντίλλον πάει πολύς καιρός. Στου καλού μας Μάτ τα φι-
λόξενα βραδυνά. Κρούα όρνιθα, πούρα, πιωτά του Τάνταλου.
Πραγματικά χρυσή καρδιά. Ναι, Μέντον. Αρπάχτηκε τό βρά-
δυ στο γήπεδο γιατί τόν τάραξα στο παιγνίδι. Σκέτη τύχη
άπό μέρους μου: τό κατόρθωμα. Γι' αυτό και του κάθησα
στο στομάχι. Κεραυνοβόλος αντιπάθεια. Ή Μόλλη κι' ό Φλόη
Ντίλλον άγκαλιασμένοι κάτω άπ' τις πασχалиές και γελοούσαν.
Ό άνθρωπος πάντα έτσι τόν πιάνει τό φιλότιμο σαν είναι
μπροστά γυναίκες.

Τό καπέλλο του έχει ένα ζούλιγμα στην άκρη. Μέσα
στ' άμάξι πιθανότατα.

— Μέ συγχωρείτε, κύριε, ειπε ό κ. Μπλούμ πίσω τους.
Σταμάτησαν.

— Τό καπέλλο σας έχει κάπως τσαλακωθει, ειπε ό κ.
Μπλούμ, δείχνοντας. Ό Τζών Έρνυ Μέντον τόν άτένισε μιá
στιγμή άκίνητος.

— Εδωνά, βόθησε ό Μάρτιν Κάννιγκαμ, δείχνοντας
κι' αυτός.

Ό Τζών Έρνυ Μέντον έβγαλε τό καπέλλο του, έσπρωξε
προς τα έξω τό πατημα και σιδέρωσε μέ προσοχή τήν τρίχα
στο μανίκι του σακακιού του. Έχωσε πάλι τό καπέλλο στο
κεφάλι του.

— Εν τάξει τώρα, ειπε ό Μάρτιν Κάννιγκαμ.

Ό Τζών Έρνυ Μέντον έξώφησε μ' ένα άπλό κούνημα
του κεφαλιού.

— Εύχάριστώ, ειπε σύντομα.

Τράβηξαν προς τήν πύλη. Ό κ. Μπλούμ, τσαλακωμένος,
κοντοστάθηκε λίγα βήματα πίσω έτσι πού να μήν τους ακούει.
Τόν Μάρτιν πού ρητόρευε νομικά. Ό Μάρτιν πού μπορούσε
έναν τέτοιο χούτα να τόν παίξει στα δάχτυλα χωρίς να τό
πέρνει χαμπάρι.

Μάτια σα μείδια. Δέν πειράζει. Αργότερα ίσως θάχει τύ-
ψεις όταν καταλάβει. Έτσι στέκει κανένας ψηλά.

Εύχαριστώ. Τί μεγαλόψυχοι είμαστε σήμερα τό πρωί.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ: ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ, ΓΙΩΡΓΗΣ ΚΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΚΑΡΟΛΟΣ ΤΣΙΖΕΚ,
ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΒΟΡΩΝΟΣ, ΝΙΚΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ, ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΚΟΝΙΟΡΑΟΣ, ΤΑΚΗΣ ΙΑΤΡΟΥ.

Ο Ν. Γ. Πεντζίκης

και το περιοδικό «Κοχλίας»

ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Όνειρο, Αναμνήσεις και Σκέψεις	1,2
(απόσπασμα από το εκτεταμένο κείμενο «Πλίνθοι, Κέραμοι και Ξύλα»)	
2. Μορφές Φύλακες	1,3
3. Η αγάπη και το άτομο	2,18
4. Το αδιέξοδο και η πύλη	3,45
5. Νεαρά Κόρη	4,67
6. Ψυχής Ασθένεια	5,74
7. Ένα Ακρογιάλι	6,95
8. Ο Πόλεμος, ο Σκοτωμένος και ο Τόπος του	7-8,112
9. Τοπίο τού Είναι	12,195
10. Επιστολή στους Φίλους	16,54
11. Ένας που φοράει γαλάζια τσουράπια	19,102
12. Μαρία	20,113
13. Ο Μοναχός στη Βρύση	21,134
14. Η Συνέχεια	22,148

ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Περί Συμβόλου

1. Νικόλαος Μπερντιάγεφ	1,1
(Λευτέρης Κονιόρδος, Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, Γιώργης Κιτσόπουλος)	
2. Τζέημς Τζόυς	
<i>Ο Οδυσσέας</i>	1,12
(Ζωή Καρέλλη, Γιώργης Κιτσόπουλος, Κάρολος Τσίτσικ, Γιάννης Σβορώνος, Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, Λευτέρης Κονιόρδος, Τάκης Ιατρού)	
3. Φρανσουά Ραμπელαι	
<i>Ο Γαργαντούας</i>	1,14
ΚΕΦ. XXXVIII (Κάρολος Τσίτσικ, Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, Γιώργης Κιτσόπουλος, Γιάννης Σβορώνος)	
4. Πλωτίνος	
<i>Περί Έρωτος</i>	2,1
(Γιώργης Θέμελης, Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης)	
5. Μιχαήλ Ψελλός	
<i>Η Ομορφιά του Βασιλιά</i>	2,16
(Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, Τάκης Ιατρού, Γιώργης Κιτσόπουλος)	
6. Σέρεν Κίρκεγκωρντ	
<i>Το ημερολόγιο του Αποπλανητή</i>	2,19
(Ζωή Καρέλλη, Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης)	
7. Συνέσιος	
<i>Περί Ονειρών</i>	3,41
(Γιώργης Θέμελης, Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης)	
8. Λέων Σεστώφ	
<i>Μια Ανθρώπινη Μορφή</i>	4,57
απ' τις «Αποκαλύψεις του θανάτου» (Τάκης Βαρβιτσιώτης, Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης)	

9. Νοβάλις	
<i>Η Κλαρίσσα</i>	4,65
(Τάκης Βαρβιτσιώτης, Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης)	
10. Πορφυρίου τού και Μάλχου	
<i>Περί τού άντρου των Νυμφών στην Οδύσσεια</i>	6,89
(Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, Γιώργης Κιτσόπουλος)	
11. Ζεράρ ντε Νερβάλ	
<i>Αδριανή</i>	6,95
(Τάκης Βαρβιτσιώτης, Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης)	
12. Τζέημς Τζόυς	
<i>Ο Στήβεν παρά θιν αλός</i>	6,100
(Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, Γιώργης Κιτσόπουλος)	
13. Μιχαήλ Ψελλός	
<i>Μια Ναυμαχία</i>	7-8,132
(Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, Τάκης Ιατρού)	

ΚΡΙΤΙΚΗ, ΔΟΚΙΜΙΟ

1. Εντυπώσεις από τη δουλειά τού ζωγράφου	
<i>Νίκου Χατζηκυριάκου-Γκίκα</i>	14,24
2. Γνωριμίες	
<i>Σπύρος Παπαλουκάς, Αγλαΐα Παπά, Αγήνωρ</i>	
<i>Αστεριάδης, Γιάννης Τσαρούχης, Γεώργιος Μπουζιάνης</i>	17,6
3. Για τον Μαλλαρμέ	18,84
4. Ο Θέμελης και τα σχήματα	18,74

ΣΧΕΔΙΑ

1. Πρόσωπο	4,69
2. Προετοιμασία	20,115

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

1. Βασιλείου τού Αγίου και Μεγάλου	
<i>Ευχή, Εξορκισμός για όσους πάσχουν</i>	5,84
2. Συμεών Μεταφραστού, Λογοθέτου και Μαγίστρου	
<i>Θαυματουργές ιάσεις τού Αγίου Παρθενίου</i>	5,84
3. Ευφραΐμιος	
<i>Μάχη στην Τζιβριτζή Κλεισούρα</i>	7-8,124
(στίχοι 4.383 ίσαμε 4.632 τού έμμετρου χρονικού)	
4. Οσίου Συμεών τού Θεολόγου του Νέου	
<i>Στίχοι που δείχνουν Έρωτα προς τον Θεό.</i>	
<i>Εξομολόγηση μαζί μ' ευχή περί συναφείας</i>	
<i>Αγίου Πνεύματος και Απαθείας</i>	9,147
5. Σωφρονίου Πατριάρχου Ιεροσολύμων	
<i>Βίος της Μαρίας της Αιγυπτίας της από εταιρών οσίων ασκη-</i>	
<i>σάσας</i>	9,147
6. Πωλ Ελυάρ	
<i>Αιωνιότητα των όσων δεν ξανάδα</i>	7-8,113
7. Στεφάν Μαλλαρμέ	
<i>Ο Ίγκιτουρ, ή η τρέλα τού Ελβενόν</i>	18,81

Ηλίας Χ. Παπαδημητρακόπουλος

Ν. Γ. Πεντζίκης

ένας συγγραφέας πολιούχος

ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΥ περί Πεντζίκη, η εκτίμησή μας δεν αφορά έναν ακόμη συγγραφέα, αλλά ένα συγγραφέα-πόλη, θα τολμούσα να πω, έναν πολιούχο συγγραφέα.

Το δεξί του χέρι, σύμφωνα με το έξοχο «τοπίο του είναι» να φτάνει μέχρι την Κασκάρκα· το αριστερό περνάει πάνω από τα κάστρα κατεβαίνοντας προς τη Νεάπολη και τους στρατώνες, ίσαμε τη Μενεμένη, το Κορδελιό, το Χαρμανκίο. Με το ένα του πόδι περπατά προς τον κάμπο και τα χωριά, με το άλλο φτάνει στο Ακρωτήριο. Οι πολυκατοικίες είναι το πρόσωπό του, τ' αρχοντόσπιτα το στήθος του, ενώ από το Βουλεβάρτο μέχρι το Λευκό Πύργο και το Συντριβάνι ανοίγει το στόμα του.

Και η ψυχή του; Η ψυχή του ακουμπάει στο δρόμο της Ορθοδοξίας και στο Βυζάντιο, ακουμπάει στις πηγές και τις πληγές του Ελληνισμού, που η αρχή της περιπέτειάς του χάνεται στα βάθη των αιώνων και συνεχίζεται ως τις μέρες μας.

Όπως ο Τζέημς Τζόυς ταυτίστηκε με μια πόλη —το Δουβλίνο· όπως ο Κ.Π. Καβάφης με την Αλεξάνδρεια· όπως ο Χόρχε Λούις Μπόρχες με το Μπουένος Άιρες· έτσι και ο Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης ενσωματώνεται με τα γραψίματά του στη Μητέρα Θεσσαλονίκη, γίνεται το σύμβολό της· ο κατ' εξοχήν συγγραφέας, που εκφράζει την ιστορία και την παράδοσή της.

Πώς να μιλήσεις βιαστικά και πρόχειρα γι' αυτόν το συγγραφέα;

Πώς να μη σταθείς με θαυμασμό μπροστά στο ήθος του, όταν σε μια εποχή που και η τελευταία ασηματικότητα προκαλεί γύρω μας εκκωφαντικό θόρυβο, αυτός δηλώνει πως δεν είναι συγγραφέας;

Οι καιροί, ωστόσο, είναι δύσκολοι. Καθημερινά συναντούμε την πνευματική ένδειξη, τη συναλλαγή, την πλαστογράφηση των αξιών, την ευτέλεια, τη χυδαιότητα.

Γι' αυτό πρέπει να πούμε, έστω ανέτοιμοι, το λόγο μας· να εκφράσουμε την ευγνωμοσύνη μας στους λίγους άξιους που απόμειναν σ' αυτόν τον τόπο.

Πρέπει να εξοφλήσουμε ένα χρέος στο Νίκο Γαβριήλ Πεντζίκη.

Αλλά, αναρωτιέμαι, εκπληρώνου-

Ι. Μονή Γρηγορίου, Πάσχα 1975

με άραγε την οφειλή μας στον Πεντζίκη, αναγνωρίζοντας ότι είναι συγγραφέας-σύμβολο μιας πόλης; Νομίζω πως όχι. Γιατί ο Πεντζίκης είναι και άλλα ουσιαστικά πράγμα-

Νίκος Λάζαρης

τα. (Σπεύδω εδώ να διευκρινίσω ότι μιλώ για τον πεζογράφο Πεντζίκη και όχι για το ζωγράφο ή ποιητή Πεντζίκη). Και πρώτα είναι ένας πρωτοπόρος της τέχνης, ένας απ' αυτούς τους δυσεύρετους, τολμηρούς καλλιτέχνες, που οσμίζονται τις αλλαγές και οδηγούν την ποίηση ή την πεζογραφία μας σε χώρους πιο δύσκολους και απαιτητικούς.

Παράλληλα όμως ο Πεντζίκης, είναι ένας συγγραφέας που κατορθώνει να συνταιριάζει το μοντέρνο της πρωτοπορίας με το ζωντανό της παράδοσης. Ο Πεντζίκης δεν αντλεί απλώς υλικό από την παράδοση· μετέχει στην παράδοση.

Βυθίζεται σ' αυτήν όπως ο δύτες στο βυθό και όταν ανέρχεται, ανασύρει δεκάδες ευρήματα: κάστρα και εκκλησίες, αγίους και μάρτυρες, αυτοκράτορες και βασιλείς, ασθενοί και οδοιπόρους, συγγραφείς και κείμενα, ζωγράφους, ποιητές, μοναχούς, πρόσωπα ιστορικά ή μη — τα πάντα.

Όλα αυτά τα επεξεργάζεται με

την ιδιόρρυθμη, λιτή, απογυμνωμένη γραφή του και με όπλο μια υποσυνείδητη αδηφάγο μνήμη (όπως το πρότυπό του ο Τζόυς και ο Προυστ), συνεχείς μετακινήσεις μέσα στο χρόνο και στο χώρο, κι ένα καταγλισμό γνώσεων που προδίδουν σοφία, μας χαρίζει κείμενα εντελώς προσωπικά — κείμενα που ομοιά τους δεν υπάρχουν στην ελληνική γραμματολογία.

Η παρουσία του Πεντζίκη στα γράμματά μας, είναι νομίζω μια παρουσία εκρηκτική και ρηξικέλευθη, με την έννοια ότι η ανήσυχη φύση του, αναζητά συνεχώς και ερευνά, ανακαλύπτει και προτείνει.

Στα κείμενα του Πεντζίκη, μπορούμε ν' ανιχνεύσουμε σπέρματα τολμηρών προτάσεων, που δεν αφορούν μόνο την ανανέωση του πεζού λόγου αλλά και του ίδιου του γλωσσικού συστήματος.

Με το βιβλίο του «Ο Πεθαμένος και η Ανάσταση», που γράφεται το 1938 και δημοσιεύεται το 1944, έχουμε για πρώτη φορά στη λογοτεχνία μας, αν δεν κάνω λάθος, ένα κείμενο στο οποίο συνυπάρχουν τρία είδη του λόγου: το πεζό, το δοκίμιο και η ποίηση.

Από την άλλη πλευρά, ο Πεντζίκης με τον συχνά εξαθρωμένο λόγο του και την υπονόμηση των κειμένων του, οδηγεί τη γλώσσα μας σ' ένα σημείο λιποθυμίας, σε μια κατάσταση που θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε «βαθμό μηδέν της

γραφής».

Η αδυναμία του Πεντζίκη να εκφραστεί «κανονικά», να κατασκευάσει δηλαδή μυθιστορηματικούς ήρωες, σύμφωνα με τους κανόνες του παραδοσιακού μυθιστορήματος — αδυναμία που δηλώνεται στις πρώτες σελίδες του βιβλίου του «Ο Πεθαμένος και η Ανάσταση», — είναι ίσως κάτι που πάει ακόμη πιο πέρα.

Είναι και η αδυναμία του να υποτάξει τις εκφραστικές του δυνατότητες, σ' ένα γλωσσικό σύστημα, όπως αυτό που του έχει παραδοθεί. Ο Πεντζίκης αρνείται αυτό το σύστημα —και την ιστορία του— και όπου μπορεί το υποσκάπτει, το δυναμιτίζει.

Έτσι είναι ο πεζογράφος που προτείνει μιαν ανανέωση του μυθιστορήματος και συγχρόνως αυτός που (μαζί με τον συγγραφέα του «Μαριάμπα») θέτει στην εποχή του ένα αίτημα γλωσσικό· ένα αίτημα όμως που δεν έχει σχέση με την περιφημη διαμάχη δημοτικής και καθαρεύουσας, αλλά με την ίδια τη δομή του Λόγου.

Μετά τον Πεντζίκη πολλά πράγματα επιτρέπονται για τους νεότερους και πολλά γίνονται πιο εύκολα.

Ο Πεντζίκης είναι ένα όριο για να περάσει η πεζογραφία μας, ο Λόγος αν θέλετε, σε πιο προωθημένες θέσεις.

Θα είχε όμως ενδιαφέρον να δούμε πώς ο Πεντζίκης (αυτός ο πολυμαθής απόγονος του Ψελλού, του Μάξιμου Πλανούδη, του Γρηγορά, του Νικολάου Καβάσιλα), ανοίγει στον αναγνώστη την πόρτα σ' όνειρο.

Θέλω να πω ότι ο Πεντζίκης, που τον φαντάζομαι να υποστηρίζει πως ένας κατάλογος εστιατορίου είναι ποιητικό κείμενο, έχει την ικανότητα μέσα από μια φαινομενικά ψυχρή, οριακά αντικειμενική γραφή, ν' απογειώνει το υλικό του ποιητικά.

Ένα παράδειγμα αυτών των ισχυρισμών μου, είναι και το πεζογράφημα με τον τίτλο «Ληξιαρχικός» που περιέχεται στον τόμο «Μητέρα Θεσσαλονίκη». Στο μικρό αυτό κείμενο των 408 λέξεων, ο Πεντζίκης μας μιλάει για το θάνατο μιας γυναί-

Ν. Γ. Πεντζίκης, ένας συγγραφέας πολιούχος

κας από καρκίνο.

Ένας συναισθηματικός συγγραφέας —ένας συγγραφέας δηλαδή που κάνει μίαν απομίμηση του αισθήματος— με το ίδιο θέμα, θα μας έδινε, το πιθανότερο, ένα κείμενο συγκινησιακά φορτισμένο, μελοδραματικό.

Ο Πεντζίκης έχει τη δική του μέθοδο.

Τέμνει το θέμα του σαν χειρούργος, το ψάχνει, το αναλύει, το απλώνει μπροστά μας. Ωστόσο, το θάυμα γίνεται.

Το κείμενο έχει κατά την ταπεινή μου γνώμη, μια ποιητική ένταση που το διαπερνά.

Και αν θέλουμε ν' αναζητήσουμε τα αίτια αυτής της έντασης, θα τ' ανακαλύψουμε ασφαλώς στις λεπτομέρειες που παραθέτει εξαντλητικά ο Πεντζίκης (αυτός ο αρχιτέκτονας της λεπτομέρειας!) αλλά και στον ποιητικό τρόπο που συχνά κοιτάζει τον κόσμο. Με αποτέλεσμα και ο ρυθμός να είναι ο ρυθμός της ποίησης και «οι λέξεις να λειτουργούν σαν σήματα και όχι σαν πράγματα».

Αλλά κοντεύω να ξεχάσω ότι στον Πεντζίκη, οφείλουμε καιρία εξομολογητικά κείμενα, αφού είναι ένας συγγραφέας συνεχώς αυτοβιογραφούμενος.

Πρέπει όμως να προειδοποιήσω τον αναγνώστη που δεν τα έχει υπ' όψη του, ότι τα κείμενα αυτά δεν είναι εξομολογήσεις κατ' επιλογήν, όπως ενδεχομένως να είναι κάποιες ημερολογιακές σημειώσεις ενός συγγραφέα ή ποιητή.

Ο Πεντζίκης μοιάζει να έχει γράψει αυτά τα κείμενα, με σκοπό να μη δημοσιευτούν. Γι' αυτό και η ειλικρίνεια τους είναι αναμφισβήτητη και μη επιβαλλόμενη. Στην «Αρχιτεκτονική μιας σκόρπιας ζωής», στα «Ομιλήματα» και σε άλλα του βιβλία, υπάρχουν εξομολογήσεις του

Γιώργος Χειμωνάς

Ο Πεντζίκης καταργεί με κύρος τον ψυχολογισμό στο μυθιστόρημα και κατοχυρώνει με γνώση τη μυστικά φυσική Αντιστοιχία ανάμεσα στο μέγα και το μικρό, το όλο και το Μέρος — στη Μανία και την ησυχία. Ο λόγος του έχει από τη συγκοινωνία των χυμών, τη συνοχή των ιστών ενός πολύπλοκου φυτικού οργανισμού — αν το Φυτό είναι το τέλειο και το σοφό σώμα, κείμενο μεταξύ ήλιου και γης (κείμενο ήλιου και γης), εκεί όπου το φως γίνεται ίαμβος χλωρός στον στίχο που είναι το δάσος— αλλά είναι και λόγος ερειστικός, δηλαδή στηρικτικός ενός κοσμικού νοήματος: ένας Ειρμός-Σκελετός που συναρθρώνει όργανα (σύμβολα) πολλαπλών κινήσεων, αμέτρητων βουλήσεων, επάλληλων αισθήσεων, άπειρων πράξεων, ακατάσχετων λογισμών. Αποκατέστησε, είπα, την Αντιστοιχία ανάμεσα στο παν και το ένα — αλλά και Αντικατέστησε το παν με το ένα, δηλαδή το παν με τα πάντα, το Πολύ με τα πολλά. Με αυτήν, την ίδια αίσθηση αποδέχομαι και την εκκλησιαστική Στερεοτυπία του: ως Αντικατάσταση, ασφαλώς ισάξια, της ένθεης σιωπής από τον Έναρθρο ύμνο — της έκστασης από τον εορτασμό της, του θείκου από το ιερό. Δηλαδή: του Λόγου από τον Φθόγγο.

2 Δεκεμβρίου '83

Πεντζίκη σε πρώτο πρόσωπο, για τις σχέσεις με τη μητέρα του, τη σύζυγό του, τη συγγραφική του εργασία, που δεν τις συναντούμε εύκολα στη λογοτεχνία μας.

Αλλά φυσικά δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι ο Πεντζίκης είναι ένας πιστός Ορθόδοξος Χριστιανός.

Και οι εξομολογήσεις του, δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια πράξη μετανοίας: ο Πεντζίκης ταπεινώνεται δημόσια στα γραφτά του, για να λυτρωθεί: χρησιμοποιεί τη

γραφή, την τέχνη, για να επιτύχει τη θέωσή του.

Επιστρατεύει όλες του τις δυνάμεις για να ταξιδέψει στο δρόμο της ορθοδοξίας, που σε κάθε γραφό του μνημονεύει. Οι εξομολογήσεις του Πεντζίκη, είναι εξομολογήσεις μιας συνειδήσεως εν' αφελεία — δηλαδή μιας καθαρής συνειδήσεως. Ο Πεντζίκης είναι — μπορούμε να το πούμε, το λένε και ο φίλοι του — ένας πρίγκιπας Μίσκιν της λογοτεχνίας μας και ίσως γι' αυτό να βρίσκεται

πιο κοντά απ' όλους μας στην αλήθεια!

Είχα την ευκαιρία να γνωρίσω, δυστυχώς για πολύ λίγο, το Νίκο Γαβριήλ Πεντζίκη.

Ήταν το καλοκαίρι του '81 στο πρώτο συνέδριο για την ποίηση που έγινε στην Πάτρα.

Θυμώμαι ότι περίμενα με αδημονία να τελειώσουν οι, κάποτε, πληκτικές συζητήσεις για να βρεθώ στο ξενοδοχείο «Ρίο» όπου είχε καταλύσει ο Πεντζίκης.

Εκεί, πλάι στη θάλασσα και κάτω από βαθύσκια δέντρα, —βαθύσκιο δέντρο και ο Πεντζίκης— είχε συγκεντρώσει γύρω του μια παρέα, που την αποτελούσαν ο Γιώργης Παυλόπουλος, ο Νάνος Βαλαωρίτης, η Μαντώ Αραβαντινού, η Έρση Σωτηροπούλου, δυο φιλόλογοι, νομίζω από τον Πύργο —κι εγώ.

Ο Πεντζίκης μιλούσε συνεχώς κι εμείς ακούγαμε: όταν δε, σταματούσε, έγερνε στην πολυθρόνα κι έκλεινε τα μάτια σαν να κοιμόταν. Κάποια στιγμή, η Μαντώ Αραβαντινού —που σ' ένα μπλοκάκι σημείωνε συγγραφείς πατερικών κειμένων που ανέφερε ο Πεντζίκης— τον ρώτησε πού οφείλονται όλες αυτές οι γνώσεις- η σοφία του. Ο Πεντζίκης την κοίταξε για λίγο κάτω από τα γυαλιά του και απάντησε ήρεμα με τη χαρακτηριστική φωνή του.

—Μα στην αγάπη που έχω για τα πράγματα: στην αγάπη. Κι έπειτα από λίγο, αποσύρθηκε στο δωμάτιό του να ξεκουραστεί.

Την άλλη μέρα, καθώς τον χειροκροτούσα στο αμφιθέατρο για την ομιλία του, συλλογίστηκα —και το συλλογίζομαι και τώρα—: Μακάρι να είχαμε τον έρωτα, την αγάπη του Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη για τα πράγματα. Μακάρι!

Δεκέμβρης 83

Αντάμωση

Ο αρραβωνιασμένος Ναυτικός ναυάγησε. Η αρραβωνιασμένη κόρη, στοχάζεται να πάει να τον έβρει.

Η πολλή σκέψη της αφαιρεί την έδρα του νου.

Περιπίπτει στην κατηγορία, του ακέφαλου μαλάκιου, που φέρει το όνομα Καλόγνωμη.

Εμπνεόμενη από την καλή γνώμη, που ο άγιος Απόστολος Ναθαναήλ εξέφρασε για τον Κύριο των Δυνάμεων, πιστεύει ότι με το καινούργιο σχήμα, που η αγάπη την οδήγησε να λάβει, θ' ανταμώσει οπωσδήποτε τον λογοδοσμένο της.

Της δημιουργεί δισταγμούς το άσβεστολιθικό περίβλημα των οργάνων της διατροφής της και κίνησης.

Οι γραμμώσεις στο δίθυρο κέλυφος, ανάλογες προς τις πτυχώσεις των γήινων εξάρσεων, την απομακρύνουν από τη θάλασσα στους ανήφορους.

Μια χαράδρα του βουνού της φανερώνει τη θέση της αρπαγής της Περσεφόνης. Ένα άλογο λευκό δίπλα σε μιαν Ιτιά, πένθιμο χόρτο, όσο το λιγοστό νερό επιτρέπει ως βοσκή, στο βάθος. Όχι δε θα 'θελε να σμίξει με τους νεκρούς ως βασίλισσα.

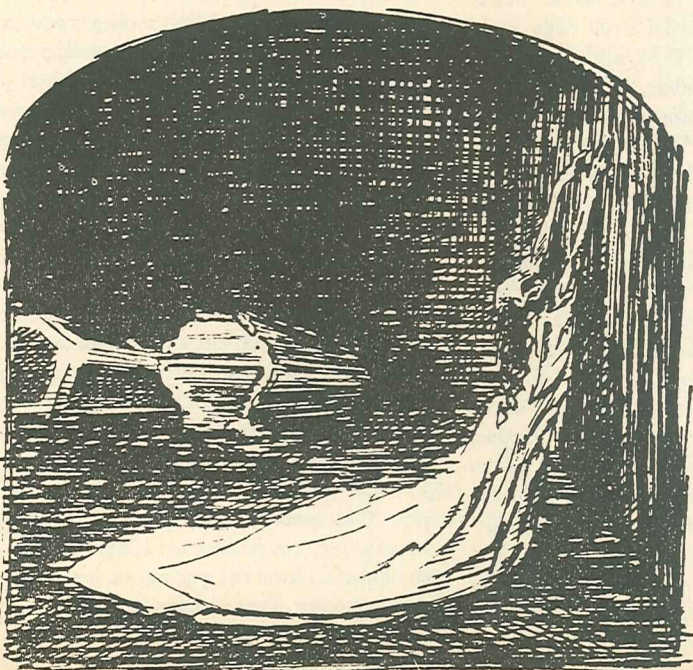
Το κιβωτιόσχημο μετά την απώλεια της κεφαλής της σώμα, την προωθεί ν' ανέβει ψηλότερα, στις κορφές, όπου η σωτήρια των πλασμάτων της δημιουργίας, Κιβωτός, άραξε, κατά τον Κατακλυσμό.

Φτάνοντας όμως στο χωριό του εξ Ιχθύος αγίου Νεομάρτυρος, πληροφορείται ότι όφειλε, προκειμένου ν' ανταμώσει τον αγαπημένο της στο νεκρικό θάλαμο του βυθού της θάλασσας ν' αλλάξει εκ νέου σχήμα.

Ξεδιψώντας με το νερό της πηγής, μετά που θα 'φτανε στο Ψαριό, θα γινόταν ψάρι, ζωντανεύοντας το από αιώνων απολιθωμένο αχνάρι του Ιχθύος, στο μονόλιθο της Κορυφής.

Έτσι, πέντε μέρες προτού τα Χριστούγεννα, γεμάτη χαρά, αντάμωσε το αγαπημένο της πρόσωπο, όπως το 'θελε.

Νοέμβρης, 1983.

Δύο ανέκδοτα κείμενα του Ν. Γ. Πεντζίκη

Ημέρας απαρχή και τέλος

Η άνοδος του ήλιου, πίσω από τα βουνά της νύχτας, έναυσμα προς σχηματισμό του Σταυρού εφ' όλου του σώματος.

Αφετηρία της οδού προς τα μη ορατά, που η προσευχή αποκαλύπτει.

Σκύβει χαμηλά ο άνθρωπος και παραμερίζει την πέτρα, που παρεμπόδιζε την αύξηση του χόρτου.

Κάτω από την πέτρα ανάβρα νερού αγάπης. Κολυμβήθρα αναβάπτισης των καυμών σε ελπίδες.

Προχωρεί και πίσω του μένει, κόρη πεντάμορφη, η ανατολή.

Κάπου σκοντάφτει και πέφτει.

Ματώνει το τραυματισμένο μικρό του δάχτυλο.

Το αίμα του στον ουρανό τριαντάφυλλο άλικο.

Επί της γης, λήξη των ημερών του βίου.

Αμφισβητείται η ταυτότητα των περαιτέρω προσωπικών εξελίξεων.

Σοφότερο το θαλασσοπούλι, εμπιστεύεται τα ωά των γενεών του, στο Σιδερόπορτο.

Βράχο διαχωριστικό των σχηματισμών, εδώ και επέκεινα.

Η πάπια με τα πλουμιστά της φτερά, νήσα των διαπορθεύσεων και νήσος.

Φθινόπωρο, 1983

Ο καπετάν Καλεπουπιάς

Μέ τον τρόπο του Ν.Γ.Π.

Ο κύριος Νίκος, καθηγητής φιλόλογος υπηρετών στο μοναδικό γυμνάσιο του νησιού, κατηγορείται προς το λιμάνι πρώι πρώι με τη δροσούλα. Το λιμάνι είναι το χάσμα των οφθαλμών του αλλά συγχρόνως και η μόνιμη ταραχή της ψυχής του, επειδή αδυνατεί να μετουσιώσει σε άφογους στίχους την ομορφιά του. Κι όχι μόνο το πρώι αλλά και κατά τις ώρες του δειλινού, είτε φυσάει είτε επικρατεί άπνοια, ευρίσκεται σε άσχημη ψυχική διάθεση και ελάχιστη παρηγοριά του δίνει η σκέψη πως και ο Ίων Δραγούμης χαλιόταν από παρόμοιο αίσθημα ανημπόριας.

Κατηγορίζοντας λοιπόν δίχως τη συνδρομή του πραινου καφέ, που όλοι τον βεβαιώνουν ότι τονώνει τον οργανισμό και παρέχει πολλή ευφορία, τόσο που αρκετοί συναδέλφοί του να μην μπορούν να μπουν στην τάξη, αν εξαιτίας δυσμενών συγκυριών δεν τον ήπιαν στην ώρα του, κατηγορίζοντας, λέγαμε, αισθάνεται το πρώτο σημερινό δάγκωμα. Καθώς δηλαδή βαδίζει στο καλντερίμι, τον κυριεύει βαθμηδόν η απελπισία. Χρόνια τώρα προσπαθεί να κατεβάσει από αυτό το γραφικό σοκάκι το εκκλησίασμα της Αγίας Τριάδος εν ιερατική πομπή προς το λιμάνι, μαζί με τις νεροσυρμές από χιόνι που λύνεται σιγά σιγά κάτω από έναν λαμπρό γενναριάτικο ήλιο, αλλά οι προσπάθειές του δεν τελεσφορούν, δε λείει να γεννηθεί το ποίημα. Παιδεύεται να βρει τι ακριβώς φταίει και δε λύνεται μέσα του η πηγή, δε σπάνε τα νερά το φράγμα. Πιάνει από την αρχή τα δεδομένα και διερωτάται μήπως αιτία του κακού είναι το ότι προσπαθεί να συνταιριάσει επιρροές και δυνάμεις προερχόμενες από διάφορο ιδιοσυγκρασίας ποιητές, όπως είναι π.χ. ο εφηβικός εραστής του Αιγαίου και ο έλκων την καταγωγή εξ οικογενείας αγωνιστών του Ιερού Αγώνος nobilissimus. Μα τούτο ακριβώς, συλλογιέται, έπρεπε ν' αναδώσει σπινθήρα, απ' αυτή τη σύγκρουση των ανομοίων έπρεπε να πιάσει φωτιά η ήσκα.

Χάρε χαρά που μου 'φερεις και λύπη που μου πήρες

υποψιθυρίζει φτάνοντας στο ύψος του μικρού κουρείου, το οποίο παρουσιάζει δυο εκφανεές αντιθέσεις: πρώτη, το χαμηλό κτίσμα αφενός και το κυπαρισσένιο μπόι, αφετέρου, του κουρέα, τον οποίο ο κύριος Νίκος, όταν υφίσταται τις περιποιήσεις του άπαξ του μηνός, βλέπει μέσα στον καθρέφτη να μεταμορφώνεται συχνά σε Αίαντα Τελαμώνιο μαχόμενο στα σχετικώς κοντινά με το νησί τρωικά πεδία. Δεύτερη, το όνομα «Γοργόνα» σύμβολο αθανασίας και έρωτος, γραμμένο με θαλασσιά γράμματα και ακολουθούμενο στην επόμενη γραμμή από το όνομα του ιδιοκτήτη Μ. Χάρος.

Καλημερίζοντας τον κουρέα χαμογελάει ενθουμούμενος πόσο ασήμαντη ή μάλλον μηδαμινή επιτυχία είχε στις τάξεις που διδάσκει όταν προσπάθησε απαγγέλλοντας το στίχο που αναφέραμε να επιτύχει ένα επιπλέον λογοπαίγνιο μετά την αναγωγή της μνήμης των μαθητών στον πασίγνωστο και δημοφιλή κουρέα. Είχε προκαλέσει απλώς κάτι ζορισμένα χαμόγελα στη δεύτερα τάξη. Φυσικά αυτό δεν τον ενοχλεί ιδιαίτερος, αφού ποτέ του δεν είχε φιλοδοξίες ευθυμογράφου. Εκείνο που τον ζεματάει και του τσουρουφλίζει την πραινή διάθεση είναι οι τριάντα κόλλες, όπου ισάριθμες φορές έχει γραφτεί βασιανισμένα το ποίημα «Φώτα Ολόφωτα», δίχως ποτέ να παίρνει την ευκαταία μορφή.

Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος

Αν απελπιστώ οριστικά, ταραίζεται μέσα η ψυχή του, και από την ποίηση, από πού πλέον να κρατηθώ; Οι έρωτές του είναι προ πολλού τέφρα και σποδός, αυτοί άλλωστε τον αρμένισαν εδώ στα βόρεια. Τα όνειρά του για την αναμόρφωση αυτού του τόπου — «να κάνουμε τα βράχια χόμα και να φυτέψουμε τριαντάφυλλα» — τα έχει καιρό τώρα, ενταφιάσει, πολύ προτού κατεβεί στον τάφο εκείνος που τα σudaύλισε και τα ξελόχεψε στα φοιτητικά του χρόνια. Είμαι θεόγυμνος, ας το πάρω πια απόφαση, μουρμουρίζει και προσπερνάει απρόσεχτος κάτι περίφημα σίκα. Γυμνός ταισιδί και εύτρωτος, δυστυχώς όμως όχι και Καραγκιόζης στο βαθμό που θα ήθελε να επιθυμούσε. Κρίμα, την ώρα που διαθέτω μια τόσο περίφημη μύτη. Με ανάλογο προς αυτή εσωτερικό αντίκρισμα, ασφαλώς θα ήταν σουλτανικός πρωταγωνιστής των χαρτονόμουτρων, πράγμα που θα τον είχε τελεσίδικα απαλλάξει από την έμμομη ιδέα πως πρέπει να κάνει κάτι σημαντικό στη ζωή του.

Η μύτη του!.. Εξαιτίας του υπερβολικού μεγέθους της δε βρήκε ποτέ το απαραίτητο θάρρος, τότε που εσπούδαζε, να πει στο κορίτσι με το οποίο ήταν βαρύτατα ερωτευμένος το κοινότατο και λυτρωτικό «σ' αγαπώ» μένοντας έτσι εγγλωβισμένος στον εαυτό του και στα φίδια του με αποτέλεσμα ν' αναγκαστεί προτού τον καταφάνε να πάρει τον ομματιών του για την άκρη του ελληγισμού, οπόθεν κατόπιν περιπετειών το μαντίλι της Λευκοθέας τον έβγαλε εδώ, στην άλλη άκρη.

—Καλημέρα σας, κύριε Νίκο, τον χαιρετάει ο σανδαλοποιός.

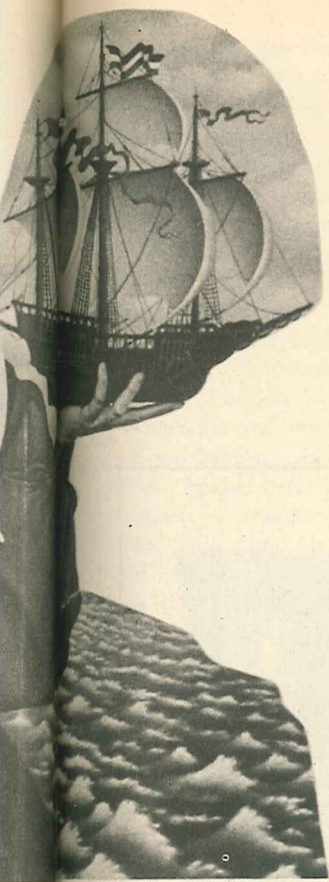
Αντιχαιρετάει αφηρημένος και ξαφνικά φουσκώνει το στήθος του από το βαθύ παράπονο για την

άδικη καταδρομή της σκανδαλοποιού τύχης του. Καιρός να πάρω χαρτί και καλαμάρι και ν' αρχίσω να καταγράψω λεπτομερώς τις παγίδες της, τους πολιορκητικούς κριούς, τις ελεπόλεις —μα πού το 'χω διαβάσει και τούτο; διακόπτει ενοχλημένος την απαρίθμηση των τεχνασμάτων και στρατηγημάτων της αντίδρομης μοίρας του. Αχ! όχι μονάχα στα τρισάθλια γραφτά μου, παρά και στους λογισμούς μου είμαι ένας αντιγραφείας ή κάκιστος μιμητής, σκέφτεται παντελώς αποθαρρημένος. Γενικά είμαι άθροισμα ετεροκλήτων πραγμάτων, έχω αποτελεσθεί από φέτες ανθρώπων, ας το πούμε καθαρά, είμαι μια κουρελού.

Έλεγα ελεπόλεις; Νάτος πάλι, ο Σκιαθίτης ξανά στη μέση! Χριστέ μου, τι βεντούζα και τούτος; Τον κουβαλάω δεκαπέντε χρόνια τώρα. Αν υποθέσουμε πως θα ζήσω ακόμα τριάντα πώς θα τον σκλώνω που θα 'χει βέβαια πάρει δεκαπλάσιο μπόι και βάρος ρουφώντας μου αίμα και μεδούλια; Αυτόν δει αυξάνει εμέ δε ελασσούσθαι, πάει καλά. Γιατί όμως και το «δει» παρακαλώ; Είμαι κι εγώ ύπαρξη, ασήμαντη ασφαλώς και παραρριγμένη, έστω και εκουσίως, στα βορεινά αυτά βράχια, αλλά δεν είναι αυτός επαρκής λόγος για να περάσω την υπόλοιπη φτωχή ζωή μου κάτω από τη βαριά σιά του Παπαδιαμάντη.

Αα... ανάσανε ελεύθερα και πλατιά τη δροσούλα. Είπε το όνομά και λυτρώθηκε και ξαφνικά τα μάτια του ανοίξαν και βλέπει τον ήλιο ωσάν χρυσό πορτοκάλι στα χέρια της Παναγίας, τις βάρκες του λιμανιού ωσάν εξαπτέρυγα πασχάλινής λιτανείας, το νεαρό ναυτικό πράκτορα, που επί ματαίω, περιμένει σήμερα την άφιξη του «Γεωργίου Φ», αγαθού πλεούμενου φαντάσματος των νησιών μας, τον βλέπει ως εισπράκτορα του μεγάλου διάπλου από της γης εις τα άνω. Ταυτοχρόνως τον κυριεύει ακατανίκητη πείνα, μέμφεται για τούτο τον εαυτό του που δεν έφαγε την τακτική πραινή μπουγάτσα, μαγεύεται από τις κόκκινες ολόφρεσκες ντομάτες και τις πράσινες πιπεριές των μανάβικων και ύστερα, μέσα από τις γαλάζιες χάντρες ενός περιλαίμιου για άλογα, κρεμασμένου εδώ και αιώνες στην πόρτα του μαγαζιού του κυρ

Κλεόβουλου, αριστερού αδόκιμου ψάλτη του μητροπολιτικού ναού και πατέρα δόκιμης ποιήτριας, δίνει ψηλάθε βουτιά και μαγεμένος ξανακολυμπάει στα νερά της εννιάχρονης του θάλασσας.

Μωρέ, σκέφτεται αναδύομενος και αφροστεφανωμένος, φτάνει να προλάβω να φάω την μπουγάτσα και να δεις τι μάθημα θα κάνω την ώρα του Ομήρου! Θα χάσκουν οι τελειόφοιτοι! Εντάξει, το ξέρω, θα βγω παραπατώντας από την αίθουσα, το στομάχι μου σαν πηγάδι που άδειασε μονομιάς, οι μασχάλες μούσκεμα, αλλά το μάθημα θα το θυμούνται χρόνια. Συνάντηση Έκτορος και Ανδρομάχης!

—Νίκο τι έγινε με τον αθερινό; Και δεν είναι ώρα για σχολείο;

Στρέφεται και βλέπει τη γυναίκα του, τη λίαν νεαρά κυρία Βικτώρια, που βγήκε στο δρόμο κάπως ανήσυχη από την άργητά του και κάπως ατημέλητη. Η κοιλιά της έχει αρχίσει να διογκώνεται και τα βλέμματα του φιλόλογου, επίσης ανήσυχου, προσηλώνονται εκεί.

—Ποιον αθερινό και πού να τον ψαρέψω; απαντά απορημένος. Μήπως, κυρά Βικτώρια, ο Ιωνάς στην κοιλιά του κήτους φρόντιζε να μαζέψει τους αθερινούς, που εκείνο κατάπινε, για να τους τηγανίσει ή τα χταποδάκια για να τα βάλει στα κάρβουνα; Τέτοιες σκοτούρες θαρρείς είχες;

—Καλά καλά. Θα κοιτάξω εγώ για τον αθερινό, εσύ βιάσου τώρα για το σχολείο, πάλι θα πας καθυστερημένος, είναι κιόλας οχτώ και εικοσιπέντε, λέει καρτερικά μα και πολύ τρυφερά, με αμυδρό ερυθρήμα εις τας παρειάς, η νεαρά σύζυγός του.

—Ναι, αλλά μόνον ο καπετάν Καλεπουπάς φέρνει αθερινό άλφα, να το θυμάσαι πάντα, τώρα τελευταία ξεχνάς ό,τι σου λέω.

Ξεκινάει για το σχολείο βιαστικός αλλά διατηρεί σοβαρές αμφιβολίες για το κατά πόσο θα θυμηθεί τις υποδείξεις και συμβουλές του η εικοσαετής σύνευνός του. Τώρα που ωριμάζει εντός της ο κοινός καρπός της αγάπης τους γίνεται όλο και πιο αφηρημένη, τη χάνει πολύ συχνά. Τότε που την είχε μαθήτρια διάβασε στην τάξη της τη «Μυστική ζωή του Ουώλτερ Μίττυν», αλλά είναι υπερβέβαιιο

πως την έχει λησμονήσει και παρίσταται, ως φαίνεται, ανάγκη να επαναλάβει κάποιο βράδυ την ανάγνωση, καθώς, ξαπλωμένος πλάι της θα θωπεύει με τη μια του παλάμη την πάλαι ποτέ μικρή κοιλιά της, που τώρα παίρνει σιγά σιγά σχήμα θόλου.

Ναι, λησμονάει πολύ η Βικτώρια. Θα θυμηθεί τώρα, ας πούμε, να κάνει και μια τηγανιά αθερινό με αυγά; Περίεργο λοιπόν με τις γυναίκες. Η μάνα του δεν είχε μεν ξεχάσει, είχε πάντως κοντράρει με τον πατέρα, όταν εκείνος της είπε να ρίξει και αυγά στα τηγανητά γλυκόψαρα. Τα είχε ψαρέψει ο ίδιος, τον καιρό που ήταν διορισμένος, φιλόλογος κι εκείνος, στην Ιερατική σχολή της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας και κρατούσε σπίτι στα παραποτάμια Βασιλικά, έξω από τη Θεσσαλονίκη. Το θυμάται κι ελάττωμα εκείνο, τον είχαν πάρει μαζί. Αυτός φοβόταν μήπως οι νεροφίδες φάνε τον πατέρα του και τους φίλους του που έμπαιναν ως τη μέση στο νερό κι έστηναν το δίχτυ από άκρη σε άκρη. Θυμάται και τα αρκετά ευμεγέθη ψάρια που έβγαλαν. Η μάνα του λοιπόν είχε αρνηθεί διαρρηδην, ως θαλασσινή κι εγγονή του περιλάλητου ψαροδήμαρχου της εν Ευβοία Λίμνης καπετάν Γιάννη Γκίκα, να κάνει ένα τέτοιο πάντρεμα, σήκωσε αληθινή επανάσταση, όταν ο πατέρας έφερε, με ουκ ολίγη περηφάνια ως βουνίσσιος που ήταν, τα ψάρια και της είπε να τα τηγανίσει με αυγά. Τα πράγματα πήγαν να χοντρήσουν, στο τέλος όμως έγινε ο συμβιβασμός, μπήκαν αυγά μόνο σ' εκείνα που θα 'τρωγε ο πατέρας, που δυστυχώς μόλις πρόφτασε να τα γευτεί, γιατί παίρνοντας οι άλλοι να δοκιμάσουν τα βρήκανε εξάισια και του τ' αφανίσανε από το πιάτο.

Αν δε γελιέται, κάπως έτσι αντέδρασε και η δική του σήμερα, μόνο που δεν το 'δειξε. Πάντως, αν ο καπετάν Καλεπουπάς έβγαλε σήμερα αθερινό, θα της αποδειξει περίτρανα το μεσημέρι πως οι άντρες, ορεσίβιοι ή θαλασσινοί, αδιάφορο, έχουν πάντα το δίκιο με το μέρος τους όταν οι αμφιλογίες είναι περί εδεσμάτων.

Θα μπορούσα τάχα να το παρεμβάλω τούτο, αναρωτιέται σοβαρά, στη διδασκαλία του ομηρικού κειμένου; Αχ μωρέ, σ' ένα ποίημα που μιλάει για το μεγαλύτερο σεφέρι του κόσμου, πώς να χώσω τον αυγερινό με τ' αυγά;

Δεν είχε Όμηρο με την τάξη, έκθεση έλεγε το πρόγραμμα και καθώς τα παιδιά γράφουν, αγναντεύει από το παράθυρο τον απόκρημνο βράχο με τα ερείπια του Κάστρου. Καιρό έχω ν' ανεβώ εκεί πάνω, ένα χρόνο και βάλε. Να πάρω τη Μαργαρίτα και ν' ανεβούμε, σκέφτεται. Όταν επρόκειτο για τέτοια μέρη, πάντα ήθελε για συντροφιά τη Μαργαρίτα. Τον καιρό, λόγου χάρη, που πηγαίνοερχόταν με το τραίνο από την πόλη του στην πρωτεύουσα, περνώντας από τους ελαιώνες και τους πευκιάδες ονειρευόταν τι ευτυχία ανεικλάλητη θα ήταν να τους διάσχιζε μαζί της περπατώντας με τις ώρες. Καταλάβαινε βέβαια πως θα ήταν δυσσχερές για εκείνη, με τα κομψά παπούτσια της και τα εξαιρετικώς εύγραμμα πόδια της, να τον ακολουθεί στην περιπλάνηση αυτή, και μάλιστα σαν θ' ανηφορίζανε κατά τις κουμαριές.

Σήμερα όμως δεν έχει, θα την πάρει σχεδόν με το ζόρι ν' ανεβούμε στο Κάστρο. Θα πάνε την ώρα που πέφτει ο ήλιος πίσω από τον Άθω. Ε, τούτη τη φορά θα βρω το κουράγιο να τη φιλήσω, όταν φτάσουμε δίπλα στο φάρο. Μάλλον θα ξαφνιαστεί, αλλά γιατί Μαργαρίτα; Πού είναι το απροσδόκητο;

Θυμάται πως, τότε που ανέβηκε για πρώτη φορά κι έφτασε στην κορφή, έπιασε να φωνάζει ξέφρενος, ό,τι του ερχόταν, προπάντων κάτι λατινικά που θ' άφηναν απόπληκτο το Λιναίο: «Aca-

ntha cheruvicalis, Ylacteria pelagiatina, Diaphanum muzzufleanum. Και καθώς έξαλλος φωνοκούσε διπλανασαίνοντας τον βραδινό αέρα, διέκρινε στον απέναντι βράχο καναδυό πρόβατα. Θα 'ναι του βοσκού, συλλογίστηκε, που το πρωί περπάταγε παρά θιν' αλός και ξαφνικά τον ήπιε το φως. Πεθύμησε τότε να 'κανε ένα πήδημα σαν του Διγενή και να βρισκόταν στην αποκεί αμμουδιά, να την ιχνηλατήσει σπιθαμή με σπιθαμή, πόντο με πόντο, μήπως και βρει τα σημάδια από τα γοβάκια της κυρίας Έρσης. Λογάριαζε πως καθώς έπεφτε το σκοτάδι θα ήταν ευκολότερο να τα διακρίνει.

Τα φωτεινά των τακουινιών της χνάρια μες στα σκότη,

είχε ψιθυρίσει συνεπαρμένος για μια στιγμή, ύστερα όμως ρίγησε δυνατά. Το ποίημα εκείνο του άρεσε, σε άλλους καιρούς κι άλλους τόπους, αλλά το σκοτάδι τον ροκάνιζε, δεν ήταν φιλικό, δεν ένωθε απαγγέλλοντάς το, όπως ο Ιωνάς στην κοιλιά του θεριόψαρου, ζεστός, κρύωνε. Τα χνάρια όμως της κυρίας Έρσης θα φώτιζαν ένα σκοτάδι μητρικότητα υγρό και θερμό. Πυγολαμπίδες στην άμμο... Καθώς τότε που γύριζε, στο παραθαλάσσιο χωριό, στο σπίτι ύστερ' από το μαγικό παιχνίδι του μπερντέ, και τους είδε όλους να πηδάνε στην άμμο και να συνάζουν πλήθος φωτάκια που αναπηδούσαν. Φύσαγε ελαφρός νοτιάς και το κύμα τίνιζε έξω τις γαρίδες που φωσφορίζαν στη νύχτα μέσα.

Αδυνατώντας να πραγματοποιήσει το άλμα του Ακρίτα είχε κατηφορίσει τρέχοντας μέσα στο σουρούπου, τράβηξε κατά τη μακρινή αμμόδη παραλία και πέφτοντας στα τέσσερα έψαχνε με τα χέρια να βρει τα ίχνη, γιατί φως που να τα μαρτυράει δεν υπήρχε. Είχε λαχανιάσει και η ανάσα του κάποτε κάποτε ακουγόταν σα λυγμός, τα δάχτυλά του πυρετικά ερευνοούσαν την άμμο. Μην μπορώντας όμως να βρει τίποτε από το ζητούμενο, έπεσε εντελώς μπρούμυτα κι έβγαλε τη γλώσσα του για ν' ανακαλύψει με αυτή τα ασύλληπτα από την αφή ίχνη των γοβακιών. «Παναγία μου», προσευχήθηκε θερμώς, «ας έβρισκα έστω και μιαν ελαφριάν αυλάκωση από το πέρασμά της στην άμμο. Θα με παρηγορήσει αφάνταστα να 'γγίξω την πραγματικότητα». Ακούμπησε τη γλώσσα του στην άμμο κι άπειρα μόρια απ' αυτήν κόλλησαν ευθύς πάνω της. Αισθάνθηκε την αρμύρα τους και συγχρόνως τον πήρανε τα δάκρυα, δάκρυα ακατάσχετα. Τα έγλειφε, τα κατάπινε μαζί με τους λεπτότατους κόκκους της άμμου. «Παναγία μου», ξανάπε παραπονετικά, «γιατί μου αρνιέσαι τα σημάδια της πραγματικότητας; Μήπως αμάρτησα βαριά που φίλησα απόψε τη Μαργαρίτα στο φάρο, μολονότι γνώριζα πως είχε αρρεβωνιαστεί εκείνο τον ωραίο αξιωματικό του ναυτικού; Βόηθα με να ψάψω έστω κι ένα αδιόρατο χνάρι και σου τάξω πως δε θα χαϊδέψω τη γυναίκα μου τρεις μέρες».

Υστερα πάλι στα γόνατα, και πάλι μπρούμυτα και πάλι η γλώσσα έξω. Μάταια και τώρα: η άμμος ίσια, δίχως την παραμικρή έξαρση ή κάποια ελαφρότατη καθίζηση, το κύμα είχε διαγράψει το πέρασμα της κυρίας Έρσης. Ο άνεμος είχε καταστήσει άφωνα και α-σήμαντη την άμμο. Απελπισμένος μέχρι τρέλας είπε με τη γλώσσα πάντα στην άμμο, σχεδόν μούσκεμα από την υγρασία της, ενώ το σκοτάδι πύκνωνε κι αυτός δεν μπορούσε να βλέπει το φως του φάρου. Έτσι σεράνιμενος και γλείφοντας τη θίνα έφτασε στο τέλος της ανιάλης δίχως η γλώσσα του να βρει κανένα χνάρι. Αποκαμωμένος πια τραβήχτηκε στη στεγνή και ζεστή ακόμχ ζώνη του ακρόγιαλου και έπεσε ανάσκελα. Μάνιαζε με τον εαυτό του και την απροσμέτρητη ευήθειά του, τη μοροπιστία του. Πώς πιάστηκε τόσο κορόιδο και το 'δεσε πως η κυρία Έρση είχε

Ο καπετάν Καλεπουπιάς

σεργιανίσει στο ακρογιάλλι αυτό κι ότι υπήρχε ελπίδα να ψηλαφήσει στην ξανθή άμμο το διάβα της; Επειδή τον βεβαίωνα το βιβλίο που είχε λάβει προ τριών ημερών εκ Θεσσαλονίκης; Και πώς μπορούσε να είναι σοβαρός και αξιόπιστος καταγραφέας της πραγματικότητας ο συγγραφέας του, όταν αντί κανονικού βιβλίου στέλνει δεκαεξασέλιδα λυτά, με διορθώσεις τυπογραφικές, συγγρατούμενα μόνον από μια φτηνή γαλάζια κορδέλα μπουμπονιέρας από βαφτίσια; Και αυτός ο χάρφτας το πήρε τοις μετρητοίς πως η κυρία Έρση είχε έρθει στο νησί κι είχε αλαλάξει που τώρα πια πάει, γλιτώνει μια και καλή από τη μοναξιά και την εξορία.

Απατεώνας ο Θεσσαλονικιός όσο κι ο Χαλκιδαίος, είπε μέσα του με πικρή βεβαιότητα. Άμα ταξιδέψει ο καπετάν Καλεπουπιάς για Θεσσαλονίκη, θα πάω μαζί του και θα του το γυρίσω του μυθογράφου, το πεσκέσι.

Τότε ήταν που άκουσε τη δροσερή και φωτεινή θαλασσινή φωνή.

— Αντρέα τι είναι τούτα πάλι; Τι κλαις αφού με θησαύρισεσ όλη μέσα σου με την άμμο και τα δάκρυα που κατέβηκαν στα σωθικά σου; Δεν είναι τώρα tempus ululatum. Δεν είδες από το Κάστρο τον Μούρτζουφλο μέσα στο φως και τον οίνοπα πόντον; Πώς μπορείς να παραπονιέσαι ότι δε μ' άγγιζες; Δε σου 'ταξε ο καπετάν Καλεπουπιάς να βγείτε πυροφάνι; Όταν πυροφανίσετε, θα δεις τις πατημασιές μου στο κύμα. Σε παρακαλώ, μη θυμώνεις μ' εκείνον τον έρημο από τη Θεσσαλονίκη, του φτάνει που δραπέτευσα από τα κοντύλια του και πήρα τις στράτες, σαν αλήτισσα. Έλα, σκούπισε τα μάτια σου! Και τώρα που με υπάκουσες, δεν είσαι δεμένος με το τάξιμό σου. Γύρισε στο σπίτι και να φιλήσεις σφιχτά τη γυναίκα σου που φτιάχνει αυγά με ντομάτα, Αφροδίτη στα Κύθηρα. Ruit hora αλλά δε μας κλέβει τίποτε. Ora in ora!

Ύστερα αυτός είχε γονατίσει στ' ακροθαλάσσι μουρμουρίζοντας αδιάλειπτα *Mysterium marinum! mysterium marinum!* και δεν μπορεί να θυμηθεί πώς βρέθηκε ολόστεγνος από δάκρυα κι αρμύρα στο κατώφλι του σπιτιού του, σφραινόμενος με αγαλλίαση την ευωδιά της νύχτας και του επιθυμητού εδέσματος που παρασκεύαζε το νεαρό φιλόπονο ταίρι του, που δέχτηκε με ευφρόσυνη έκπληξη το ηχηρό φιλί του, απορώντας εξίσου ευφροσύνας για το άρωμα του ρόδου που αυτός απέπνεε εντόνας.

Σωρός τα τετράδια μπροστά του. Πάλι θα του πιαστεί το χέρι να τα κουβαλάει, δίχως να λογαριάσουμε τον μπελά του διορθώματος. Καλά θα ήταν να φαινόταν το σκαρί του καπετάν Καλεπουπιά να τα φορτώσει εκεί. Θα μου πεις τι γυρεύουν τετράδια στην ψαροπούλα. Αλλά ο ίδιος τι γυρεύει τέτοια ώρα εδώ; Τι κάθεται και ονειροπολεί, τη στιγμή που ενδέχεται να έφτασε με το ταχυδρομείο ο από πολλού αναμενόμενος Δημακούδης;

Όμως για στάσου, πώς να έφτασε αφού κυριολεκτικά τον πήρε το ποτάμι; Τι παλαβές αναμονές είναι τούτες; Φτάνουν οι έγνοιες που μας φορτώνει ο γεννήτορας της κυρίας Έρσης επιχειρώντας να γεωμετρήσει και να ιχνογραφήσει σταυροειδώς το νησί, δε θέλουμε κι άλλες!

Άσε, λέει σχεδόν φωναχτά, μη στέλνεις εδώ τον Δημακούδη. Κατεύθυνέ τον χαμηλότερα, νήσον Σκιάθον, συστημένον και καλά τυλιγμένον. Εκεί θα πέσει σε επιδέξια χέρια, θα βρει καλή συντροφιά, εγώ δεν υπάρχω παρ' όλη την άμμο που σαβουρώνει τα σπλάχνα μου.

Κάνει βιαστικός ένα δέμα τα τετράδια και ξεπορτίζει. Τον φωνάζουν αλλά δεν ακούει. Ανηφορίζει τρέχοντας το Κάστρο. Προσπερνώντας, εκεί στα ριζά, το εκκλησάκι σταυροκοπιέται χαμένα, τρέχει με μεγάλο διασκελισμό την ανηφόρα, αλαχάνιαστος κι αβάρετος, τα τετράδια πούπουλο χελιδόνας, φτάνει στην πύλη, λέει τα μαγικά του και περνάει άερινος, «αλαμπαντάμ τσιμουραχί!» χαιρετάει δυνατά ένα σαστισμένο αγριοκάτσικο, «μα δεν καταλαβαίνεις σανσκηδεμικά; κρίμα σε είχα για καλό φίλο» του φωνάζει γελώντας, ένα θυμάρι φλέγεται από μπλε γαρούφαλα, «mel et rax tecum!» το ευλογάει, το θυμάρι βγάζει φτερά και κουπιά στολισμένα με κρίνους, παίρνει να πλέει ψηλά, «χαιρετίσματα στον καπετάν Καλεπουπιά» το παρακαλεί και τρέχει κι αυτός κατά το φάρο. Παναγία μου, σκέφτεται, πώς θ' αντixρίσω τον τόπο του εγκλήματος και πώς θα το ξανακάνω; Γιατί δε χωράει αμφιβολία, εδώ ήρθε πετώντας για να ξαναφιλήσει την Κυρία Έρση, που παντρεύτηκε τον ωραίο ναυτικό, που είχε αρραβωνιαστεί την καλλίνυμη Μαργαρίτα, που ανάβει τώρα λαμπάδες ίσα με το μπόι της στον Πειραιά ικετεύοντας την Παναγία να περάσει αδιάβροχος και σώος ο σαστικός της τη θάλασσα που τον πήρε. Θα έχει όμως επιτέλους αυτός την ευτυχία να βρει εδώ στα κατάρβραχα την Κυρία Έρση, όπως τηλεφώνησε ο Δημακούδης στο γραφείο του γυμνασιάρχη, που έμπηξε αποκαμωμένους τις φωνές «δεν καταλαβαίνω, άνθρωπέ μου, μήτε ποιες είσαι μήτε τι ζητάς, εδώ είναι σχολείο, δεν είμαστε ναυτικό πρακτορείο!»; Θα την ανταμώσει σύμφωνα με το ραντεβού στο φάρο;

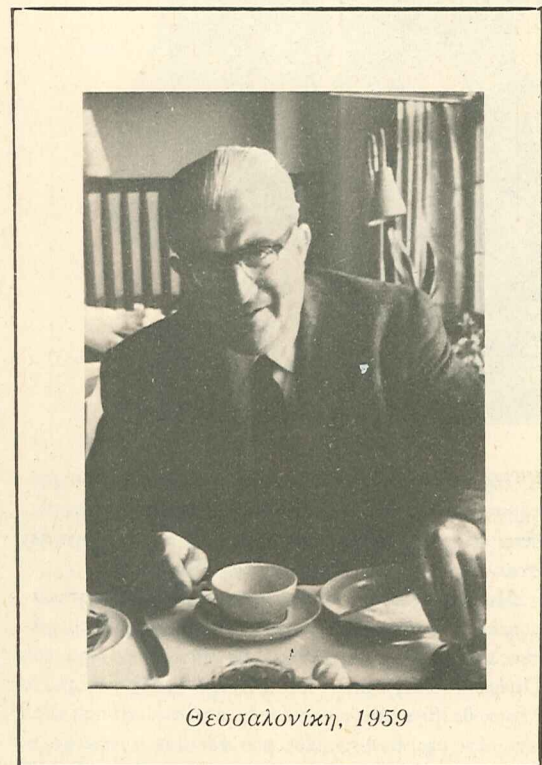
Κατακάθαρος ουρανός, φυσάει μέτρια από κείθε κινημένο το αεράκι. Συνατάει δυο δωδεκάχρονα αγοράκια.

— Μήπως είδατε, παιδιά, την Κυρία Έρση; Παραπονέθηκε πως άργησα;

— Όχι, μόνο την κυρία Μερόπη τη δασκάλα μας είδαμε.

Αισθάνεται πως φοράει σαντάλια, εκατό οκάδες σίδερο το ένα. Η μέση του σαν κούτσουρο, σέρνεται κατά το φάρο. Εκεί στέκεται μια γυναίκα στ' άσπρα, με γυρισμένη την πλάτη σ' αυτόν. Αγναντεύει προσηλωμένη τη θάλασσα.

Λυσίκομη, και καθώς ο άνεμος παίζει με τα μαλλιά της ο τράχηλός της μαρμαρώνει.

Θεσσαλονίκη, 1959

Τα πόδια του ξαναπαίρνουνε φτερά και πλησιάζει με άφοπον βήμα. Χωρίς διόλου να τον εμποδίζουν τα τετράδια της κλείνει τα μάτια με τα δυο του χέρια και με τα χείλη αγγίζει τα μαλλιά της. Ο άνεμος έχει ακινητήσει. Το πέλαγο έχει μαρμαρώσει. Η ώρα δεν κυλάει. Η καρδιά του δε χτυπάει. Ο ήλιος έχει σιωπήσει. Ύστερα από μιαν αιωνιότητα αυτός υποτονθορύζει.

— Εέρση μαργαριτοφόρος ή ναυς μαγική; Είμαι λοιπόν ο άνθρωπος που αξιώθηκε να πιάσει ξυπηγτός το όνειρό του;

Ο άνεμος ξαναπερπατάει, το κύμα ξεμαρμαρώσει, ruit hora, η καρδιά του πάλλει, ο ήλιος τραγουδάει θριαμβευτικά.

Εκείνη γυρίζει απαλά το κεφάλι.

— Μου 'φερεις τα τετράδια, καλέ μου; Τα είχα λησμονήσει, αλλά ο καπετάν Καλεπουπιάς είπε να μην ανησυχώ, λογάριαζε να κατεβεί χαμηλότερα, στη Σκιάθο, να μου τα φέρει.

Απομένει μαγεμένος από την ειδή της. Τα τετράδια του ξεφεύγουν, κάνει ξαφνιασμένος να τα συγκρατήσει, το δέμα όμως λύθηκε, ένα ένα γλιστράνε και πέφτουν στο γκρεμό που χάσκει κάτωθι τους.

— Τα τετράδια! Τα τετράδια! φωνάζει ανήσυχος και σκύβει να τα προλάβει.

— Άστα και μη στενοχωριέσαι! Papaver somniferum, λέει ακατάληπτα εκείνη, αναρωτιέται αυτός ποιες ταξιαρχίες αγγέλων λαλούν αυτή τη γλώσσα, και ξαφνικά τα τετράδια γίνοντα παπαρούνες και ριζώνουν στα βράχια του γκρεμού.

Σφαλεί θαμπωμένος τα μάτια, θέλει να την

κρατήσει κάτω από τα βλέφαρα, να μην τη χάσει ποτέ πια. Τα δάχτυλά της αγγίζουν τα βλέφαρά του.

— Αντρέα, του λέει, την Ανάσταση τη βλέπουν με ανοιχτά μάτια.

Όταν εκείνος τα ανοίγει αργά, αυτή δε στέκεται πια μπροστά του. Τον παίρνει πικρότατο παράπονο. Αυτός φταίει, γιατί σφάλισε τα μάτια και χαλάρωσε τ' αγκάλιασμα. Αχ! και να έμενε για πάντα του εδώ ψηλά μέσα στο φως του προσώπου της! Τώρα πάλι κάτω, στα καλντερίμια, ξανά λογαριασμοί, τετράδια, φωνές δίχως μουσική, το πονεμένο στομάχι.

Πάει να βαδίσει και σκοντάφτει στο δέμα με τα τετράδια. Το σηκώνει βαριανασαίνοντας, σκέτο μολύβι. Τον ζώνουν τα φίδια, αγριεμένος τραβάει να κατεβεί από την απότομη και επικίνδυνη πλευρά του βράχου. Δεν τον μέλει πια για τίποτε, δε δίνει δεκάρα για τον εαυτό του. Απεναντίας, εύχεται να στραβοπατούσε και να τον ρούφαγε το χάος. Και όμως κατεβαίνει σταθερά και αταλάντευτα. Τα τετράδια πάντοτε ασήκωτα. Του μπαίνει ο πειρασμός να τα λιβανίσει πέρα δώθε δυο τρεις φορές και να τα ξαποστείλει στο κύμα, αλλά

ύστερα πεισμώνει και τα παίρνει αγκαλιά. «Νάνι, το μωρό μου, νάνι», ψευτοναουρίζει το δέμα. Κατεβαίνοντας πιο κάτω βλέπει το σκαφιδάκι του καπετάν Καλεπουπά να έρχεται από τον πίσω γιαλό.

— Καπετάν Καλεπουπάα!... βάζει τα χέρια του κοχύλι στο στόμα και φωνάζει. Καπετάν Καλεπουπάα!... Έλα να με πάρεις κι έχω βάρος.

Το μικρό πλεύσιμο πλησιάζει, διπλαρώνει προσεχτικά στο βράχο και αυτός σαλτάρει μέσα αρκετά ξαλαφρωμένος.

— Καπετάν Καλεπουπά, λέει, έβγαλες σήμερα αθερινό που ήθελε η γυναίκα μου, η Κυρία Έρση, να τηγανίσει με αυγά;

Ο Καπετάν Καλεπουπάς δε δείχνει πρόσωπο, σκυμμένος στα δίχτυα. Ο φιλόλογος καθηγητής ασφαρίζει τα τετράδιά του και αποφεύγει να ξαναρωτήσει, γνωρίζοντας καλώς ότι των θαλασσινών ολίγα.

— Όχι, απαντάει κάποτε ο καπετάν Καλεπουπάς. Ησύχασε όμως, η κυρά σου μαγειρεύει μεγάλο ψάρι, γιατί σήμερα έχετε μουσαφίρη.

— Ποιο μουσαφίρη; Σήμερα δεν έχει βαπόρι. Ο καπετάν Καλεπουπάς ανασηκώνει το πρόσω-

πο και ο κύριος Νίκος μένει άφωνος αναγνώριζοντας τον κ. Ρούιτ Χόρας, με μπερεδάκι ναυτικό, αρκετά παχύ πρόσωπο και συμπαθητικά λευκά μαλλιά.

— Σεις λοιπόν είστε ο επισκέπτης; ρωτάει με αμφιβολία.

— Όχι, φίλε μου, όχι, ο μουσαφίρης έφτασε κολυμπώντας ως την πόρτα του σπιτιού σου, πήδησε στην ποδιά της συζύγου σου κυρίας Βικτωρίας και την πρόσταξε να τον τεμαχίσει και να παρασκευάσει μια λαμπρή ψαρόσουπα, με μαγιονέζα και λοιπά!

— Να τον τεμαχίσει; Μαγιονέζα; Θεέ και Κύριε...

— Μα βέβαια, ο ΙΧΘΥΣ είναι για να τον εσθίουμε. Σε περιμένουν λοιπόν να καθίσετε και οι τρεις στο τραπέζι. Μου έδωσε εντολή να φτάσω γρήγορα από τη Σκιάθο και να σου μηνύσω να βιαστείς. Και άκου, προτού καθίσεις για φαγητό είτε πως πρέπει να χαϊδέψεις την κοιλιά της κυρίας Βικτωρίας, που τόσο παθιασμένα την αγκάλιαζες στο φάρο και την καθυστερούσες, λησμονώντας πως σήμερα, της Μεταμορφώσεως, είχε να μαγειρέψει ψάρι!

Ο ΕΟΜΜΕΧ ΔΙΑΤΗΡΕΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΖΩΝΤΙΑΝΗ - Ο ΕΟΜΜΕΧ ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΖΩΝΤΙΑΝΗ - Ο ΕΟΜΜΕΧ ΔΙΑΤΗΡΕΙ Τ

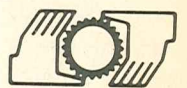
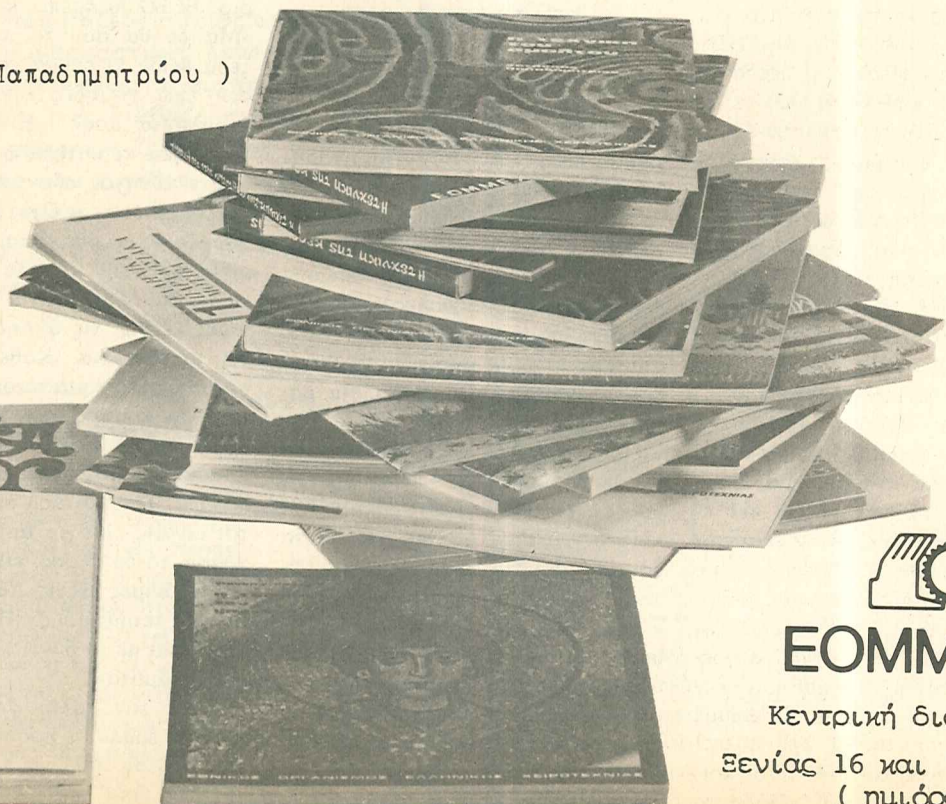
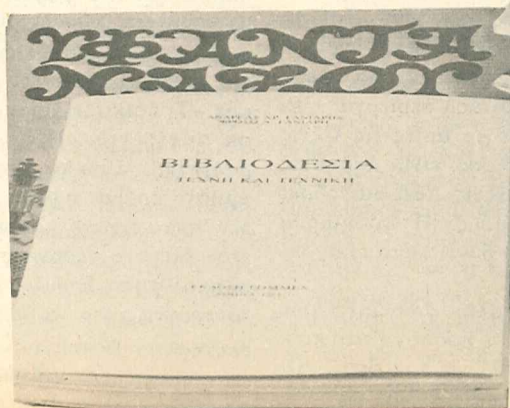
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΟΜΜΕΧ

Ελληνική Καλλιτεχνική Παράδοση και Σύγχρονη Χειροτεχνία (Κίτσου Μακρή)
 Δύο Μαστόροι του Ασημιού (Π. Ζώρα)
 Υφαντά από την Αρκαδία
 Κρητικές Πατανίες
 Η Τεχνική του Σμάλτου (Ν. Παπαδημητρίου)
 Η Τεχνική της Κεραμικής (Μάνος Δάνος)
 Η Τεχνική του Ψηφιδωτού (Γιάννη Κολέφα)
 Ο δηγός του Ευλογλύπτη (Κίτσου Μακρή)

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ ΥΦΑΝΤΑ (Κίτσου Μακρή)

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ - ΤΕΧΝΗ & ΤΕΧΝΙΚΗ (Ανδρέα & Φρόσω Γανιάρη)

ΥΦΑΝΤΑ ΝΑΞΟΥ

EOMMEX

Κεντρική διάθεση:
 Σενίας 16 και Έβρου
 (ημιόραφος)

Οδός

Τον Ιούνιο του 1975 ξεκίνησα από την Αθήνα οικογενειακώς για να επισκεφτώ, για πρώτη φορά, τη Βουλγαρία. Κοντά στα Τέμπη άρχισε να με πονάει αφόρητα ένας φρονιμίτης: στην Κατερίνη είχα πρηστεί εμφανώς, έφτασα βράδυ στη Θεσσαλονίκη. Τα φαρμακεία κλειστά. Ήξερα πως ο Πεντζίκης είναι φαρμακοποιός: ρώτησα κάποιον περαστικό, δεν ήξερε. Μου είχε καρφωθεί η ιδέα πως ο Πεντζίκης θα διανυχτέρευε. Κοίταξα έναν τηλεφωνικό κατάλογο, στα «Φαρμακεία» βρήκα τη διεύθυνση, πήρα ένα ταξί, αφού τακτοποίησα τους άλλους στο ξενοδοχείο. Ο Πεντζίκης διανυχτέρευε.

Όταν μπήκα εξυπηρετούσε έναν πελάτη περίμενα, όταν εκείνος έφυγε, γύρισε και με είδε: «ξένος;» με ρώτησε: αργότερα δεν ήμουν βέβαιος αν ρώτησε: σίγουρα είχε πει: «ξένος». «Ξένος», είπα. «Και έχεις πάλι ιστορίες με το φρονιμίτη», μου είπε. «Πάλι», είπα αφηρημένος. «Θυμώνει από τότε που εκείνος ο Άγγλος, πριν είκοσι χρόνια, σου έβγαλε τον απέναντι», ψιθυρίζει και κάτι ψάχνει στο συρτάρι του. Ήξερα τον ποιητή Πεντζίκη, ήξερα το πρόσωπό του από φωτογραφίες, εκείνος αγνοούσε τελειώς την ύπαρξή μου, ήμουν βέβαιος. Ξφνιαστήκα. «Πού ξέρετε πως πριν είκοσι χρόνια έβγαλα έναν φρονιμίτη στην Αγγλία;» του είπα. Κρατούσε μια μικρή λαβίδα, πήγε σ' ένα ντουλαπάκι, το άνοιξε, έβγαλε ένα χάρτινο κουτί, το ξεσκέπασε με προσοχή, θα 'λεγα τρυφερά, έπιασε με τη λαβίδα ένα δόντι και μου το έδειξε.

«Αυτός εδώ είναι ο φρονιμίτης σου», μου είπε. «Πώς βρέθηκε εδώ;» τραύλισα. «Σπάνιο απόκτημα», είπε σοβαρά, «αυτοί οι εγγλέζοι δεν έχουν το ταίρι τους. Πετάνε έτσι στο άψε σβήσε ένα γερό φρονιμίτη». «Μα είναι άχρηστα δόντια», μουρμούρισα. «Έτσι λένε οι εγγλέζοι οδοντογιατροί», είπε «γιατί συνδέουν τα δόντια με το μάσημα: δεν τρώμε πια ωμά κρέατα, δε σπάμε κόκκαλα, άχρηστοι οι φρονιμίτες! Κούνια που τους κούναγε». Τον κοιτούσα και δε μιλούσα. «Πάρε το δόντι σου», μου λέει «και βάλε το στη θέση του. Κράτα για λίγο το στόμα κλειστό. Κάτσε εκεί da στο

Αρετσού - Θεσσαλονίκη, 1958

σκαμνί και περίμενε», έκανα αδιαμαρτύρητα ό,τι μου είπε. Δεν πέρασαν πέντε λεπτά κι ο πόνος καταλάγιασε: αισθανόμουν να υποχωρεί και

Κ. Χ. Μύσης

το πρήξιμο. Τα είχα χαμένα. «Τι γίνεται εδώ;» ψέλλισα. «Παρηγορήθηκε», μου κάνει, «βρήκε τη χαμένη του συντροφιά. Οι Καρυάτιδες τις νύχτες κλαίνε για την κλεμμένη τους αδελφή: οι ηλίθιοι νομίζουν πως τα κορίτσια είναι κλώνες που κρατάνε τη στέγη του Ερέχθειου, σαν τον εγγλέζο σου οδοντογιατρό που περνάει το φρονιμίτη για δόντι». «Μα αστειεύεστε, κύριε Πεντζίκη», χαμογέλασα, «δεν είναι δόντι ο φρονιμίτης;» «Ήταν δόντι», μου κάνει «πριν γίνει φρονιμίτης». «Μα δεν ονομάζουμε φρονιμίτες τα δόντια που βγαίνουν τελευταία, όταν, υποτίθεται, φρονιμεύουμε;» «Όχι», μου λέει αυστηρά «το αντίθετο: φρονιμεύουμε, γιατί έχουμε αυτά τα άχρηστα δόντια. Φρονιμάδα είναι η αντίσταση στον πειρασμό. Νηστεία είναι να έχεις και να μην τρως. Όταν δεν έχεις να φας, είναι πείνα. Ο φρονιμίτης είναι ένα δόντι που νηστεύει: είναι χρήσιμο,

όσο αχρηστεύεται. Αυτό δεν μπορεί να το καταλάβει ποτέ ένας εγγλέζος». «Ωραία όλα αυτά», είπα «αλλά δεν μπορώ να ζω με ένα δόντι κινητό μέσα στο στόμα μου, επειδή παρηγοριέται το άλλο. Ταξιδεύω αύριο. Εξάλλου πρέπει και να τρώω». «Μα δε θα σου το αφήσω», είπε ξερά «είδα κι έπαθα να το αποκτήσω: έχω χιλιάδες φρονιμίτες στα ντουλάπια μου». «Είναι τρελός», σκέφτηκα κι ύστερα φωναχτά: «Είσαστε κυνηγός οδόντων; Κομπολόι θα τα κάνετε;» «Όχι», είπε σχεδόν χαρούμενα «κάθε πεταμένους φρονιμίτης έχει την ιστορία του. Μπορώ να τη φανταστώ. Είναι σαν τις φρόνιμες λέξεις, τις άχρηστες που δεν τις μιλάμε πια. Κάθε φρονιμίτης αντιστοιχεί σε μια τέτοια λέξη. Κοίταξε το κουτάκι που είχε μέσα το δόντι σου». Έσκυψα και είδα στο καπάκι γραμμένη με μολύβι τη λέξη «οδός». Τον κοίταξα περιεργά. «Έτσι είναι», είπε «μ' αυτές τις λέξεις γράφω το έργο μου, είναι άχρηστες και φρόνιμες λέξεις, κάτι σαν ξόρκι στους πειρασμούς. Η φρονιμάδα κρατιέται με τα δόντια από τα άχρηστα πράματα».

Πήρε τον παλιό φρονιμίτη μου και τον έβαλε με προσοχή στο κουτί. Άρχισα πάλι να πρήζομαι. «Ωστόσο», είπα «κάτι πρέπει να γίνει με τον πονεμένο». Έβγαλε ένα μπουκαλάκι από το συρτάρι. «Πάρε», μου είπε «αυτό το κρασί: είναι

διακοσίων ετών: τ' αμπελάκι που το 'κανε δεν υπάρχει πια. Ξέρεις, στην Αθήνα, στο Μετς, εκεί που είναι σήμερα το κολυμβητήριο και το γυμναστήριο του «Εθνικού», κοντά στις στήλες του Ολυμπίου Διός, περνούσε παλιά ο Ιλισός. Εκεί ήταν ο ναός του Πανός, όπου συχνά πήγαινε και προσευχόταν ο Σωκράτης. Εκεί μίλησε με το Φαίδρο για τον έρωτα. Αργότερα, εκεί, ήταν ο ναός του αγίου Ελισσαίου, όπου έψελνε δεξιός ψάλτης ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης και αριστερά ο Αλέξανδρος Μωραϊτίδης. Εκεί κοντά ήταν ένα αμπελάκι που έβγαζε αυτό το κρασί. Μια χρονιά σκαλίζοντας οι γυναίκες πέσαν πάνω σε ένα τάφο. Ήρθαν οι αρχαιολόγοι και εντόπισαν το Μαρτύριο του Αγίου Λεωνίδου και των συν αυτό μαρτυρησάντων. Έσκαψαν, βρήκαν τα ιερά οστά: ανάμεσά τους μια κάτω γνάθο νέου ανδρός με όλα της τα δόντια: οι δυο φρονιμίτες στη θέση τους, ακαίριοι. Αμπέλι δε φτούρησε πια εκεί. Πιές από αυτό το κρασί και θα σου περάσει το πονίδι».

Το ήπια επιτόπου και ως δια μαγείας ο πόνος και το πρήξιμο εξαφανίστηκαν.

Έφυγα σχεδόν αποσβολωμένος.

Μπήκα την επομένη στη Βουλγαρία και τη μεθεπομένη επισκεφτήκαμε το μοναστήρι της Μεταμόρφωσης κοντά στο Τύρνοβο. Εκεί συνάντησα ένα βούλγαρο ασκητή που έκανε εξήντα χρόνια στο Άγιο Όρος. Μιλούσε εξαίσια ελληνικά. Καλυβίτης, ζούσε σε μια πλαγιά και καλλιεργούσε ένα αμπελάκι. Πιάσαμε κουβέντα. Μου έκαναν εντύπωση οι ρόγες των σταφυλιών: ήταν λευκές, τραπεζοειδείς σε μικρά λακάκια. «Τι ποικιλία είναι αυτή;» ρώτησα το γέροντα. «Πολύ σπάνιο κλήμα», είπε. «Εγώ το βρήκα εδώ. Άχρηστο πράμα: η ρόγα του σκληρή: δεν τρώγεται: το κρασί του στυφό: έτσι έλεγε ο γέροντας που μου το κληροδότησε. Εγώ δεν πίνω πια. Μα το φροντίζω για να υπάρχει. Πεντζίκη το λένε εδώ».

Χριστούγεννα 83

13 σκέψεις για τον Ν. Γ. Πεντζίκη

Κωστής Γκιμοσούλης

«Χρόνος δεν υπήρχε πια».

Το μυθιστόρημα της Κυρίας Έρσης

1. Πλέκοντας με τα ελάχιστα μόρια του λόγου. Όπου λέξη και ο χώρος του. Γνωρίζοντας πώς αντιστέκεται ο άνθρωπος στον χρόνο όταν τον εγκαταλείπει ο χρόνος του. Όταν σφίγγεται η στιγμή και πιέζεται και συνθλίβεται από το άπειρο. Ξύπνώντας τον κεντρικό βλαστό της λαλιάς με έναν ξεχασμένο τρόπο. Να δούμε ότι πάσχει ο άνθρωπος και η όραση στα μάτια του. Κατεβαίνει η γλώσσα του Πεντζίκη ασπόνδυλη, με χίλιες γλώσσες. Καρφωμένη όμως στη γη. Από τι να αποτελείται η γη; Κι όλο τη σκάβει με τα χέρια και την ψάχνει. Αυτή η ένυλη αγάπη για τα χώματα κι ό,τι εκεί κρυμμένο κρυφά ανασαίνει και δε βιάζεται: ρίζα, φυτό, πέτρα, νερό και όστρακο. Λες και το χώμα αυτό είναι πρόσωπο. Το πρόσωπό του. Κι ο χρόνος του δε βιάζεται. Τα πάντα τα ρουφά, τα περιέχει. Και δε λαχαινιάζει. Μια γνώση έχει, που δεν κοσκινίζεται. Τα αποδέχεται όλα δίχως να αντιφάσκει. Υπομονή που έχει η γλώσσα!

2. Εκκλησίασμα που λειτουργείται η γλώσσα του. Σύνθεση του εκκλησιασματος: άνθρωποι του Ομήρου, βυζαντινοί, σύγχρονοι λαϊκοί και καλόγεροι, γυναίκες άσπρες. Πρόσωπα και ρινίσματα μετάλλων στον μαγνήτη. Κολημένοι σ' ένα τσαμπί σταφύλι. Με αγωνία έχουν έρθει να λειτουργούν οι παραουσιακων θισμάτων ορχήστρας εξαφανίζεται σημιτικά. Η κυριότερη αιτία της άγριμνισής τους φαίνεται ότι οφείνεται στο ότι οι μαέστροι έχασαν τη νικη τους επαφή με τους ζώντες βλαστες που από παράδοση προορουν στους εκτελεστές το σκοπό βάρπαξής τους. Η πιο σημαντική στίδιά του μαέστρου είναι να βρει ουσική και να τη διαδόσει. Αν ο κάνει αυτός, κανένας άλλος ο να αναλάβει. Σ' αυτό το σηοδε φταίει τουλάχιστο το κοινό.

3. Τηρούμε εδώ και καιρό, ότι η δυτιογίνουσική εισέρχεται σε περίοδο τάερίας νάρκης ή παρακμής. Αν ρει έτσι, ο διευθυντής ορχήστρας, λόαταντήσε σαν τον ηθοποιό του σκπούκι, που είναι συγχρόνως και ρόουδιστής και ηθοποιός και χουνομοκέσ και τη σκηνή του ακονοζει.

4. Ο τυφλός που ανέβλεψε. Το παιδί που για πρώτη φορά του αποκρίνονται τα πράγματα. Νεότητα και οργή έχει ο Πεντζίκης. Όμως οι χειρονομίες του είναι μόνιμες. Έχουν αντοχή. Τη μονιμότητα του ποιητή.

5. Το χαμηλό ψηλότερα πετά. Και τούτο μου διδάσκει.

6. Για εκείνους που δεν μπορούν να

σωπικό. Αθώς αφήνεται κι ελεύθερος. Με τον κόσμο να ενωθεί.

7. Τα πάντα από τον ουρανό κατάγονται. Περιστρέφονται οι μέρες, οι μήνες, τα χρόνια. Σε στρόβιλους απογειώνεται σφυρίζοντας ο χρόνος.

8. Προχωρεί μες από γράμματα κι από σκοντάματα της γλώσσας. Όπως η φύση, ουδέτερα αισθάνεται. Χωρίς

9. Κάθε βιβλίο του Πεντζίκη με προκαλεί να το διαβάσω ανορθόδοξα. Ανάποδα να το κολυπήσω. Να το στρώσω σε μεγάλη επιφάνεια. Να απομονώσω κάποια μέρη. Να τα διαβάσω ανεξάρτητα. Να ανατρέπω τη σειρά. Σ' ένα τρελό παιχνίδι της ματιάς. Με του φωτός τις μεταβολές το κείμενο αλλάζει έκφραση.

10. Σκοτεινά τα ελατήρια των λεπτομερειών που αναφέρει. Παντού φυσά μια έμμομη ιδέα. Δε βρήκα πιο ευλαβική περιγραφή του περιβάλλοντος. Μακριά από το συναίσθημα. Κι όμως σου κόβει την ανάσα. Και το μικρότερο βρίσκει μια θέση μες στο λόγο του. Το ελάχιστο καθολικοποιείται. Από ασήμαντα υλικά αποτέλεσμα λαμπρό. Θυμίζει εκείνη τη βυζαντινή τοιχοποιία. Αλείφει προσοχή τον άνθρωπο. Αποθεώνεται η γνώση και συντριβεται.

11. Φουσκώνει η ελληνική του γλώσσα. Δε συγκρατείται. Αδέσποτη. Το γνωρίζει αυτό καλά ο Πεντζίκης και την καρφώνει πάντοτε γερά. Σε τενωμένη ιστορία. Ραχοκοκκαλιά. Γιατί ο ίδιος είναι ασπόνδυλος. Μαλάκιο δίχως σκελετό.

12. Τα εικοσιτέσσερα γράμματα της αλφαβήτας του Πεντζίκη. Έχουν χέρια σε χορό ενωμένα. Δεν έχουν τη θλιμμένη σάρκα των σημερινών έμβρύων. Τα διαβάω από την ανάποδη και βλέπω πίσω από τα φαινόμενα. Προσέχω πώς θα τα προφέρω μη βρεθώ αλλού. Γιατί εκεί συμβαίνουν θαύματα. Ορθρίζει η φαντασία.

13. Υπάρχει κάποτε η λέξη μιας πόλης. Η πόλη και ο νομός. Αγάπη ευθεία για το χώμα της, τους βράχους της, τα νερά και τα φυτά της, τα πουλιά και τα ζώα. Για τους απλούς ανθρώπους της. Που κάνουν τον σταυρό. Από το μέτωπο —το νου— ίσαμε την απόφυση του υπερβατικού. Ο Πεντζίκης τρίβεται πάνω στον τόπο. Τόπος και χρόνος θρυμματίζονται. Τον καλύπτει η λεπτή τους σκόνη. Αναδύεται θρυμματισμένος μες από τα θρύψαλα.

Δημήτρης Μυταράς

Τον Νίκο Γαβριήλ Πεντζίκη γνώρισα για πρώτη φορά από το μυθιστόρημα της κυρίας Έρσης. Μην περιμένετε από μένα κριτικές, δε θα πω για το ξάφνιασμα και τη γοητεία του.

Αργότερα τον ξαναγνώρισα στο σπίτι του. Μαζί με το φίλο Γ.Π. Σαββίδη είδαμε την τελευταία του δουλειά στη ζωγραφική.

Θυμάμαι τα διάφορα αντικείμενα και τις συλλογές του που γέμιζαν το σπίτι. Μας μίλησε για τα κοχύλια του που μάζευε ο ίδιος από πολλά χρόνια και διάφορες συναρπαστικές λεπτομέρειες για πρόσωπα γνωστά και άγνωστα. Κάποτε κάποτε, είχα την εντύπωση ότι μας διάβαζε σελίδες από την αρχιτεκτονική της σκόρπιας ζωής. Μας ανέπτυξε δια μακρών τον τρόπο που συνθέτετε μέσα από τα ευαγγελικά κείμενα. Μου έκανε εντύπωση η «βαθύτατη ορθοδοξία» του, που σαν ασκητής ή ιερέας; Ο κα

λόγος των τραγουδιστών - ηθοποιών - χορευτών - μαέστρων είναι μελωδία

Φλώρα Βερνίκου

Πάντως, η ιδέα του διευθυντή ορχήστρας ως πολιτιστικού τέρατος που μετατρέπεται σε μουσειακό αντικείμενο είναι ανησυχητικό πρόβλημα. Ο μαέστρος ελέγχει όχι μόνο την ορχήστρα του αλλά και ένα μεγάλο μέρος της οικογενειακής ψαλμαγωγίας μέσω των δισκων, των κασετών και των βίντεο-κασετών. Η επιρροή του Λιστ ήταν ουσιαστική για την εποχή του ως διευθυντή ορχήστρας και πιανίστα αλλά ανήκε στο νερό. Σπρώχνει στο τελευταίο του όριο. Πέρα από το σύνορο το προ-

γνώρισα μέσα από τη ζωγραφική είναι ένας μετεμπρεσιονιστής πικρούς στον ελληνικό χώρο. Ο ταγανισμός - αν επιτρέπεται - την ανατολή, μια ολοζώντανη η συσσωρευμένη θα 'λεγα ότι λ Πεντζίκης.

1983

εμπάθεια. Με μνήμη και υπομονή. Κάτω από μια βαριά μεγάλη πέτρα αναζητώντας τα συστατικά στοιχεία της λαλιάς. Στα στίγματα της βλάστησης. Στων φύλλων τις πολύχρωμες βούλες ψάχνει τα τρίμματα του λόγου. Από προσχώσεις γενεών προέρχεται. Σε μια πανάρχαια ακοή συγκεντρωμένος.

Το θαύμα ως ακύρωση της taison

Ν.Γ. ΠΕΝΤΖΙΚΗ, Πόλεως και Νομού Δράμας Παραμυθία εκδόσεις ΑΓΡΑ, Αθήνα 1983.

Σταθερά πορευόμενος τη Βυζαντινή ατραπό της ιδιότυπης τέχνης του, ο Ν.Γ. Πεντζίκης και στο νέο βιβλίο του «Πόλεως και Νομού Δράμας παραμυθία», των εκδόσεων ΑΓΡΑ, με την κομψή αισθητική τους εμφάνιση, μας δίνει πάλι μερικά δείγματα της από μέρους του κατάφασης του υπεραισθητού, α'-λογου πυρήνα της ανθρώπινης υπόστασης.

Σε μια καινούργια περιδιάβαση ενός χώρου που αστράφτει από ήχους και εικόνες άρρητης ομορφιάς, πάντοτε υπερβατικής κατηγορίας, (η αναφορά στο νομό Δράμας ως γεωγραφικού πλαισίου, είναι πρόφαση, μάλλον, αφού θα μπορούσε να 'ναι όλη η Ελληνική ύπαιθρος), μας δίνεται με ένα λόγο ζεστό και εξομολογητικό, η βαθύτερη υπαρκτική λειτουργία του κόσμου, όπου η σιωπή και το θαύμα είναι μια διαρκής, παλλόμενη πραγματικότητα.

Η γραφή του, όπως πάντοτε, κι εδώ, ασύνδετη σε μια εξωτερική και αγύμναστη ιχνηλάτηση, αλλά ενιαία και άρρηκτη σε μια εσωτερική θεώρηση που αποκαλύπτει διαρκώς και μια νέα «οικονομία», υπηρετεί στην άλωση του ενδότερου ρεύματος της ζωής που ενσαρκώνει το πνεύμα του θεού και που κατακλύζει τον άνθρωπο της πίστωσης, ως μυστήριο και θαύμα. Τοπογραφία κι αίσθημα, βασικές συντεταγμένες στην τέχνη του Πεντζίκη, δένουν κι εδώ, σε μια σύζευξη εντελώς προσωπική και πάντα θαμβωτική.

Η ζωντανή αίσθηση της αφής των πραγμάτων, με τη μυστική, θρησκευτική απόχρωση της υπερούσιας γραφής του Πεντζίκη, δε μας εγγίζει και μας γοητεύει μόνο με την αισθητική της λειτουργία. Κάτι περισσότερο. Μας κατακλύζει ως ισχυρό ρεύμα, μας μεταδίδει το δικό του ρίγος, καθώς οι αλήθειες που ξεπροβάλλουν, εντελώς απροσδόκητα πολλές φορές, ακυρώνουν τις νοητικές κατηγορίες του υπέρχρονου και μας αναδειχθούν το θαύμα ως δυνατότητα που θάλλει στις ταπεινές ψυχές, εκεί όπου αστράφτει ακόμη το πρωτόκτιστον κάλλος. Αυτή είναι η μεγάλη συμβολή της τέχνης του Ν.Γ. Πεντζίκη. Κατορθώνει και αποκαθαίρει ορισμένα πρόσωπα που ζουν την πίστη και την ταπείνωση, ανεβάζοντάς τα ως τα όρια της πνευματικής βιωτής, όπως ευνοούν την τελευταία, οι μεγάλοι μυστικοί της Ορθοδοξίας. Ο Συμεών, ο Νέος Θεολόγος, ο Μάξιμος ο Ομολογητής.

Το κάλλος των ταπεινών αυτών υπάρξεων που αναπνέουν στις σελίδες της «Πόλεως και Νομού Δράμας Παραμυθίας», (Βλ. σελίδες 30, 31, 64, 74, 75 κ.α.) δεν έχει να κάνει με την ηθική και το δικανικό τύπου ήθος, αλλά με την άδολη και γυμνή ψυχή των «νηπίων» εν Χριστώ, όπου η εσωτερική στιλπνότητα υπερβαίνει το νόμο και τη ρασιοναλιστική συμβατικότητα. Όλα εδώ λειτουργούν μέσα στη φωταψία της χάριτος, του μυστηρίου και της σιωπής. Το θαύμα προβάλλει ως μια εντελώς φυσική και ρέουσα πραγματικότητα, που την αποδέ-

Κώστας Γάλλος

χεται κανείς χωρίς να χρειάζεται να ερμηνεύσει κάτι. Είναι μια κατάσταση βιωματικής κατηγορίας η οποία ακυρώνει τη taison. Όταν είναι ερωτευμένος κανείς, ζει το θαύμα του έρωτα χωρίς να μαγαρίζει την έκσταση με τα δεκανίκια τα ορθολογιστικά της νόησης. Ίδου η θαμβωτική μυθολογία του Πεντζίκη. Δε θ' αστοχούσε κανείς αν έλεγε πως αυτό είναι που κινεί την παλλόμενη από αίσθημα και ιερή συγκίνηση γραφίδα του συγγραφέα. Το ρίγος της άρρητης αλήθειας του θαύματος.

«Πριν ένα χρόνο μια γυναίκα που είχε επισκεφτεί μάταια με τον άνδρα της τους καλύτερους γιατρούς όλης της Ελλάδας και του εξωτερικού, δίχως να κατορθώσουν να αποκτήσουν παιδί, δίνοντας εμπιστοσύνη εκείνου στην υψηλή ράχη, ξημερώνοντας του Αγίου Αντωνίου του Μεγάλου, ξύπνησε τον άνδρα της, παρακαλώντας με τα τρία του δάχτυλα στην ίδια ακριβώς διάταξη με την οποία σχηματίζουμε το σημείο του σταυρού, κάνοντας προσευχή, να διασταυρώσει την άκαρπη της κοιλιά... Ενάμιση και πλέον χρονών σήμερα ο Αντωνάκης που τούδωσαν το όνομα του Μεγάλου Αγίου της ημέρας, πρεσβείας του οποίου οικειώθηκαν το παιδί...» σελ. 31-32.

Αυτή η εμμονή του Πεντζίκη στο θαύμα και την ανατροπή των φυσικών-νοητικών κατηγοριών του υπάρχουν, έρωτας διαρκής και παλλόμενος, βεβαιότητα άρρητη που καταφάσκει την ιερότητα των πραγμάτων με αλληπάλληλες ερωτικές περιπτώσεις, μέσα σε μια φαντασμαγορία χρωμάτων και φωτοσκιάσεων, θαρρώ πως καθιστά το λόγο του μοναδική μαρτυρία Χριστιανικού, υπερβατικού λόγου. Γιατί αν στον Παπαδιαμάντη διακρίνει κανείς τη ριγηλή υμνωδία του Χριστού, την περιγραφή μετ' έρωτος της

Αρετσού - Θεσσαλονίκη, 1958

ιερότητας της φύσεως και τη διαζωγράφισή των γνήσιων ηθών της Ελληνικής υπαίθρου, στον Κόντογλου τη διψαλέα πίστη στην αναλλοίωτη Ορθόδοξη Παράδοση και στον Τ. Παπατσώνη το ρίγος της αίσθησης των θαμβωτικών εκφάνσεων του Χριστιανικού λόγου, εδώ αιχμαλωτίζεται κανείς στις ξαφνικές λάμψεις του θείου φωτός που διαπερνά τα σκότη του Ορθολογιστικού υπάρχειν, για να κυφορήσει το θαύμα.

Ο Ν.Γ. Πεντζίκης από το «Ο Πεθαμένος

και η Ανάσταση», τη «Μητέρα Θεσσαλονίκη» και το «Μυθιστόρημα της κυρίας Έρσης» ως τη «Βοροφρόνη» και την «Πόλεως και Νομού Δράμας Παραμυθία», προβάλλει σταθερά ως ο μυσταγωγός της θείας έλλαμψης, κομίζοντας σ' έναν κόσμο που ταλανίζεται το τέλμα της ακίνητης και ψυχρής λογικής, το θάμβος της αστραπής του θαύματος.

επιμέλεια αφιερώματος: Γιάννης Κοντός

ρουμένα «καυσε πεταμένος φρονιμής έχει την ιστορία του. Μπορώ τη φανταστώ. Είναι σαν τις φρόμες λέξεις, τις άχρηστες που δεν μιλάμε πια. Κάθε φρονιμής τιστοιχεί σε μια τέτοια λέξη. Κοίξε το κουτάκι που είχε μέσα το ζντι σου». Έσκυψα και είδα στο απάκι γραμμένη με μολύβι τη λέξη «δδάξ». Τον κοίταξα περιεργά. «Έτσι είναι», είπε «μ' αυτές τις λέξεις ράφω το έργο μου, είναι άχρηστες αι φρόνιμες λέξεις, κάτι σαν ξόρκι τους πειρασμούς. Η φρονιμάδα ρατιέται με τα δόντια από τα άχρητα πράματα».

Πήρε τον παλιό φρονιμής μου και τον έβαλε με προσοχή στο κουτί. Άρχισα πάλι να πρήζομαι. «Ωστόσο», είπα «κάτι πρέπει να γίνει ε τον πονεμένο». Έβγαλε ένα

ντησα ένα βούλγαρο ασκητή έκανε εξήντα χρόνια στο Άγιος. Μιλούσε εξάισια ελληνικά. Ζούσε σε μια πλαγ καλλιεργούσε ένα αμπελάκι. Πμε κουβέντα. Μου έκαναν εντύ οι ρόγες των σταφυλιών ήταν κές, τραπεζοειδείς σε μικρά κια. «Τι ποικιλία είναι αυτή;» σα το γέροντα. «Πολύ σπάνιο μα», είπε. «Εγώ το βρήκα εδώ χρηστο πράμα η ρόγα του σκλ δεν τρώγεται το κρασί του σ έτσι έλεγε ο γέροντας που μο κληροδότησε. Εγώ δεν πίνω πια. το φροντίζω για να υπάρχει. Πε κι το λένε εδώ».

Χριστούγεννα

Μουσική

Διευθυντές ορχήστρας ένα είδος που κινδυνεύει...

Οι δυνατότητες επιβίωσης του μαέστρου, τουλάχιστον με τον παραδοσιακό του ρόλο του ενδιάμεσου ανάμεσα στο κοινό και στο συνθέτη, φαίνονται περιορισμένες. Εκτός από μερικούς, πολύ ταλαντούχους μαέστρους που βλέπουμε, πού και πού, να γίνονται εκατομμυριούχοι, η υπόλοιπη ράτσα των παραδοσιακών διευθυντών ορχήστρας εξαφανίζεται σιγά σιγά. Η κυριότερη αιτία της εξαφάνισής τους φαίνεται ότι οφείλεται στο ότι οι μαέστροι έχασαν τη στενή τους επαφή με τους ζώντες συνθέτες που από παράδοση προσφέρουν στους εκτελεστές το σκοπό της ύπαρξής τους. Η πιο σημαντική δουλειά του μαέστρου είναι να βρει νέα μουσική και να τη διαδώσει. Αν δεν το κάνει αυτός, κανένας άλλος δε θα το αναλάβει. Σ' αυτό το σημείο, δε φταίει τουλάχιστο το κοινό.

Ακούμε εδώ και καιρό, ότι η δυτική μουσική εισέρχεται σε περίοδο χειμερίας νάρκης ή παρακμής. Αν είναι έτσι, ο διευθυντής ορχήστρας, θα καταντήσει σαν τον ηθοποιό του Καμπούκι, που είναι συγχρόνως και τραγουδιστής και ηθοποιός και χορευτής, επί αιώνες υπεύθυνος για την προστασία της Ιαπωνικής παρά-

δοσης. Ήδη είδαμε ν' αναπτύσσεται ένα είδος θεατρικά συνειδητού μαέστρου που παίζει στις συναυλίες με τον καλύτερο τρόπο του Καμπούκι. Ας θυμηθούμε τις διονυσιακές τρέλες του Τοσκανίνι. Δε μας συγκλονίζει τάχα ο Χέρμπερτ Φον Κάρραγιαν όταν διευθύνει την ορχήστρα του σαν ασκητής ή ιερέυς; Ο κατάλογος των τραγουδιστών - ηθοποιών - χορευτών - μαέστρων είναι μεγάλος.

Φλώρα Βερνίκου

Πάντως, η ιδέα του διευθυντή ορχήστρας ως πολιτιστικού τέρατος που μετατρέπεται σε μουσειακό αντικείμενο είναι ανησυχητικό πρόβλημα. Ο μαέστρος ελέγχει όχι μόνο την ορχήστρα του αλλά και ένα μεγάλο μέρος της οικογενειακής ψυχαγωγίας μέσω των δίσκων, των κασετών και των βίντεο-κασετών. Η επιρροή του Λιστ ήταν ουσιαστική για την εποχή του ως διευθυντή ορχήστρας και πιανίστα, αλλά αυτή η επιρροή αφορούσε μόνο τους ζωντανούς φίλους του και συνεργάτες,

Τώρα η κατάσταση είναι τελείως διαφορετική. Η φήμη έχει συνηθίσει να αποκτά περισσότερη φήμη. Η φήμη είναι και μέσο και στόχος. Ένας Τζ. Ληβαίη, ένας Ρ. Πούτι ή ένας Ξ. Μέτα, χάρη στην τηλεόραση, μπορούν να γίνουν γνωστοί σε πολύ περισσότερους ανθρώπους μέσα σε μια βραδιά απ' όσους άκουγαν τον Λιστ να παίζει πιάνο σ' όλη του τη ζωή και αυτό παρόλο που χάρη στα τεχνολογικά μέσα, το χάσμα ανάμεσα στον εκτελεστή και στο συνθέτη αυξάνεται συνεχώς.

Ας σκεφτούμε μια στιγμή, πώς ο σύγχρονος διευθυντής έγινε ένα πρόσωπο εξουσίας, και γιατί. Ανάμεσα στους πολλούς λόγους της φήμης του, της δύναμής του και του πλούτου του είναι η αύξηση του αριθμού των συμφωνικών ορχηστρών, παντού στον κόσμο, και η αύξηση της διάρκειας της μουσικής σαιζόν (10 μήνες). Σε λιγότερα από 20 χρόνια, ορισμένες χώρες διπλασίασαν τον αριθμό των συναυλιών τους, ενώ εκατοντάδες νέα μουσικά σύνολα δημιουργήθηκαν παντού. Οι μεγάλοι διευθυντές ορχήστρας έχουν τέτοια ζήτηση ώστε δεν έχουν παρά να κάθονται και να περιμένουν

να κτυπήσει το τηλέφωνο. Μπορούν να δουλεύουν όσο θέλουν και όποτε θέλουν.

Πριν από λίγες δεκαετίες η συνεργασία μαέστρου και συνθέτη ήταν αυτονόητη. Ο διευθυντής ορχήστρας αναζητούσε και προωθούσε ένα συνθέτη της δικής του γενιάς ή της προηγούμενης. Αυτό ίσχυε για διευθυντές κάθε χαρακτήρα και ταλέντου και όχι μόνο για τον Λιστ που δαπάνησε χρόνο και ενέργεια για να προωθήσει τον Βάγκνερ και τον Μπερλιόζ και πολλούς άλλους που λησμονήθηκαν από την ιστορία.

Σημαντική προσωπικότητα στις αρχές του περασμένου αιώνα για τη διάδοση της μουσικής παράδοσης υπήρξε ο Μέντελσον, όταν ήταν διευθυντής της ορχήστρας της Λειψίας. Βέβαια ο Λιστ, ως μουσικός διευθυντής στη Βαϊμάρη είχε αρχίσει να περιλαμβάνει και παλαιότερη μουσική στα προγράμματά του, αλλά ο Μέντελσον ήταν εκείνος που συστηματικά συνέβαλε στην αναβίωση των έργων συνθετών, όπως ο Μπαχ κ.α. Ακόμη ο Άντον Ρουμπινστάιν, ο ρώσος πιανίστας, γεννη-

Διευθυντές ορχήστρας, ένα είδος που κινδυνεύει...

μένους την ίδια χρονιά με τον Μέντελσον, έδινε μια σειρά ιστορικών ρεσιτάλ για να γνωρίσουν οι σύγχρονοι του τους μεγάλους μουσικούς τους προγόνους. Ακολουθώντας αυτά τα παραδείγματα σε λίγο, μουσικοί όλων των ειδών άρχισαν να σκάβουν για πτώματα στα ερείπια, δραστηριότητα που μας οδήγησε σήμερα στο σημείο της μουσικής νεκροφιλίας. Ευτυχώς, υπάρχουν ακόμη λίγοι διευθυντές που κάνουν σοβαρές προσπάθειες για να πλησιάσουν το σύγχρονο συνθέτη, αλλά είναι είτε καλλιτέχνες με λιγότερη φήμη είτε αυθεντικοί μουσικοί, που όμως η επιρροή τους στο μουσικό κοινό είναι αδύνατη ή ανύπαρκτη. Ακόμη και πολύ πρόσφατα, δημοφιλείς διευθυντές είχαν συνεχή επαφή με τους καλύτερους συνθέτες της εποχής τους. Άλλοτε οι διευθυντές ορχήστρας, παντοδύναμοι, απέλυαν ένα μέλος της ορχήστρας αν π.χ. τολμούσε να χαμογελάσει όταν ο μάεστρος κουνούσε την μαπακέτα του ή αν χτένιζε τα μαλλιά του από τα δεξιά αντί από τ' αριστερά. Ο γνωστός βασιλιάς των ομαδικών απολύσεων Φριτς Ράινερ θα είχε δυσκολίες να προσαρμοστεί στη σημερινή ορχηστρική εικόνα, γιατί η παντοδυναμία των μουσικών συνδικάτων και το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τα ανθρώπινα δικαιώματα, δεν αφήνουν πια τέτοια περιθώρια. Έχουμε επιπλέον και τις περιπτώσεις ορισμένων ορχηστρών, όπως της φιλαρμονικής του Λονδίνου και της Βιέννης, που είναι σύνολα που ανήκουν στους εκτελεστές και διοικούνται από αυτούς και μπορούν επομένως να προσλαμβάνουν και να διώχνουν τους μάεστρους τους και το διοικητικό διευθυντή τους. Έτσι ακόμη και αν ο διευθυντής ορχήστρας στέκεται στα ύψη της φήμης του δεν έχει τον απόλυτο καλλιτεχνικό έλεγχο της ορχήστρας του, δε διαθέτει πλέον ανεξέλεγκτα κυριαρχικά δικαιώματα. Ο Ράινερ, εν τούτοις, βρισκόταν μέσα στη μεγάλη παράδοση της τέχνης του. Ήταν αρκετά μουσικός για να αναγνωρίζει ένα συνθέτη όταν τον άκουγε και αρκετά οξυδερκής για να ξέρει αν θα ταίριαζαν οι δύο τους. Στη διάρκεια της σταδιοδρομίας του δεν έπαιζε μόνο τα έργα των σύγχρονών του συνθετών Μπάρτοκ και Στράους, αλλά και λιγότερο σημαντικών όπως του Ουγγαρέζου φίλου του Λέο Βάινερ. Όπως πολλοί διευθυντές σε κάθε τομέα ριψοκινδύνευσε ολοένα και λιγότερο με τα χρόνια, αλλά ο αριθμός των έργων των συνθετών που γνώριζε προσωπικά και θαύμαζε είναι σημαντικός. Ο Τσκανίνι, όπως και ο Ράινερ, ήταν κι αυτός ένα δείγμα τυραννικού βασιλιά, που ενδιαφέρθηκε στα νιάτα του για τη νέα μουσική.

Υπήρχε και ένα άλλο είδος μάεστρου που είχε την τάση να μεταχειρίζεται τους μουσικούς της ορχήστρας σαν συνειδητά όντα, ίσως λίγο χαμηλότερα από τον εαυτό του, αλλά πάντως σαν ανθρώπινα όντα. Ο Μπρούνο Βάλτερ ήταν γνωστός για τον τρόπο που διηύθυνε την ορχήστρα με χάρη και χάδι. Ο Μπρούνο Βάλτερ στα νιάτα του, υπηρέτησε τον Μάλερ και στην υπόλοιπη ζωή του δούλεψε για να καθιερώσει τη μουσική του ειδώλου του. Αυτή, για τις περισσότερες ορχήστρες ήταν η κανονική διαδικασία. Είναι τόσο πολλοί οι διευθυντές ορχήστρας που τα ονόματά τους έχουν συνδεθεί για πάντα με τα ονόματα των συνθετών που υποστήριξαν! Ο Τόμας Μπήτσαμ που πάλεψε μέχρι το θάνατό του για να μην ξεχάσει ο κόσμος το φίλο του Ντήλιους. Ο Πιερ Μοντέ που διέυθυνε κυρίως έργα των Στραβίνσκι, Ντεμπυσύ, Ραβέλ και που πολλά έργα τους παρουσίασε σε παγκόσμιες πρεμιέρες. Σκεφτείτε τον Όττο Κλέμπερ σε σχέση με τους Κουρτ Βάιλ, Μάλερ, Χίντεμιτ, Γιάντσεκ, τον Χανς Ροσμπίου για τους Σένπεργκ, Μπεργκ, Βέμπερν. Μόνο με τη γενιά που ωρίμασε μετά από τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο αρχίζει αυτό το είδος διευθυντή ορχήστρας. Αυτό συνέβαινε ενμέρει γιατί εκείνη την εποχή οι συνθέτες άρχισαν να εγκαταλείπουν τη μακρόχρονη παράδοση της δυτικής μουσικής, που ήταν βασισμένη στην αισθηματική έκφραση και τη μελωδία για χάρη μιας ολοένα και πιο συστηματικής ατομικής μουσικής και νέας αρμονίας, που το κοινό δεν καταλάβαινε, παρόλο που σοβαροί και σπουδαίοι φιλόσοφοι, όπως ο Αντόρνο, προσπαθούσαν να εισαγάγουν.

Όσον αφορά τη σημερινή κατάσταση μπορούμε να πούμε γενικά ότι κάθε χώρα προσπαθεί να προωθήσει τους δικούς της συνθέτες. Οι περισσότεροι διευθυντές προγραμματίζουν ένα μίνιμουμ νέας μουσικής με μεγάλη προσοχή αλλά χωρίς να ριψοκινδυνεύουν.

Έτσι λοιπόν σήμερα η εικόνα που παρουσιάζουν οι μάεστροι είναι τελείως διαφορετική. Αν αμφιβάλετε, απαντήστε στην εξής ερώτηση: Ποιο σύγχρονο συνθέτη σας θυμίζουν τα ονόματα των Κάραγιαν, Σόλτι, Πούτι, Μέτα, Μπάρενμποϊμ, Χάιντινκ, Τζουλίνι, Αμπάντο, Μάαζελ;

Οι μεγάλες συμφωνικές ορχήστρες αναπτύχθηκαν στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα για να εξυπηρετήσουν μια αυξανόμενη αστική τάξη. Ένα δυσάρεστο αποτέλεσμα αυτής της πολιτιστικής επανάστασης είναι ότι τους τελευταίους δύο αιώνες, οι συνθέτες και οι εκτελεστές έχουν να κάνουν με ολοένα και

μεγαλύτερες κοινωνικές ομάδες σε ολοένα και μεγαλύτερες αίθουσες.

Στα συγκροτήματα, στους τεράστιους χώρους, όπου εμφανίζονται, απουσιάζει η απαραίτητη ζεστασιά, η αμεσότητα και η επικοινωνία ανάμεσα στο δημιουργό και στο κοινό του.

Δεν υπάρχουν όμως πολλές ελπίδες να βρεθεί μια νέα ζωή για την παραδοσιακή συμφωνική ορχήστρα,

εκτός αν εμφανιστεί μια νέα γενιά μάεστρων που θα επανασυνδεθούν με τους συνθέτες. Αν δε συμβεί κάτι τέτοιο, υπάρχει κίνδυνος εξαφάνισης των μουσικών αλλά και των συνθετών με την έννοια ότι τα μεγάλα ορχηστρικά σύνολα θα καταντήσουν απλώς θεματοφύλακες της παράδοσης.

Σπύρος Αλ. Γκίνης

Κώστας Βάρναλης Ιδεολογία και αισθητική

Ο συγγραφέας εξετάζει το έργο του Κώστα Βάρναλη πέρα από τα αισθητικά ρεύματα της εποχής, σε σχέση με το βαθμό ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και κοινωνικών σχέσεων. Εξετάζει ακόμα την ιστορική κίνηση της εποχής με τις αντικρουόμενες φιλοσοφικές κοσμοθεωρίες, τη γλώσσα και τα σύμβολα του ποιητή και τη θέση του απέναντι στον έρωτα και το θάνατο. Σ' αυτό το βιβλίο ο ποιητής αναλύεται στις καταβολές των εμπνεύσεών του, που είναι: η πατρίδα και ο λαός της - μια πατρίδα ως πλαίσιο για τη διάσωση του πολιτισμού και της ελευθερίας, κι ένας λαός συνεχώς αγωνιζόμενος για μια τέτοια πατρίδα.

Όπως επιγραμματικά τον προσδιορίζει ο συγγραφέας, ο Βάρναλης είναι «...ο ποιητής της κοινωνικής επανάστασης και η ζωή του ήταν ζωή δραστήριου μαχητή (...). Στην ποίησή του αποτυπώνει όχι μόνο τον ηρωισμό των επαναστατικών δυνάμεων, αλλά και την έλλειψη πολιτικής συνείδησης σε πλατιές μάζες, και αυτές κυρίως τον ενδιαφέρουν, που προσπαθεί να τις αποσπάσει από τη μονολατρία και τον λήθαργο και να τις συντάξει στη στρατιά της πρωτοπορίας».

Ο Βάρναλης αγκάλισε τον μαρξισμό, αφού είδε πως «...βοηθάει όχι μόνο στην κοινωνική απελευθέρωση του ανθρώπου αλλά και φωτίζει τα ιδεαλιστικά του αδιέξοδα και τις μεταφυσικές συγχύσεις, ενεργοποιώντας τη συνείδησή του, και στη θέση της άγνοιας και του σκοταδισμού φέρνει τη γνώση κάθε πραγματικού».

Εκδόσεις Γλάρος

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 31 • ΑΘΗΝΑ 141 • ΤΗΛ 36 18 457

Μελέτη

Η κατοχή και ο εμφύλιος στην ποίηση του Μίλτου Σαχτούρη

Στη μνήμη του Νίκου

Για τον Σαχτούρη έχουν γραφεί από διακεκριμένους μελετητές της λογοτεχνίας μας* δύο βιβλία και ετοιμάζονται άλλα. Μεγάλος αριθμός κριτικών δημοσιεύτηκαν σε εφημερίδες και περιοδικά, μερικά από τα οποία έκαναν για τον ποιητή ειδικά αφιερώματα. Έγιναν διαλέξεις και ομιλίες ερμηνευτικές του έργου του, ή, ακόμη, και τιμητικές εκδηλώσεις από φιλολογικούς συλλόγους όχι μόνο στην Αθήνα, αλλά και στην συμπρωτεύουσα και στο γειτονικό Πειραιά. Ποιήματά του περιλαμβάνονται σχολιαζόμενα σε διδακτικά βιβλία της Μέσης Παιδείας στην οποία και διδάσκονται, καθώς και σε Φιλοσοφικές Σχολές. Ακόμη ποιήματά του μεταφράστηκαν σε πολλές γλώσσες. Τέλος κυκλοφόρησε από χρόνια η αποκαλυπτική για την ποίησή του απαγγελία του ίδιου.

Έπειτα από μια τόσο εκτεταμένη βιβλιογραφία θα περίττεινε ίσως να προστεθεί μία ακόμη μελέτη. Αν πρόθεσή της δεν ήταν κάποια ιδιαίτερη αναφορά σε μια ορισμένη περιοχή του έργου του ποιητή, που ο υπαρξιακός, υπερρεαλιστικός και του παραλόγου χαρακτήρας της ποίησής του έχει με έμφαση τονιστεί. Ενώ διατυπώθηκαν απόψεις και για εξπρεσιονιστικά στοιχεία στο έργο του.

Οι αναφερθείσες γνώμες δεν αποκλείουν την επισήμανση μιας άλλης πλευράς της Σαχτούρηικής ποίησης. Εκείνης που θα εκφράσει τα ηρωικά, άγρια και αιμάσσοντα χρόνια της κατοχής και του εμφύλιου, με τις εξάρσεις, τα δράματα, τις θυσίες και τους εφιάλτες τους. Που αρχίζει ο ποιητής να ζει τη δεκαετία τους, για να σταθούμε μόνο σ' αυτή και να μη μετρήσουμε τις προεκτάσεις της μετά τον εμφύλιο, σε ηλικία 22 ετών. Που δέχεται

τα συγκλονιστικά μηνύματα της φλεγόμενης και κατακρεουργημένης εποχής. Μηνύματα που όπως έγραφε για τη ζωγραφική του ο Γιώργος Μπουζιάνης εκείνος ήταν μόνο μια αντένα και όλα ερχόντουσαν από τον αέρα. «Είμαστε κάτι απίστευτες αντένες», έγραφε και ο Καρυωτάκης. Εμπειρίες και βιώματα της εποχής καταγράφει ο Σαχτούρης με την ανυπέβλητη ευαισθησία του και θα τα εκφράσει με τον ακραία προσωπικό του τρόπο.

Θάνος Κωνσταντινίδης

Πιστεύοντας ότι, όπως για κάθε αληθινή πνευματική δημιουργία, έτσι και για την ποίηση, ο ασφαλέστερος και πλέον τελεσφόρος τρόπος επικοινωνίας και εισδοχής δεν είναι η όποια ανάλυση και ερμηνεία, που και στην πιο ιδανική περίπτωση θα είναι ελλειπής, αλλά η άμεση επαφή, μέσο του έργου του, με το δημιουργό, πιστεύοντας λοιπόν στη μέθεξη, θα προωρήσουμε παραθέτοντας αμέσως μια σειρά ποιητικές εμπνεύσεις, αναγόμενες στα δίσεχτα χρόνια που ο ποιητής, μονάδα και αυτός του δοκιμαζόμενου κοινωνικού συνόλου, έζησε. Αν συμμετέσχε ενεργά ή όχι στην Αντίσταση δεν επηρεάζει την αξία της ποιητικής συμμετοχής του. Η ανώτερη αντίληψη του χρέους του ποιητή — πολίτη εκφράζεται μέσα από τις ίδιες τις δημιουργίες του, μαρτυρίες για μια αναμφισβήτητη στράτευση, διόλου λιγότερο μαχητική, όπως βεβαιώνεται από το υψηλό δυναμικό των εμπνεύσεών του. Αλλά και από την ίδια του την εκμυστήρευση, με τον εμφαντικό τίτλο ο Στρατιώτης ποιητής:

Δεν έχω γράψει ποιήματα / δεν έχω γράψει ποιήματα / μόνο σταυρούς / σε μνήματα / καρφώνω

Να θυμηθούμε εδώ, τηρουμένων των αναλογιών, τον Σολωμό με την προσφορά του των *Ελεύθερων Πολιορκημένων*, προσφορά ασύγκριτα πιο μεγάλη από τη —μη— συμμετοχή του στην πολιορκία του Μεσολογγίου;

Ας αρχίσουμε όμως την περιπλάνηση στο Σαχτούρηικό έργο με τα *Χριστούγεννα 1943*.

Οι γιορτινές μέρες πυκνοκατοικημένες / γυναίκες αγκαλιάζουν πράσινα κλώνια δεν κλαίνε / κι ο γέρος εθνικός κήπος κουβαλάει στις πλάτες του / τρεις πεθαμένους κύκνους / και τα παιδιά πετάνε ψίχουλα στον ουρανό / οι γιορτινές μέρες έχουν ένα λείο πρόσωπο / ένα μικρό Χριστό στο κάθε δάκρυ της λησμονημένης / ένα αρνάκι μια σταλιά στις παγωμένες της παλάμες / ένα πουλί αστέρινο καρφίτσα στα μαλλιά της.

Ατμόσφαιρα κατοχικών Χριστουγέννων με τους νεκρούς κύκνους, το γέρο κήπο, τα παιδιά με τα ψίχουλα στον ουρανό, το Χριστό, σε τέτοια σμίχρυνση, που να χωράει στο δάκρυ της λησμονημένης.

Στη *Λησμονημένη* θα πει:

όμως αυτή είναι μια θλιμμένη παναγιά / με τον αγαπημένο της μέσα στα εικονίσματα / έτσι όπως τον φύλαξε ο χρόνος / με τα κεριά όλων των προδομένων / που βάδισαν στο θάνατο ανάμεσα στις μαργαρίτες και τα χαμομήλια / με βάγιες δούλους κι αστέρια του βουνού / με

* Δ. Μαρωνίτης, Γ. Δάλλας.

ΚΛΕΨΥΔΡΑ

Θα γρω μς
 τώρα
 είναι ξεστά
 μόνο καμιά Γορά

δυσκότεια

πώς τότε κρύωνε
 'έπεστε βροχή
 και εώ σκοτάδι
 με το κωφόρο
 ό τένος στρατιώτης
 'ηπουρα
 παραμόνενε

— Όμως 'έμένα θέ μου!
 με ξεχάσες
 μόνο το σχήμα μου
 βρήκαν
 στον τοίχο
 κόκκινα
 αποτυπωμένο
 τ'ά πουχιά

12 φεβρουαριου
 61

Προσοχή, αλλά και το κεφάλαιο Π για να τιμηθεί ξεχωριστά ο κρεμασμένος, ενώ σε προηγούμενο ποίημα γράφεται με μικρό π η προσοχή στην οποία στέκονται οι γερμανοί). Και με δύο ιδιαίτερες νότες: Οι πολιτείες ονείρου, χτισμένες από τη λάσπη των μικρών παιδιών και η απεγνωσμένη μέριμνα να διασωθούν οι άρρωστοι που ακούσια έχουν εμπλακεί μέσα στην αιματηρή διένεξη. Που το σκηνικό της θυμίζει την εποχή των Δεκεμβριανών σε περιοχή κοντά σε νοσοκομείο, όπως είναι βεβαιωμένα ιστορικά τέτοια δραματικά περιστατικά. Είναι π.χ. γνωστές οι σκληρές μάχες που έγιναν ανάμεσα στις αντιμαχόμενες παρατάξεις για την κατοχή της «Σωτηρίας» στο πρώτο δεκεμβριανό δεκαήμερο του '44.

Ο Κώστας σκοτωμένος / ο Ορέστης σκοτωμένος / ο Αλέξης σκοτωμένος / σπάνε τις αλυσίδες στα παράθυρα / και μπαίνουν μέσα / ο Κώστας, ο Ορέστης, ο Αλέξης

Οι αλυσίδες στα παράθυρα (βέβαια φυλακής)

αφήνουν να μαντεύσει κανείς για τις συνθήκες του σκοτωμού του Κώστα, του Ορέστη, του Αλέξη, στο ποίημα Δεν είναι ο Οιδίποδας, από τις ίδιες Παραλογαίς.

Στις Παραλογαίς πάντοτε, στην Τρίτη κι η τέταρτη μέρα:

Κι οι νύχτες / ήταν άγριες για όλους / κανείς δεν ξέχναγε το αίμα / Έβγαине ο παπός / έβγαине ο στρατιώτης / κι ήταν πάντα νύχτα / νύχτα μεγάλη / νύχτα / νύχτα

Και στο τελευταίο ποίημα των Παραλογών, Η λειτουργία του άσπρου, δεν πυροβολούν πια όλοι όπως στη Μάχη, αλλά

ρολόγια αρχίζουν να πυροβολούνε άδικα και σκότωναν στην τύχη

Και είναι τέτοιοι οι καιροί που το κατ'εξοχήν λουλούδι, το ρόδο, έγινε μικρή χειροβομβίδα:

προσφέρνανε κι εκρηχτικά τριαντάφυλλα που σκάζαν και ματώνανε τα χέρια

Στη συλλογή Με το πρόσωπο στον τοίχο (1952) ο ποιητής μιλά Του θηρίου και, ανάμεσα σε άλλα, υπόσχεται:

Θα σου βρω πάλι τους ίδιους / στρατιώτες / αυτόν που χάθηκε παν τρία χρόνια / με την τρύπα πάνω απ' το μάτι / κι αυτόν που χτυπούσε τη νύχτα τις / πόρτες / με κομμένο το χέρι.

Εμπειριστατωμένη και στοχαστική ανάλυση του, όπως και άλλα, δυσπρόσιτου αυτού ποιήματος έχει δημοσιεύσει ο εξαιρετος μελετητής του Σαχτούρη, φίλος αγαπητός, Γιάννης Δάλλας*.

Άγρια εικόνα του εμφύλιου θα δοθεί στα Χριστούγεννα 1948 της ίδιας συλλογής. Ιδού το ποίημα:

Σημαία / ακόμη / Τα δόκανα στημένα στους δρόμους / Τα μαγικά σύρματα / Τα σταυρωτά / και τα σπέρτα καμένα / και πέφτει η οβίδα στη φάτνη / του μικρού Χριστού / το αίμα το αίμα το αίμα / Εφιαλτικές γυναίκες / με τρυφερά κέρνα / χέρια / απεγνωσμένα / χαϊδεύουν / βόσκουν / στην παγωνιά / καταραμένα πρόβατα / με το σταυρό / στα χέρια / και το τουφέκι της πρωτοχρονιάς / το τόπι / ο σιδερόδρομος της λησμονιάς / το τόπι του θανάτου.

Θα ήταν λάθος η απόπειρα σχολιασμού ενός τέτοιου ποιήματος. Με κυρίαρχο στοιχείο στην όλη αριστοτεχνική σύνθεση το αίμα και την αντιπαραβολή των εννοιών τουφέκι της πρωτοχρονιάς, το τόπι, που μπορεί να εκληφθούν ως παιδικά παιχνίδια. Ενώ ο σιδερόδρομος, πέρα από παιχνίδι, με «της λησμονιάς» που τον συνοδεύει, υποβάλλει την εντύπωση μετακινήσεων σε ώρα πολέμου, εντύπωση που βεβαιώνεται με το τόπι του τελευταίου στίχου, που τώρα, στην κατάληξη του ποιήματος, έγινε τόπι — οβίδα, «του Θανάτου». Παρασύροντας βέβαια στην ίδια πολεμική χρήση το πρώην παιδικό τουφέκι της πρωτοχρονιάς. Του δύσκολου, όπως και το προηγούμενο, έτους 1949.

Στην ίδια συλλογή, το ποίημα Οι καβαλάρηδες, απ' όπου:

Κι είναι ένας πόνος / Είναι ένας βόγγος / περνάει μια μέρα / περνάνε δυο / περνάνε τρεις / μένον οι ίδιοι / πάνω στ' αλόγατα / μαρμαρωμένοι / Δίχως ανάσταση

Αποστολή, ο τίτλος άλλου ποιήματος του ίδιου βιβλίου.

Τουφέκια ρημαγμένα / δίχως φτερά / γυρίζουν τις κάννες τους / απάνω μας / το βράδυ / όταν σημάνει προσκλητήριο / μαζεύονται / οι σημαίες.

Στη Συλλογή Με το πρόσωπο στον τοίχο ανήκει και Η Αποκρία που:

Μακριά σ' έν' άλλο κόσμο γίνηκε αυτή / η αποκρία / μόνο περνούσαν φάλαγγες στρατιώτες εν-δυο / εν-δυο με παγωμένα δόντια / Μακριά σ' έν' άλλο κόσμο γίνηκε αυτή / η αποκρία.

* Περ. Γράμματα και Τέχνες, Αφιέρωμα στον Μίλτο Σαχτούρη, τ. 16, σελ. 17, Απρ. 1983.

Η κατοχή και ο εμφύλιος στην ποίηση του Σαχτούρη

Θανάση Απάρη, Η εκτέλεση

Προσπαθεί να μας βεβαιώσει ο ποιητής. Όμως όλοι, και ο ίδιος ο ποιητής, καλά γνωρίζουμε ότι γίνηκε κοντά μας, στον δικό μας κόσμο, αυτή η αποκριά με τις φάλαγγες στρατιώτες με τα παγωμένα δόντια.

Από τη συλλογή *Όταν σας μιλώ θα αναφερθούν δύο ποιήματα, Το περιστέρι το Το Ταξίδι.*

Στο πρώτο:

*Από δω θα περνούσε το περιστέρι / είχαν ανάψει
δαδιά γύρω στους δρόμους / άλλοι άνθρωποι
φύλαγαν στις δενδροστοιχίες / παιδιά κρατούσαν
στα χέρια σημαϊούλες*

Και η πανηγυρική σκηνογραφία της αναμονής του περιστεριού, αθώου συμβόλου της Ειρήνης, μεταβάλλεται:

*έπειτα σκοτεινίασε όλος ο ουρανός / μια αστραπή
ψιθύρισε κάτι φοβισμένα / και άνοιξε η κραυγή
στο στόμα του ανθρώπου*

και

*τότε το άσπρο περιστέρι μ' άγρια δόντια / σα
σκύλος ούρλιαζε μέσα στη νύχτα*

Μεταμόρφωση του περιστεριού, που ουρλιάζει σα σκύλος — διάφευση των ελπίδων για ειρήνη ανθρώπων και παιδιών.

Στο δεύτερο ποίημα, μέσα στην ατμόσφαιρα ταξιδιού που προβάλλει, ταξιδιού όχι τόσο ανθρώπων, όσο άρρωστων πουλιών, παρεμβάλλεται απρόσμενα ένας συνταγματάρχης που ρωτά «φεύγετε για ταξίδι;», για να πάρει αρνητική απάντηση από το συνομιλητή του που δηλώνει την ιατρική του ιδιότητα και την εξέταση των άρρωστων πουλιών που μόλις έκανε. Στην πιθανή απορία γιατί ο συνταγματάρχης, ίσως για την αντίθεση ανάμεσα στην ακαμψία ενός ανώτερου βαθμοφόρου του στρατού από αυτούς που προσωπικά γνώρισε ο ποιητής όταν υπηρετούσε τη θητεία του και τη χιμαιρική απασχόληση ενός γιατρού με τα άρρωστα πουλιά.

Στη συλλογή *Τα Φάσματα*, ας σταθούμε στο

ποίημα *Ο χορός*, που αρχίζει:

Από τις πόρτες έμπαιναν ευτυχισμένοι στολισμένοι / άλλοι φορούσανε σπαθιά κι άλλοι μαχαίρια

και τελειώνει με τους σικελιανίζοντες (*Η Αντίσταση*) στίχους:

*ώσπου τα φέρετρα να γίνουν αύριο άσπρες βάρκες
και μέσα να τραγουδάνε ευτυχισμένοι οι νεκροί*

Αποκαλυπτικό το ποίημα αλλά και ο τίτλος *Ο Στρατιώτης ποιητής*:

*Δεν έχω γράψει ποιήματα / μέσα σε κρότους /
μέσα σε κρότους / κύλησε η ζωή μου / Τη μίαν
ημέρα έτρεμα / την άλλη ανατρίχιασα / μέσα
στο φόβο / μέσα στο φόβο / πέρασε η ζωή μου /
Δεν έχω γράψει ποιήματα / δεν έχω γράψει
ποιήματα / μόνο σταυρούς / σε μνήματα /
καρφώνω.*

Δε χρειάζονται σχόλια για το ευρύτερα γνωστό, έξοχο αυτό στη λιτότητά του ποίημα — εκφραστή μοναδικό μιας σκληρής και αδυσώπητης εποχής.

Στο ποίημα *Ξένη*, από τα *Φάσματα*, ο ποιητής ρωτά ανήσυχος.

*Ξένη / πού έχεις κρύψει το πιστόλι σου; / πού
έχεις κρύψει το μαχαίρι σου;*

Και τα *Φάσματα* τελειώνουν:

*Δάσος παράξενο μαγεύει τη φωνή μου / κάθε μου
λέξη μια σταγόνα αίμα / όλο μου το τραγούδι ένα
δέντρο / από το αίμα ποτισμένο των φονιάδων /
χίλιοι φονιάδες χίλια άγρια δέντρα / δάσος
παράξενο που μαγεύει τη φωνή μου*

Δυνατή ποιητική σύλληψη και εμπνευσμένη τεχνική. Ας προσέξουμε τις καιρίες λέξεις που επαναλαμβάνονται. Στο εξάστιχο θα βρούμε δύο φορές το δέντρο, δύο το δάσος, δύο τη φωνή, δύο τους φονιάδες (όχι τυχαία βέβαια οι κοινές ηχητικά δύο πρώτες συλλαβές), δύο φορές το αίμα, δύο φορές

το χίλιοι και δύο φορές το μαγεύει.

Ποίημα της Αντίστασης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η *Κλεψύδρα* από τα *Στίγματα* (1962). Συμπυκνωμένο σε είκοσι μόλις στίχους, από τους οποίους πολλοί αποτελούνται από μία μόνο λέξη, με σύνολο λέξεων σαράντα τριών, περικλείει σε δύο πράξεις και επίλογο το δράμα ενός νέου της κατοχής που θυσιάσε τη ζωή του για την αντιστασιακή του δράση ενώ η τοτινή συντρόφισσά του που θα επέζησε ανάμεσα σε θύελλες ακούει τη φωνή του.

Ας θυμηθούμε το σπάνιο αυτό ποίημα:

Κλεψύδρα

*Όλα γύρω της / τώρα / είναι ζεστά / μόνο
καμιά φορά / θυμάται / πως τότε κρύωνε /
έπεφτε βροχή / και στο σκοτάδι / με το τσιγάρο
/ ο ξένος στρατιώτης / ύπουλα / παραμόνευε /
- Όμως εμένα Θε μου / με ξέχασες / μόνο το
σχήμα μου / βρήκαν / στον τοίχο / κόκκινα /
αποτυπωμένο / τα πουλιά*

Αληθινή, χωρίς ρητορείες, υψηλού τόνου αντιστασιακή ποίηση.

Στη συλλογή *Σφραγίδα ή Η Όγδοη Σελήνη* (1964), στο ποίημα *Ω σε ποιαν άνοιξη*, θλίψη και πόνος για τα χαμένα βασανισμένα νιάτα σε τόνο επίκλησης:

*Ω απέραντα παιδικά μου / χρόνια / Ω απέραντη
μου τώρα / με αίμα / νεότητα*

Και η ίδια συλλογή τελειώνει με:

Το Καναρίνι

*Τον έστησαν εκεί οπού φυσάει ο πιο / άγριος
άνεμος / τον έταξαν στις παγωνιές / του δώσαν
ένα φόρεμα μαύρο / και μια γραβάτα κόκκινη /
έναν ήλιο τρυπημένο με καρφί να στάζει / μαύρα
γυαλιά / αίμα πάνω στο δηλητήριο / ένα κοντάρι
/ κι ένα καναρίνι / τον έστησαν εκεί οπού
τινάζεται ο πόνος / τον έδωσαν στο θάνατο / να
λάμπει ασημένιος*

Πρώτα δεσπόζει η εικόνα. Εναργέστατη και απλούστατη. Έπειτα ο λόγος δεμένος μ' αυτήν. Τρίτη η μουσική που αναδύεται, ιδιαίτερα εάν αισθανθεί κανείς την ακουστική του ποιήματος. Η δύναμη της εικόνας του ανεμοδαρμένου και παγωμένου τοπίου, με τον «στημένο» άνθρωπο με το μαύρο φόρεμα, τα μαύρα γυαλιά, την κόκκινη γραβάτα, το κοντάρι, τον τρυπημένο ήλιο, το αίμα και το δηλητήριο, που όταν δίνεται στο θάνατο λάμπει ασημένιος, είναι μοναδική. Τα οπτικά αυτά στοιχεία σημαδεύουν την κορυφαία στιγμή της ζωής ενός ανθρώπου, την παράδοσή του και μάλιστα τη βίαιη, στο θάνατο. Στην περίπτωση μας ενός αγωνιστή, όπως εύκολα εικάζεται από το κοντάρι αλλά και από το χρώμα της γραβάτας του. Αγωνιστή που η θυσία του δίνει την ασημένια λάμψη. Και το καναρίνι; Ίσως συμβολική συμμετοχή (και γιατί μόνο συμβολική αφού με την περίπτωση Λόρκα βεβαιώνεται ότι «είθισται να δολοφονούν τους ποιητές») στην εκτέλεση του ποιητή. Ίσως όμως και δραματική αντίθεση στην τραγικότητα της εικόνας το πουλί που κελαϊδεί.

Η εκτέλεση στο *Καναρίνι* φέρνει στο νου την 3η Μαΐου 1808, τον περίφημο πίνακα του Γκόγια στο Πράδο, με την ανατριχιαστική εκτέλεση των Ισπανών πατριωτών από τους Γάλλους κατακτητές του Ναπολέοντα. Παρά τις διαφορές, κυριότερη από τις οποίες η μονοπρόσωπη στη μία και πολυπρόσωπη στην άλλη περίπτωση εκτέλεση, είναι κοινά το δέος, η οδύνη και ο θαυμασμός για την ασημένια λάμψη του θυσιαζόμενου με το μαύρο φόρεμα και την κόκκινη γραβάτα στο ποίημα του Σαχτούρη και για τον τρόπο που αφηγά, προκαλώντας, το θάνατο ο θυσιαζόμενος με το άσπρο πουκάμισο στον πίνακα του Γκόγια. Ο πίνακας του Γκόγια στα 1808. Το ποίημα του Σαχτούρη στα 1962. Τότε το δράμα της κατεχόμενης από τους Γάλλους Ισπανίας. Πέρασαν 154 χρόνια. Τώρα, δέκα χρόνια από τη λήξη του εμφύλιου και ακόμη λιγότερα από τις τελευταίες περιπτώσεις ανθρώπων που «νόμιμα» τους «έδωσαν στο θάνατο».

Και μια και βρισκόμαστε σε εικαστική περιοχή, θα θυμηθούμε την ωραιότατη γλυπτική σύνθεση με θέμα της θανατικής εκτέλεση, του Θανάση Απάρτη. Έργο που ο καλλιτέχνης είχε εμπνευστεί από την κατοχή και πίστευε πως θα γινόταν μνημείο μετά την απελευθέρωση.

As ξαναγυρίσουμε όμως στον ποιητή μας.

Στα *Χρωμοτραύματα* (1980) θα σταθούμε στο ποίημα *Τα χέρια ο δίσκος της αγάπης*.

Ακόμα γυρίζουν στρατιώτες από μάχες / που χάθηκαν / ακόμα γυρίζουν στρατιώτες από μάχες / που κέρδισαν / γυρίζουν / ο δίσκος πικ-απ / μαζεύουν τα όνειρα στις γωνιές των δρόμων / και τους βάζουν φωτιά.

Καίνε λοιπόν τα όνειρά τους οι στρατιώτες που μένει αδιευκρίνιστη η συνεχιζόμενη επιστροφή ή η αέναη περιστροφή τους.

Και η πικρή διαπίστωση με την πικρή απορία του τέλους:

χάθηκε η αγάπη μου / με τους στρατιώτες κουρασμένους / τους ήλιους / τα φεγγάρια / βελόνα - καρδιά / πώς να παίξει ένα δίσκο / σπασμένο / σπασμένο / σπασμένο / εδώ και χιλιάδες χρόνια.

Από τα ίδια *Χρωμοτραύματα* το ποίημα *Θα ερχόταν εποχή*.

*Θα ερχόταν εποχή
θωρακισμένα κάλαντα*

και

Έντομα σιδερένια τρύπαγαν τα πτώματα / -ύστερα από τόσα χρόνια- / Κι ήταν αυτές «οι ωραίες μέρες» που / μας έταζαν.

τέλος

«Μαύρη μεγάλη σφουρίχτρα θ' ακουστεί» / έλεγε ο προφήτης Ποιητής / και να που ακούστηκε η σφουρίχτρα / νερά / νερά.

Αναδρομή στις φρικιαστικές εμπειρίες που επιφύλαξε στον ποιητή η εποχή του. Που την ακολούθησε η διάψευση κάθε ελπίδας. Με τον προφητικό λόγο του ποιητή και την τελική δικαίωση — κάθαρση.

Τελειώνοντας παραθέτομε ολόκληρο ένα από τα αδημοσίευτα ποιήματα του Σαχτούρη που περιλαμβάνεται στον υπό έκδοση τόμο «Ποίηση 82».

Οι Γενναίοι

Είναι γενναίοι όμως κλαίνε / πιστεύουν σαν τα μικρά παιδιά / φορούν κουρέλια / ακριβά κοστούμια / ζούνε μέσα σε κήπους ή επαύλεις / ή μέσα σ' ένα δωμάτιο σκοτεινό / άλλοι μέσα σε δρόμους τρόμους τριγυρίζουν / άλλοι σε σύρματα πάνω κρεμασμένοι ανεμίζουν / άλλοι κλεισμένοι μεσ' στις φυλακές / όλοι πασκίζουνε ιδρώνουν / χάνουνε πετυχαίνουν ή / νομίζουν ότι χάνουνε ή / νομίζουν ότι πετυχαίνουν / πάντοτε ο δαίμονας τους παραστέκει / σηκώνει την κνήμη το τουφέκι του / στο κέντρο της καρδιάς / τους σημαδεύει.

Θεωρήθηκε όχι άσκοπη η αναφορά στα 28 ποιήματα που δείχνουν την επίδραση των ανήσυχων καιρών στον ποιητή. Που σημάδεψαν την ευαισθησία και τη ζωή του και θέλησε να τους εκφράσει. Όχι «σε δύσκολους καιρούς μηδενισμένος». Ούτε «με τη φωνή μαγεμένη από τους χίλιους φονιάδες». Μπορεί να «έχει ξεχάσει να

γράφει για πράγματα χαρούμενα» και να σημειώνει «Τι θλιβερός χειμώνας, Θε μου! τι θλιβερός χειμώνας» ή «η δυστυχία έγδερνε τις πόρτες», αλλά συνθέτοντας τις δραματικές του δημιουργίες δεν ξεχνά την ιδιότητα και το χρέος του στρατιώτη ποιητή, τονισμένη έκφραση του πολίτη ποιητή. Που βεβαιώνει πως «πάντα θα 'χουμε ανάγκη από ουρανό». Πως «μαζεύει λουλούδια κι ό,τι το καλό σ' αυτό τον άγριο κόσμο κινδυνεύει». Πως «αγγίζει δίχως φόβο ηλεκτροφόρα σύρματα». Πως «πάντα θα γράφει ποιήματα». Που όπως το λέει ο ίδιος «είναι σαν τα ξόρκια που ξορκίζουν το κακό».

Τα ποιήματα αυτά όπως και γενικότερα η αρχή του έργου του Σαχτούρη ανάγονται στο 1943-44. «Οι εμπνεύσεις μου ήταν από την κατοχή. Από και άντλησα την ποίησή μου. Όλες οι εμπειρίες της κατοχής πέρασαν μέσα από την ποίησή μου» μας βεβαιώνει. Και συνεχίζει: «τα *Χρωμοτραύματα* είναι η κατάληξη από μια μεγάλη περιπέτεια τόσων ετών. Όλα τα τελευταία χρόνια των κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών στον τόπο μας έχουν επιδράσει οπωσδήποτε στην ποίησή μου αλλά όχι άμεσα. Έχουν επιδράσει έμμεσα. Γιατί ο ποιητής έχει ένα όραμα, δικό του πάντα, το οποίο βέβαια επηρεάζεται από τα γεγονότα αλλά είναι και ένας κόσμος δικός του τον οποίο εκφράζει». Αυτή η μετάπλαση των εμπειριών μέσα από τον προσωπικό κόσμο του ποιητή είναι άλλωστε η ποιητική δημιουργία.

Τα γεγονότα λοιπόν και το δικό του κόσμο εκφράζει ο Σαχτούρης από το '43-'44 μέχρι το '80 των *Χρωμοτραυμάτων*. Χρόνια βαριά, ηρωικά και πικραμένα. Κατοχή, Αντίσταση, Δεκεμβριανά, Εμφύλιος, Μετεμφυλιακά χρόνια, Δικτατορία. Τα περισσότερα ξεκινούν ή αναφέρονται σε εμπειρίες της κατοχής, αρκετά στον εμφύλιο, άλλα και στα δύσκολα χρόνια που ακολούθησαν, σ' αυτά και η δικτατορία. Ο ίδιος θυμάται «πως γράφτηκαν σε ώρες απρόσμενες: νύχτες χειμωνιάτικες, κουκουλωμένοι σε μια κουβέρτα, πεταγόμενοι ξαφνικά απ' το κρεβάτι, σαν μια αστραπή, σαν κάτι κόκκινο να με χτύπησε στο κεφάλι, έφτιαχνα το σκελετό του ποιήματος μια-δυο φορές, κι ύστερα έπεφτα και κοιμόμουν». Και ακόμη: «Άλλα τη νύχτα, αλλά σε παγωμένα καφενεύα της Κατοχής, σε

ΕΠΙΛΟΓΗ

Στο αμέσως προηγούμενο τεύχος, στη συζήτηση *Η λογοτεχνική κριτική στην Ελλάδα*, στη σελ. 7, τρίτη στήλη, ανάμεσα στα λεγόμενα του Αλέξανδρου Αργυρίου και του Γιάννη Δάλλα παραλήφθηκε από αβλεψία κατά τη διόρθωση η άποψη-απάντηση (στον Αλ. Αργυρίου) της Νόρας Αναγνωστάκη. Ζητώντας συγνώμη από τη φίλη συγγραφέα παραθέτομε την άποψή της, έστω και καθυστερημένα.

Οι όροι υποκειμενική και αντικειμενική κριτική με βρίσκουν τελείως αντίθετη. Είναι όροι ξεπερασμένοι. Δεν είναι υποκειμενικές οι δικές μου κριτικές: μπορεί να ξεκινώ από ένα συναίσθημα συγγένειας και αγάπης πνευματικής, αλλά αυτό που μ' ενδιαφέρει είναι το πώς θα γραφτεί ένα πράγμα. Μ' ενδιαφέρει δηλαδή πάνω απ' όλα η γραφή μου, κι αυτά που γράφω σε καμιά περίπτωση δεν είναι ένα συναισθηματικό ξεχείλισμα. Κι αυτό που μ' ενδιαφέρει δεν είναι το αν θα πω καλά λόγια για ένα ποιητή που αγαπώ, αλλά, πρωτίστως, το πώς θα φτιάξω ένα έγκυρο κείμενο. Γι' αυτό και λέω ότι τα κείμενά μου δεν είναι κριτικά κείμενα, αλλά λογοτεχνικά.

Η κατοχή και ο εμφύλιος στην ποίηση του Σαχτούρη

έρημες ταβέρνες στο Νέο Φάληρο, ακτή Πρωτοψάλτη». Και με σπάνια αυτοκριτική: «Βλέπω ότι πολλά έχουν ατέλειες, άλλα είναι σκοτεινά και δύσκαμπτα, αλλά βλέπω ότι είναι αληθινά και πως δε θα μπορούσα αλλιώς να τραγουδήσω»*.

Η ειλικρίνεια των εκμυστηρέσεων φωτίζει, και αυτή, τη γνησιότητα της ποιητικής έκφρασης. Που πάρα πολύ συχνά θα φτάσει σε πολύ υψηλούς τόνους. Από τους οποίους, όχι σπάνια, δε λείπει και το ηρωικό στοιχείο, πάντοτε χωρίς το παραμικρό ίχνος ρητορείας. Είναι λοιπόν στρατευμένος αντιστασιακός ποιητής; Στρατευμένος βεβαιότατα. Όχι όμως σε πολιτικοποιημένη λογοτεχνία. Αλλά σε ανώτερα ιδανικά. Στην καταγγελία της βίας. Στη στήλνιση της απανθρωπίας. Στην καυτηρίαση του αίσχους. Στη συναίσθηση του κοινωνικού του χρέους. Αντιστασιακός ποιητής; Μα η υψηλή ποιητική του δημιουργία με τα θέματα των εμπνεύσεών του, τον καταξιώνουν σαν ποιητή αντιστασιακό, τίτλο που χωρίς να τον επιδιώξει ο ίδιος, αφού βέβαια ουδέποτε σκέφτηκε να γράψει αργιό αντιστασιακή ποίηση, θα του ταίριαζε δικαιωματικά. Έγραψε, όπως και άλλοι ποιητές, ποιήματα που αργότερα χαρακτηρίστηκαν αντιστασιακά. Αντιστασιακός ποιητής λοιπόν, ολότελα προσωπικός, με ρωμαλέα φωνή. Χρειάζονται και άλλα παραδείγματα ύστερα από τα τόσα που αναφέρθηκαν;

Οι απόψεις που διατυπώθηκαν δεν αναιρούν βέβαια τις επικρατούσες για το ποιητικό έργο του Σαχτούρη. Ίσως αποτελούν κάποιο πολύ μικρό συμπλήρωμα στη θεώρησή του. Ενός έργου αναγνωρισμένου όχι μόνο από τη λογοτεχνική κριτική αλλά και από τους φίλους της ποίησής του, ιδιαίτερα της νεότερης γενιάς, στους οποίους έχουν περάσει σίχτοι του ποιητή που τους έγιναν αγαπητοί και οικείοι και συγκινούνται ακούοντας τη φωνή του ποιητή να μεταδίδει, απαγγέλλοντας, την ποίησή του.

Όσο για την κριτική; Δε θα χρειαζόταν να αναφερθούν εδώ διεξοδικά γνώμες για το έργο του Σαχτούρη που έχει χαρακτηριστεί σαν «η ποίηση της ποιήσεως»* και τα ποιήματά του «από τα αρτιότερα ποιήματα της ελληνικής γλώσσας»**. Ας θυμηθούμε μόνο τον Γιάννη Δάλλα: «Πραγματικά στην ποίησή του τίποτα δε μοιάζει να επινοήθηκε. Τα μηνύματα συγκλονιστικά και ραγδαία έρχονται φυσικά χωρίς αποστολέα και χωρίς παραλήπτη· αλλά όλοι το διαισθανόμαστε, παραλήπτης είναι ο καθένας μας και ο αποστολέας η εποχή μας»***. Και η Νόρα Αναγνωστάκη που με τη διορατική ευαισθησία της έγραφε ήδη από το 1960: «Η γενιά μας πρέπει να υπερηφανεύεται που έβγαλε ένα ποιητή σαν τον Σαχτούρη».

Γνώμες όπως οι παραπάνω, αναφερόμενες στο έργο του ποιητή, φυσικά καλύπτουν και την περιοχή των εμπνεύσεών του που μας απασχόλησαν. Τις εκτιμήσεις αυτές θα ήταν εντελώς περιττό να τονιστεί ότι ο γράφων, που βέβαια ανήκει στους φίλους της ποίησης και όχι στους κριτικούς, όχι μόνο προσυπογράφει αλλά και υπερθεματίζει: Για τον Μίλτο Σαχτούρη πρέπει να υπερηφανεύεται όχι μόνο η γενιά μας.

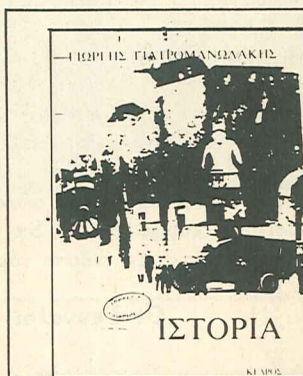
* Μίλτος Σαχτούρης. Σαν αυτοπαρουσίαση. Στη μελέτη Δ.Ν. Μαρωνίτη Μίλτος Σαχτούρης. Άνθρωποι - Χρώματα - Ζώα - Μηχανές. Αθήνα 1980.

* Σ. Ροζάνης.

** Γ. Κοντός.

*** Γ. Δάλλας Εισαγωγή στην ποιητική του Μίλτου Σαχτούρη, Αθήνα 1979.

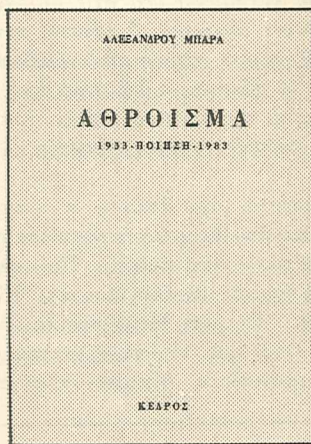
ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ ΒΡΑΒΕΥΟΝΤΑΙ

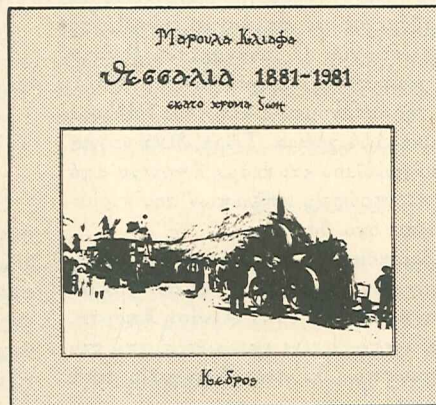
**ΚΡΑΤΙΚΟ ΒΡΑΒΕΙΟ
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΟΣ**

ΓΙΩΡΓΗΣ
ΓΙΑΤΡΟΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ
(Μυθιστόρημα)

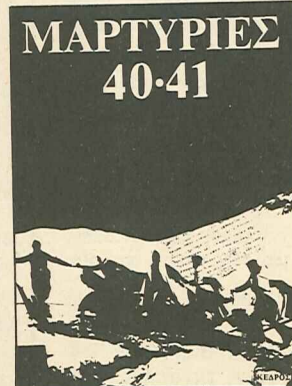
ΒΡΑΒΕΙΟ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΜΠΑΡΑΣ
ΑΘΡΟΙΣΜΑ
(Ποίηση)

ΜΑΡΟΥΛΑ ΚΛΙΑΦΑ
ΘΕΣΣΑΛΙΑ 1881-1981
εκατό χρόνια ζωή

Κ.Ν. ΧΑΤΖΗΠΑΤΕΡΑΣ
ΜΑΡΙΑ Σ. ΦΑΦΑΛΙΟΥ
ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ 40-41

30 ΧΡΟΝΙΑ
ΚΕΔΡΟΣ

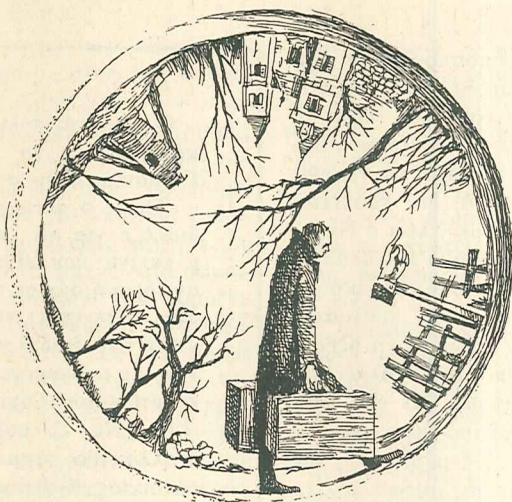
1954-1984 **ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ**
...δημιουργούμε αναγνώστες
Γ Γενναδίου 6 (πάροδος Ακαδημίας) Τηλ.: 36.15.783

Οικολογία

Το άλλο σπίτι μας

επιμέλεια
Κατερίνα Πλασσαρά

ειδήσεις ■ πληροφο-
ρίες ■ σχόλια
γύρω από
οικολογικά
θέματα

Ένας πράσινος στην Αθήνα

Στις 9/1/84 μίλησε στο θέατρο «Γκλόρια» ο Πράσινος βουλευτής Ντιρκ Σνάιντερ, ο οποίος ήρθε στην Αθήνα μετά από πρόσκληση της «Αδέσμευτης Κίνησης Ειρήνης», της «Οικολογικής Πρωτοβουλίας» και του πολιτικού και πολιτιστικού ομίλου «Πρωταγόρας».

Από την ομιλία του, που αναφερόταν στις θέσεις των Πράσινων σε θέματα Οικολογίας και Ειρήνης καθώς και στα προβλήματα που αντιμετωπίζει το κίνημα στο περιβάλλον του αλλά και μέσα στον ίδιο του το χώρο, μεταφέρουμε εδώ τα κύρια σημεία:

Αν και το κόμμα των Πράσινων — όπως παραδέχτηκε στην αρχή ο ομιλητής — δεν είναι επαναστατικό κόμμα αλλά αποτελείται κυρίως από αστούς οι οποίοι δρουν πάντα μέσα στα πλαίσια της νομιμότητας, εντούτοις οι ιδέες που προβάλλει ξεπερνούν από μόνες τους τα όρια του συστήματος. Κι αυτές είναι, σε γενικές γραμμές:

A. Για την Ειρήνη. Να σταματήσουν αμέσως οι εξοπλισμοί και να προχωρήσει η Δύση σε συνεχόμενο αποπλισμό. Στο σημείο αυτό ο Ντ. Σ. διευκρίνισε ότι το κόμμα του πιστεύει πως η Δύση θα πρέπει ν' αρχίσει πρώτη και μονομερώς τον αποπλισμό γιατί είναι πιο ισχυρή τεχνολογικά και εξοπλιστικά. Για τη Σοβιετική Ένωση, παρόλο που οι Πράσινοι ασκούν έντονη κριτική στο θέμα του Αφγανιστάν και των πυραύλων SS 20, εντούτοις πιστεύουν ότι η στάση της είναι κυρίως αμυντική και ότι προσπαθεί με εξοπλισμούς να ισορροπηθεί με τη Δύση. Αντίθετα, οι πύραυλοι Πέρσιγκ και Κρουζ είναι μόνο επιθετικό όπλο και το ειρηνιστικό κίνημα της Δ. Γερμανίας συνδέει την εγκατά-

Δυτ. Γερμανία: Οι πράσινοι συνεδριάζουν

σταση των πυραύλων αυτών με τις επεκτατικές-επιθετικές διαθέσεις των ΗΠΑ (Νικαράγουα κλπ.). Ασκείται πίεση για να αποχωρήσει η χώρα από το ΝΑΤΟ και να μείνει

Κατερίνα Πλασσαρά

ελεύθερη στο μπλοκ. Ακόμα υποστηρίζονται οι αποπυρηνικοποιημένες ζώνες στην Ευρώπη και προτείνεται ένα σύμπλεγμα χωρών χωρίς πυρηνικά (Σκανδιναβία, Αυστρία, Ελβετία, Βαλκάνια), στο οποίο να συμμετέχει και η Δ. Γερμανία. Στο σημείο αυτό αναφέρει ότι στη Δ. Γερμανία τα 80% του πληθυσμού είναι υπέρ του ΝΑΤΟ. Ωστόσο, πριν 4 χρόνια τα 80% ήταν και υπέρ των

πυραύλων. Σήμερα τα 70% είναι εναντίον των πυραύλων.

B. Οικολογία*. Τα τελευταία χρόνια, η ασύδοτη συνέχιση της βιομηχανικής ανάπτυξης, προκάλεσε στη Γερμανία και στις γειτονικές χώρες καταστροφή των δασών κατά 30-40%. Σε πολλές περιπτώσεις, τα νερά επιφάνειας, οι ποταμοί, οι λίμνες, δεν είναι παρά χημικά διαλύματα. Το ίδιο και ο αέρας. Η φύση επηρεάζεται από τη δομή του καπιταλισμού και την επιταχυνόμενη τά-

* Εδώ ο όρος «Οικολογία» χρησιμοποιείται από τον ομιλητή με τη στενή του έννοια, γιατί βεβαίως δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι το οικολογικό κίνημα είναι πλατύτερο από τα ειρηνιστικά-αντιπυρηνικά κινήματα, με τα οποία σε κάποιο σημείο έχει ταυτόσημο αντικείμενο.

ση καταστροφής που περικλείει. Οι Πράσινοι ζητούν ριζικές αλλαγές στο οικονομικό σύστημα, που θα επαναπροσανατολίσει τις οικονομικές τάσεις. Ζητούν νέους τρόπους οικονομίας. Οι άνθρωποι ν' αποφασίζουν οι ίδιοι τι θα πρέπει να παράγεται. Να πάψει ο άνθρωπος ν' αντιμετωπίζεται σαν πελάτης, όπως γίνεται σήμερα. Ζητούν αλλαγή του τρόπου ζωής.

Για το κόμμα των Πράσινων ο Ντ. Σ. είπε: «δεν είμαστε ένα κόμμα που έφτιαξε ένα πρόγραμμα και το ανακοίνωσε προς τα έξω. Πρόκειται για γνήσια έκφραση πολλών τοπικών κινήματων που δημιουργήθηκαν από συγκεκριμένα προβλήματα των ανθρώπων. Θέλουμε να εκφράσουμε αυτό που κάθε ομάδα έχει σκεφτεί και έχει κάνει πράξη. Δεν είμαστε αντιπρόσωποι, δεν δημιουργούμε πρόσωπα ηγετών ή εκπροσώπων. Μόνο ομιλητές προτείνουμε». Μάλιστα το κόμμα, για να προφυλάξει τα στελέχη του από τη διαφθορά, αποφάσισε να αντικαθιστά τους βουλευτές του κάθε 2 χρόνια με άλλους. Ακόμα το κόμμα αγωνίστηκε για να μην περάσει νόμος για αύξηση των μισθών των βουλευτών. Ο νόμος πέρασε αλλά οι Πράσινοι βουλευτές κρατάνε μικρούς μισθούς για τον εαυτό τους ενώ ένα μέρος των χρημάτων πηγαίνει σε ένα κοινό οικολογικό ταμείο. Αγωνίστηκαν και εναντίον της πρότασης για χρηματοδότηση των κομμάτων, και για να σταματήσει η βοήθεια προς τη φασιστική Τουρκία και τέλος έκαναν σειρά προτάσεων νόμων για οικολογικά θέματα, όπως απαλλαγή της βενζίνης από το μόλυβδο κλπ.

Όταν γινόταν ο αγώνας εναντίον των Πέρσιγκ και Κρουζ, οι Πράσι-

Ένας πράσινος στην Αθήνα

νοι βουλευτές μίλησαν και οι 28, ο ένας μετά τον άλλον με το σύνθημα: «Τουλάχιστον όσο μιλάμε, κανένας πύραυλος δεν θα εγκατασταθεί».

Ο Ντ. Σ. θυμάται ακόμα την ημέρα που μπήκαν για πρώτη φορά στο ομοσπονδιακό κοινοβούλιο: «Πήγαμε με τα καθημερινά μας ρούχα, κρατώντας λουλούδια. Οι βουλευτές των αστικών κομμάτων χαμογέλασαν ειρωνικά. Κι όταν αρχίσαμε να μιλάμε, είδαμε τι μίσος έκρυβαν όλοι αυτοί εναντίον του νέου ρεύματος που εκπροσωπούσαμε. Άρχισαν να μας βρίζουν, όπως ούτε στο δρόμο δεν είχαμε ακούσει: «Πηγαίνετε να πλυθείτε και να κουρευτείτε, μας χλεύαζαν»... Ωστόσο, τα μηνύματα των Πράσινων μπόρεσαν να φτάσουν το λαό, όπως δείχνει το διαρκώς αυξανόμενο ποσοστό τους. Σήμερα τα διάφορα γκάλοπ δίνουν στο κόμμα ένα 10%.

Παρόλες όμως τις επιτυχίες των Πράσινων, υπάρχουν και αρκετά προβλήματα. Υπάρχει κατ' αρχήν ένα πρόβλημα δομής. Μια αντίφαση βάσης-διοίκησης. Τα 140 επαγγελματικά στελέχη του κόμματος, ενεργοποιούνται σε βάρος της βάσης. Η συλλογική εργασία περιορίζεται, προβάλλεται ο ατομικισμός και οπασδήποτε είναι δύσκολο ν' αντικαταστήσεις ηγέτες που έχουν προβληθεί, με άλλους άγνωστους. Πιέσεις ασκούνται και από τον όλο

μηχανισμό του ομοσπονδιακού κοινοβουλίου το οποίο τους αναθέτει γραφειοκρατικά έργα και τείνει να τους αγκαλιάσει, να τους αφομοιώσει. «Ωστόσο την τάση να γίνουμε κατεστημένο κόμμα, δεν πρόκειται να την αποδεχτούμε», λέει ο Ντ. Σ.

Ένα άλλο πρόβλημα που υπάρχει είναι πώς να επιλεγούν συγκεκριμένοι τρόποι δράσης και πραγμάτωσης των κοινών ιδεών, γιατί βέβαια ως προς αυτό υπάρχουν πολλές και διαφορετικές γνώμες. Κι εδώ φτάνουμε σ' ένα σοβαρό θέμα αφού οι Πράσινοι είναι ένα μίγμα, ένα συνονθύλευμα, μια νέα μορφή πολιτικής χωρίς προηγούμενο, χωρίς συνέχεια, όπως τα σοσιαλιστικά κόμματα. «Ωστόσο», συνέχισε ο Ντ. Σ., «το κίνημα των Πράσινων είναι ήδη ένα σημαντικό ένζυμο μέσα στην κοινωνία, που απέδειξε ότι μπορεί ν' ασκήσει πιέσεις και να φέρει πολλές αλλαγές», και κατέληξε αναφέροντας το σύνθημα της «Εναλλακτικής Λίστας»: «Δεν υπάρχει άλλο καλό παρά μόνο αυτό που κάνεις εσύ ο ίδιος».

Αυτά περίπου μας είπε ο Ντ. Σ. στο γεμάτο από κόσμο «Γκλόρια», και οπωσδήποτε κατάφερε να μας μεταδώσει ένα σημαντικό μήνυμα: Το κίνημα των Πράσινων, με παραδεγμένη την ανομοιομορφία του, τις αδυναμίες του, τις αντιφάσεις του και μέσα σ' ένα εχθρικό περιβάλ-

Ο γερμανός πολιτικός Ντιρκ Σνάιντερ γεννήθηκε στο Ανατολικό Βερολίνο το 1940 και το 1957 δραπέτευσε στη Δυτική Γερμανία, όπου σπούδασε Κοινωνιολογία και Δημοσιογραφία.

Όμως ο αυταρχικός τρόπος ζωής που βρήκε στον τόπο που διάλεξε για να ζήσει του προκάλεσε παρόμοια συναισθήματα μ' εκείνα που είχε από τις προηγούμενες εμπειρίες του. Ως αντίδραση άρχισε η πολιτικοποίησή του, η οποία ολοκληρώθηκε αφού είχε ζήσει τη βιαιότητα του ομοσπονδιακού κράτους εναντίον των διαδηλωτών για την αμερικάνικη πολιτική στο Βιετνάμ, με αποκορύφωμα το φόνο ενός φοιτητή σε μια διαδήλωση εναντίον του Σάχη, το 1967.

Ο Ντ. Σ. μαζί με μια ομάδα νέων, εκδίδουν τότε μια εναλλακτική εφημερίδα για ν' ασχοληθούν με τα προβλήματα της συνοικίας Κρόιτσμπερκ, της συνοικίας που μένουν. Όμως η συνοικία Κρόιτσμπερκ είναι μια φρικτή γειτονιά, στην οποία κατοικούν κυρίως Τούρκοι εργάτες, με άθλιες συνθήκες διαβίωσης, ανεργία, ανυπαρξία ελεύθερων χώρων και παιδότοπων. Η εφημερίδα διώκεται και τελικά η εκδοσή της απαγορεύεται. Η ομάδα ωστόσο συνεχίζει τον αγώνα της δημιουργώντας τοπικές ομάδες δράσης και προσπαθεί να οργανώσει νέους τρόπους ζωής, μέσα από ένα σύστημα μικρών ομαδοποιήσεων. Το 1978 αυτές οι ομαδοποιήσεις οδηγούν στην ίδρυση της «Εναλλακτικής Λίστας», στην οποία ανήκει ο Ντ. Σ., ενώ το 1979 ιδρύεται το κόμμα των Πράσινων και στη συνέχεια ο Ντ. Σ. εκλέγεται βουλευτής.

λον, κατόρθωσε να στηριχτεί στα σημεία ομοιότητας των διαφορετικών τάσεων που το αποτελούν, και να προχωρήσει στην εφαρμογή προγράμματος και κοινής δράσης, με αποτελέσματα πολύ ενθαρρυντικά. Μ' αυτή την έννοια, αποτελεί ένα ελπιδοφόρο παράδειγμα. ■

Και πάλι η Πάρνηθα

Συγκινητική συνέχεια στο θέμα της Πάρνηθας η παρέμβαση του παλαίμαχου ορειβάτη Πλάτωνα Μεταξά (σημερινού συνταξιούχου τραπεζιτικού), που στο θέμα της ευαισθησίας για το περιβάλλον δεν έχει τίποτα να ζηλέψει από τους νεότερους. Έτσι, σήμερα, ενώνει κι αυτός τις δυνάμεις του, γράφει στον τύπο και στους σημερινούς αγωνιστές, προσηλώνοντας να τους ενθαρρύνει για τη σωτηρία της Πάρνηθας. Διαβάζουμε από γράμμα του προς το νέο ορειβάτη Θανάση Σοφρά: «Έτυχε να είμαι από το 1922 έως και τελευταία, από τους αφοσιωμένους στην ορειβασία και γνώστες της Πάρνηθας και είχα ετοιμάσει προπολεμικά ένα πρακτικό ενημερωτικό για τον πολύ κόσμο οδηγό (με κατάλογο και των 104 τότε πηγών της), αλλά ο πόλεμος εματάίωσε όσα. Ο πόνος όλων μας για την Πάρνηθα συνεχίζεται χρόνια και χρόνια. Στο μεταξύ ο ίδιος ο Τουρισμός, με ανίερα ασφαλώς έργα οδοποιίας και «ψυχαγωγίας» εφρόντισε... Αλλά αρνητικά δυστυχώς. Η πελώρια πολλών αιώ-

νων, περίφημη καρδιά στην Αγία Τριάδα, πριονίστηκε σιγά σιγά, αθόρυβα, χρόνο με το χρόνο έως ότου εξαφανίστηκε κι έγινε πλακόστρωτο για να ευκολύνει αυτούς που ψήνουνε δίπλα σουβλάκια και βέβαια χωρίς να τους θίγει αυτούς κανείς αρ-

μόσια με κάθε τρόπο, για να σωθεί, έστω και αργά, ό,τι μπορεί, από το ξέφρενο, ασυλόγιστο ή και εσκεμμένο έγκλημα».

Είναι ο ίδιος που το 1947, έγραφε στο περιοδικό «Ελληνικό Ύψαιθρο»: «Με τις καταστροφές και τις

Ίρις Κανέλλου

μόδιος ή άλλος. Η περίφημη πηγή της Γκούρας με τα πελώρια πλατάνια της, στο μονοπάτι τότε της Ντράσιζα, ονειρεμένο μέρος για ξεκούραση των ορειβατών και των τσοπάνηδων και περιπατητών, εξαφανίστηκε τελείως με τα «πολιτιστικά» μας έργα. Έγινε νεκρός ολόγυμνος δημόσιος δρόμος και όλο το νερό μεταφέρεται χρήσιμα μεν στις υδατοδεξαμενές, αλλά χωρίς στάλα για περαστικούς.

Μην κουραστείτε όλοι οι νεότεροι που βλέπετε και πονάτε, μην κουραστείτε να τα επισημαίνετε δη-

Πάρνηθα, 1930.

ζημιές, που μίκρυναν και πλήγωσαν το δάσος το φειτό καλοκαίρι, άνοιξαν πια τα μάτια όλων μας κι έτσι είδαν, όσοι δεν τον πίστευαν πριν, τον άμεσο κίνδυνο. Είδαμε με τα μάτια μας τις βαλτές φωτιές για την εκχέρσωση. Είδαμε με τα μάτια μας τα φορτώματα των «ξερών» κορμών της «καψάλας», να κατεβαίνουν ανενόχλητα και Κυριακάτικα ακόμα για το εμπόριο. Είδαμε με τα μάτια μας τις τσεκουριές στις ρίζες και στο κορμί του ολοζώντανου έλατου για να γίνει «ξερό». Είδαμε τα προσκοπάκια να κρατούν, αθώα γι' αυτά αλλά τραγικά για μας, τα μπαστούνια από κορφές έλατου, που τόσο φυσικά κι ελεύθερα προσφέρονταν κι αγοράζονταν στην Αγία Τριάδα για γούστο. Είδαμε στοιβανιές κομ-

μένα κλαριά να κάνουν μαλακό τον ύπνο... Είδαμε με σφιγμένη καρδιά και φέτος τα Χριστούγεννα να περνάν επιδεικτικά από τους κεντρικούς δρόμους της Αθήνας «επίσημα» αυτοκίνητα φορτωμένα με ολόκληρα τρυφερά έλατα για επίσημα σαλόνια. Είδαμε την αιώνια ειρωνία του κράτους μας, να ψάχνει στα σακκίδια μήπως υπάρχουν εκεί κομμένα κλαράκια έλατου! Είδαμε... είδαμε... είδαμε... Κι εκείνο που δεν είδαμε είναι έστω κι έναν προστάτη του δάσους, ικανό να επιβληθεί προς όλες τις πλευρές με αποτέλεσμα. Δεν είδαμε πραγματική εξουσία κρατικής προστασίας του δάσους. Δεν είδαμε φυσικά ούτε ιδιωτική οργάνωση προστασίας του δάσους. Τα αίτια και τις συνθήκες τα γνωρί-

ζουμε...». Αυτά γράφει ο Π.Μ. στα 1947, όταν με τις ευαίσθητες κεραιές του κατάλαβε από τότε ακόμα πως το δάσος που αγαπούσε κινδύνευε. Παρακάτω προτείνει και πρακτικά μέτρα για να σωθεί.

37 χρόνια πέρασαν από τότε. Τα μέτρα που πρότεινε ο παλιός ορειβάτης, δεν εφαρμόστηκαν ποτέ ούτε και τίποτε άλλα. Οι κίνδυνοι που μας περιγράφει φαίνονται γραφικοί σχεδόν, αν τους συγκρίνεις με τη σημερινή κλίμακα «αξιοποιήσεων» (βλέπε και Περιστατικά 'Αλση), και τις σημερινές δυνατότητες δραστηριοποίησης των οργανωμένων συμφερόντων. Και η Πάρνηθα πλησιάζει σταθερά το σημείο μηδέν όπου τίποτα πια δε θα μπορεί να διορθωθεί. Γενιές παιδιών που έρχο-

νται, θα τη στερηθούν. Στο τσιμεντένιο φρούριο ετοιμάζουμε την ασφυξία τους.

Αλλά επιτέλους ας αφήσουμε για ένα λεπτό τις «σοβαρές» υποθέσεις μας. Τις επιχειρήσεις, τις κερδοσκοπίες, κι ακόμα τις συγγραφές μας, τις δημιουργίες μας, τα έργα της με κάθε θυσία «ανόδου» μας. Μια καταστροφή συντελείται πολύ κοντά μας. Και ο καιρός που ο άνθρωπος μπορούσε να ισχυρίζεται ότι τα πράγματα έξω από το σπίτι του, γίνεται να μην τον αφορούν ή να μη τον βλέπουν, έχει περάσει ανεπιστρεπτή.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΕΧΝΗΣ, ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

Αποκτήστε μια πλήρη σειρά
του «ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ»
κάνοντας μόνο μια ετήσια συνδρομή.

Προσφορά για την περίοδο Μαρτίου- Ιουλίου 1984.

Με κάθε καινούρια ετήσια συνδρομή δώρο όλα τα τεύχη του 1983 του περιοδικού «ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ». (Πεζογραφία, Ποίηση, Δοκίμιο, Θέατρο, Μουσική, Κινηματογράφος, Βιβλιοκριτική).

Τεύχη περιορισμένα!

Συμπληρώστε τα στοιχεία σας και στείλτε με ταχυδρομική επιταγή τη συνδρομή σας (1.400 δρχ.).

Τα τεύχη θα σταλούν με απόλυτη προτεραιότητα στις 10, 20 και 30 κάθε μήνα αντίστοιχα.

ΔΕΛΤΙΟ ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΑΣ

Προς
«ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ»
ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΣΤΕΝΩΝ ΠΟΡΤΑΣ 20
161 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 723 4122

Παρακαλώ στείλτε μου ταχυδρομικά την μέχρι τώρα σειρά των τευχών του «ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ». Εσωκλείω ταχυδρομική επιταγή 1.000 δρχ. για την ετήσια συνδρομή μου.

ΟΝΟΜΑ

ΕΠΩΝΥΜΟ

ΟΔΟΣ ΑΡΙΘ.

ΠΟΛΗ ΤΗΛ.

Θέατρο

Για την αναγκαιότητα επιστημονικής θεατρικής παιδείας

Η Μαρίκα Κοτοπούλη, 15 χρονών,
στην ιστορική παράσταση της
Ορέστειας, την 1 Νοεμβρίου 1903.

«Μέσα στο φως φτάνουν εκείνοι
που μπορείς να τους συγκινήσεις
να τους διασκεδάσεις
να τους αλλάξεις».

Μπέρτολτ Μπρεχτ

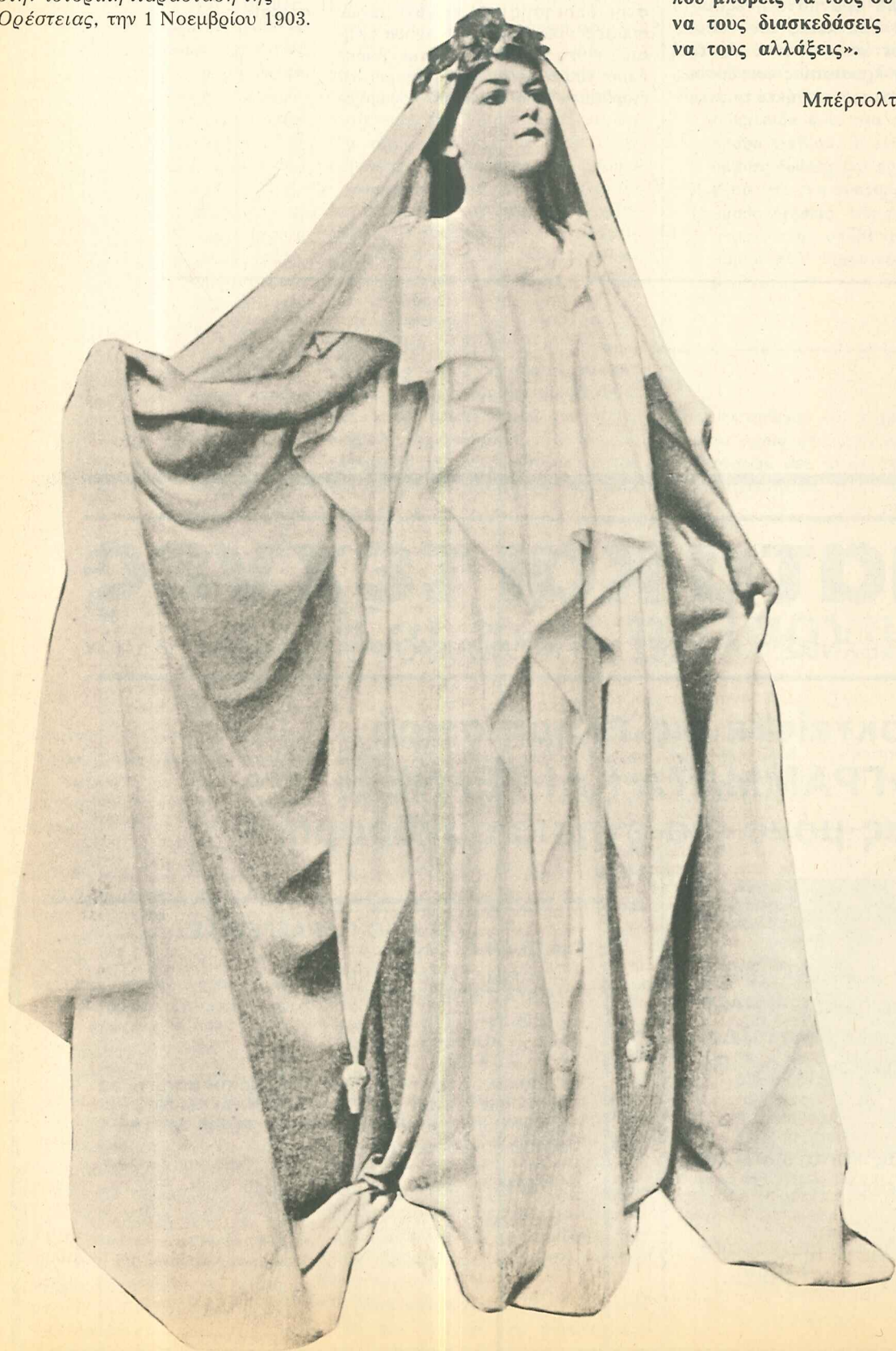
Το Θέατρο, η παλιότερη μετά το χορό τέχνη στον κόσμο, εξελίσσεται ασταμάτητα από τη γέννησή του μέχρι σήμερα χάρη στη ζωντάνια του και στην άμεση επενέργεια στο κοινό και στην εποχή του. Τα χαρακτηριστικά αυτά το ξεχωρίζουν από τα νεότερα και τα σύγχρονα μαζικά μέσα επικοινωνίας. Ενώ η τηλεόραση λειτουργεί εξισωτικά και ο κινηματογράφος υποβάλλει και απομονώνει, το θέατρο επιτρέπει την άμεση συμμετοχή του κοινού σαν συνδημιουργού, γι' αυτό και αποτελεί καθαυτό χώρο ανθρώπινης επαφής και επικοινωνίας.

Εύη Θεοδωρίδου Μαρία Σταματιάδου

Έτσι η λειτουργία του μέσα στον κοινωνικό χώρο αποκτά τεράστια σπουδαιότητα. Αναπλάθοντας πάνω στη σκηνή την πραγματικότητα, αφού πρώτα την κρίνει και την εκτιμήσει, έχει τη δύναμη να πετύχει όχι μόνο τη διάδοση ιδεών ή τη δημιουργία μοντέλων συμπεριφοράς, αλλά ακόμη και τη δημιουργία ταυτότητας.

Το θέατρο είναι από τη φύση του τέχνη επαναστατική. Η αμεσότητά του και η ζωντάνια του ανησυχεί πάντοτε την εξουσία που προσπαθεί να αμυνθεί με διάφορα κατά καιρούς μέσα: τη βία, το διασυρμό και την υποτίμηση για να αμβλύνει και να αποδυναμώσει τη λειτουργία του, αλλά και την οικειοποίηση και την εξαγορά κάθε φορά που αυτό εξυπηρετεί τους σκοπούς της.

Συνειδητά και σκόπιμα για αιώνες το θέατρο ταυτίστηκε με την έκφυλη διασκέδαση και οι καλλιτέχνες του κατηγορήθηκαν σαν αντικοινωνικά στοιχεία και πρόσωπα αμφιβόλου κύρους και ήθους. Η θεατρική λειτουργία παρανοήθηκε και συκοφαντήθηκε. Οι καλλιτέχνες, θύματα της αμορφωσιάς, της καθημερινής εξαθλίωσης και της κοινωνικής απόρριψης και εγκατάλειψης, έχασαν τη συνείδηση του ρόλου της τέχνης τους και της κοινωνικής τους ευθύνης.

Το Θέατρο είναι μια χοάνη πολιτισμού. Πρέπει να μελετηθούν όλες του οι φάσεις.

Βίκτωρ Ουγκώ

Το ελληνικό θέατρο πέρασε ενάμισι σχεδόν αιώνες στα χέρια των εμπειροτεχνών και των μαθητών τους. Η ελλειπής θεατρική παιδεία και η απουσία οργάνωσης δεν επέτρεψαν μεγάλα βήματα. Ότι κατορθώθηκε οφείλεται στην καλή διάθεση, τις φιλοδοξίες και το ταλέντο μεμονωμένων ατόμων.

Οι μεγάλες προσωπικότητες, οι φωτεινές εξαιρέσεις, υπογραμμίζουν την έλλειψη ενότητας (σταθερής παράδοσης) και την ασυνέχεια στα θεατρικά πράγματα. Οπωσδήποτε, η σημασία της προσφοράς τους είναι μεγάλη. Όμως, όχι μόνο δεν αντιπροσωπεύουν το μέσο όρο, αλλά και είναι ανίσχυρες από φύση και θέση να βελτιώσουν την κατάσταση που επισημαίνεται.

Ο ελληνικός χώρος είναι στερημένος από οργανωτικούς μηχανισμούς, ιδιαίτερα στον τομέα της κουλτούρας. Στη χώρα που γεννήθηκε το θέατρο δεν υπάρχει μια θεσμοθετημένη θεατρική λειτουργία, όπως ισχύει σε άλλες χώρες με σοβαρή θεατρική παράδοση. Η κατάσταση αυτή έχει συνέπειες σ' όλα τα επίπεδα στα οποία λειτουργεί το θέατρο, γιατί είναι τόσο αλληλένδετα μεταξύ τους, ώστε δεν μπορούμε να μιλάμε για το ένα χωρίς να βλέπουμε τον αντίκτυπο που έχει πάνω στα άλλα.

Εξ αιτίας αυτής της αλληλεξάρτησης, όλες οι προσπάθειες για βελτίωση του θεάτρου στην Ελλάδα, εφόσον δε θέλουν να χτυπήσουν τη ρίζα του κακού, αλλά να μπαλώσουν μόνο την κατάσταση, είναι καταδικασμένες να αποτύχουν.

Όσο καιρό θα εξακολουθούν να αντιμετωπίζονται οι καλλιτέχνες του θεάτρου σαν παράσιτα και τυχοδιώκτες, το επίπεδο των παραστάσεων θα παραμένει χαμηλό και η ενθάρρυνση της Πολιτείας με επιχορηγήσεις δε θα οδηγεί πουθενά.

Η αποτελεσματική βοήθεια θα δοθεί με πρώτο βήμα την οργάνωση της θεατρικής παιδείας.

Το θέατρο από τη φύση του ασκεί παιδευτική λειτουργία. Σε κράτη με σοβαρή θεατρική παρουσία υπηρετεί τη γενικότερη λειτουργία της παιδείας. Στην Ελλάδα είναι αποκλεισμένο από την Παιδεία και η λειτουργία του δεν αναγνωρίζεται.

Η Πολιτεία και ο θεατρικός κόσμος θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι η θεατρική τέχνη είναι υπερβολικά απαιτητική. Η ανάπλαση της πραγματικότητας πάνω στη σκηνή δεν πετυχαίνεται αν η εκπαίδευση των καλλιτεχνών του θεάτρου δε σκοπεύει στη διεύρυνση του πεδίου αναφορών τους, τόσο στο θεωρητικό όσο και στον τεχνικό τομέα (που πρέπει να βασίζεται όχι μόνο στην κατανόηση της εξελικτικής πορείας του θεάτρου στο χρόνο,

αλλά και στην άντληση στοιχείων από περιοχές όπως η ιστορία, η οικονομία, η φιλοσοφία, η ψυχολογία, η ανατομία, η φυσιολογία, ο χορός, η μουσική, το τραγούδι, η ρυθμική, η κινησιολογία, η παντομίμα, η ακροβασία). Χωρίς αυτό το πεδίο αναφορών δε διατηρείται ούτε εξελίσσεται το ταλέντο.

Μια Ανώτατη Κρατική Σχολή Θεάτρου με τρία τμήματα (ηθοποιών, σκηνοθετών, θεατρολόγων) θα εξασφάλιζε στο θεατρικό χώρο καλλιτέχνες με βαθιά γνώση της τέχνης

τους και επαγγελματική συνείδηση, συγχρόνως θα τον απέλλασε από τους φυγόπονους και απροσανατόλιστους που δεν ακολουθούν την πορεία της αληθινής καλλιτεχνικής δοκιμασίας. Θα έδινε, επίσης, και τους δάσκαλους των καλλιτεχνών του θεάτρου κι αυτούς που θα διδάσκουν το θεατρικό μάθημα (στοιχεία ιστορίας θεάτρου και δραματολογίας) στη Γενική Εκπαίδευση.

Επιχορηγούμενες Πειραματικές Σκηνές θα εξασφάλιζαν στους νέους καλλιτέχνες την πρώτη παρουσίαση

της δουλειάς τους στο κοινό για μικρό χρονικό διάστημα. Η καθιέρωση από την Πολιτεία και το θεατρικό κόσμο ειδικών θεατρικών βραβείων (για ερμηνεία ρόλου, σκηνοθεσία, σκηνογραφία, φωτισμό, μουσική), θα δημιουργούσε κίνητρα συναγωνισμού που τονώνουν την εξέλιξη των καλλιτεχνών και της τέχνης.

Δυστυχώς, μέχρι σήμερα στην Ελλάδα η εκπαίδευση των καλλιτεχνών του θεάτρου έχει αφηθεί στην τύχη, γιατί δε θεωρούνται άτομα χρήσιμα κι απαραίτητα σ' ένα σύνολο και το επάγγελμά τους αντιμετωπίζεται σαν πάρεργο.

Η θεατρική παιδεία, ελλειπής και υποβαθμισμένη, παρέχεται μέσα από τις πολλές Δραματικές Σχολές που λειτουργούν ουσιαστικά ανεξέλεγκτα. Δέχονται απεριόριστο αριθμό υποψηφίων στους οποίους προσφέρουν ελλειπές διδακτικό πρόγραμμα, ελλειπές και ακατάλληλο προσωπικό, ακατάλληλους χώρους και συνθήκες διδασκαλίας. Καταντούν έτσι χώροι που εξυπηρετούν περισσότερο ανάγκες συναναστροφής, ή, στην καλύτερη περίπτωση, χώροι ανάλυσης των απόψεων κάποιου φωτισμένου «δάσκαλου».

Οι απόφοιτοι που αποτελούν κάθε φορά το δυναμικό του αυριανού θεάτρου, εισβάλλουν στον επαγγελματικό χώρο με περιορισμένα εφόδια, γιατί χαρακτηρίζονται από ημιμάθεια όσον αφορά τη θεωρητική και τεχνική κατάρτιση πάνω στην τέχνη του θεάτρου, σύγχυση όσον αφορά το ρόλο του, ανυπαρξία προσανατολισμού και απουσία επαγγελματικής συνείδησης.

Ο μεγάλος αριθμός των αποφοίτων σε συνδυασμό με την απουσία κάθε κατοχύρωσης του θεατρικού επαγγέλματος δημιουργεί συμφόρηση στον επαγγελματικό χώρο. Ο χώρος αυτός λειτουργεί αποκομμένος από τη διαδικασία της εκπαίδευσης και είναι ανίκανος να ρυθμίσει (δεν έχει σοβαρές καλλιτεχνικές και επαγγελματικές απαιτήσεις και στόχους) την ποιότητα του υλικού των σχολών.

Το θεατρικό επάγγελμα είναι έτσι διαρθρωμένο, ώστε το σχήμα Εκπαίδευση — Απόφοιτοι — Αγορά (τομείς που από τη φύση τους είναι αλληλένδετοι μεταξύ τους) κατάντησε να λειτουργεί με στεγανά. Τυχαίες εκλάμψεις φωτίζουν στιγμιαία έναν αριθμό καλλιτεχνών, όπου η αξία (ευαισθησία, μυαλό, ήθος) είτε χάνεται τελικά μέσα στο απροσανατόλιστο πλήθος είτε συνθλίβεται κάτω από τις εξοντωτικές πιέσεις των δημοσίων σχέσεων.

Ο πολύτιμος χρόνος και η ενεργητικότητα ξοδεύεται στο κυνήγι των προσωπικών σχέσεων και σε κάθε είδους ελιγμούς, ενώ η επιδίωξη της καλλιτεχνικής εξέλιξης απαιτεί συνεχή άσκηση και επιμόρφωση που θα πρέπει να καλύπτει όλη την καλλιτεχνική τους ζωή,

Ποίηση

Ματθαίος Μουντές

Νηπιοβαπτισμός

*Σε βαπτίζω με τ' όνομα που μετατοπίζει
τα βουνά*

*Σε βαπτίζω στα νερά της συμπάθειας
στη γυμνή λέξη που σημαίνει*

Έτσι μαγεία για το θάνατο

Σε βαπτίζω στο σημείο τομής του σταυρού

Εκεί που όλα είναι απλά

*καθώς υφαίνονται το ένδυμα της μακρυνής
μοίρας.*

Επαγγελίες και απειλές

λουσμένες στη σιωπή σε περιστοιχίζουν

προοπτική της μελλοντικής μοναξιάς

που θα 'ρθει με την ευωδιά

του φωτός και των νερών.

Θα 'ρθει σαν απάντηση

ταπεινώση μπροστά σ' ένα λουλούδι

και σ' ένα γατί.

Τα ελαττώματα θα είναι ευχαριστία παιδική

στην πήλινη γλάστρα της αυλής

Δίπλα στο παιχνίδι της ζωής

βρωμιά κι ιδρώτας

αρμύρα και γη

υπόμνηση πως κάθε προτέρημα

είναι η πρώτη αναφορά της ευχαριστίας

δικαίωση στα μάτια της ιστορίας

της μάνας μας.

Κι ακόμα πηγή μιας ατέλειωτης

οδύνης

που γίνεται κανόνας της μοίρας μας.

Σε βαπτίζω από τώρα

για να μπορείς να εξουσιάζεις τη βροχή

τη μυρωδιά του διψασμένου χώματος

που ενεργεί τους νεκρούς.

Σε βαπτίζω στον λιθοβολισμό

στο χαρτί και στα όρνια.

Ο βίος σου θα μηρυκάζει τους ύμνους

του βαπτίσματος

και συ θα στέκεσαι περήφανος

ανάμεσα στα ξεροκόμματα

και τα φίδια

συντροφιά με ζητιάνους, επιληπτικούς

και αμέτρητα παιδιά.

Σε βαπτίζω στο σίδερο και στη στέρση

στη σκέψη του Θεού

που όταν κουραστείς

θα σε αποκοιμίζει στοργικά

μέσα στην ειρήνη της ανωνυμίας.

Είναι Κυριακή, είναι απόγευμα,

είναι ήσυχια

κι εγώ σε βαπτίζω περιμένοντας

να γεννηθείς.

Για την αναγκαιότητα επιστημονικής θεατρικής παιδείας

όπως του χορευτή, του ζωγράφου ή του μουσικού.

Η κατάσταση αυτή ενισχύει την έντονη προκατάληψη για το επάγγελμα του ηθοποιού. Ο κοινωνικός του ρόλος κατάντησε ασήμαντος. Δεν είναι ο *λαϊκός δάσκαλος*, δεν *ποιεί τα ήθη* από σκηνής ούτε *υπό κριτικήν στάσιν δάσκειται*. Η δημιουργική σχέση του με το κοινό έχει αμβλυνθεί.

Το θέατρο στην Ελλάδα σήμερα δεν μπορεί ν' ανταποκριθεί στην

κοινωνική του αποστολή. Υπηρετεί την ανάγκη του μεγάλου κοινού να βυθιστεί στην ψευδαίσθηση και το οδηγεί στην αντίληψη πως επιτελεί μια κοσμική κι όχι κοινωνική υποχρέωση.

Όμως, το θέατρο διαμορφώνει κάθε φορά το κοινό του. Και είτε αποδέχεται τυφλά ό,τι υπάρχει είτε τρέχει κάθε χρόνο στις διάφορες θεατρικές αιθουσες με τη σύγχυσή του ολοένα να μεγαλώνει είτε —αν έχει κάποιες απαιτήσεις— απομα-

κρύνεται από το θέατρο διοχετεύοντας την ευαισθησία του σε άλλους τομείς της τέχνης.

Το ελληνικό θέατρο (και σαν τέχνη και σαν επάγγελμα και σαν λειτουργία με κοινωνική χρησιμότητα) έχει μείνει στάσιμο.

Απαιτείται, λοιπόν, η ριζική επανεξέταση του ρόλου του και ο επαναπροσανατολισμός του.

Το κύρος της θεατρικής παιδείας θα μπορέσει να διαμορφώσει και το αυριανό επαγγελματικό θέατρο. Το

θεατρικό επάγγελμα θα πάρει τη θέση που του αξίζει στη συνείδηση του κοινού και οι καλλιτέχνες του θα κατέχουν τα επιστημονικά εφόδια που απαιτούνται από την εποχή μας. Η σωστή θεατρική λειτουργία θα διαμορφώσει και το σωστό αυριανό κοινό.

Σημείωση: Το παραπάνω κείμενο με μορφή υπομνήματος έχει υποβληθεί στα υπουργεία Προνόιας και Πολιτισμού στις 8/10/1983.

Σχόλια

ΚΑΛΟΠΡΟΑΙΡΕΤΗ ΑΠΟΡΙΑ

Ο ΕΚΤΩΡ ΚΑΚΝΑΒΑΤΟΣ, είναι ένας ποιητής που την ποίησή του την εκτιμώ πολύ. Καταλαβαίνω λοιπόν την αγανάκτηση και την ταραχή που μπορεί να του προκάλεσε το, όπως φαίνεται ασεβές για την τέχνη που αγαπάει και υπηρετεί, δημοσίευμα των ΝΕ-ΩΝ, με το οποίο καταπιάνεται («ΠΟΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ» - «Γράμματα και Τέχνες» αρ. 25). Κι ακόμα καταλαβαίνω ότι νομιμοποιείται «εν βρασμώ ψυχής» να εκφράζει κανείς τα αισθήματά του.

Εγώ, το περί ου ο λόγος κείμενο δεν το διάβασα κι επιπλέον βρίσκομαι πολύ μακριά από την ποίηση (με μικρό ή κεφαλαίο), ώστε να μετέχω ισότιμα στην ταραχή του. Ωστόσο θα ήθελα να παρατηρήσω, ως απλή αναγνώστρια κι όχι ως τίποτε άλλο, πως σ' ένα σημείο τουλάχιστον ο Ε.Κ. δεν μπόρεσε να με πείσει. Δηλαδή πως έχει καμιά σχέση το ότι βγαίνουν 2.000 ποιητικά βιβλία το χρόνο στην Ελλάδα με το ότι ο ελληνικός λαός είναι, όπως λέει, ο ποιητικότερος λαός του κόσμου κλπ. Ή ότι η πληθώρα των ποιητικών βιβλίων που εκδίδονται, πάλι έχει καμιά σχέση με το «να εκφράζεται ο κόσμος ποιητικά», των Λωτρεαμών κλπ. Ή ακόμα ότι ο αριθμός των συλλογών είναι δείγμα που κατατάσσει τον αμερικανό και τον ελληνικό λαό σε κάποια κλίμακα ποιητικότητας. (Αν αυτό εννοεί).

Με το χέρι στην καρδιά, ας μας πει ο Ε.Κ., ξεφυλλίζοντας κάποιες απ' αυτές τις χιλιάδες συλλογές, ποτέ δεν ένιωσε ο ίδιος πλήξη, απελπισία ή και την ίδια την αγανάκτηση, που τώρα δίκαια του προκάλεσε μια κριτική, για την κακοποίηση, τι λέω; για την

εν ψυχρώ διακόρευση της τέχνης που αγαπάει;

Δε σημαίνει βέβαια πως θέλω να δικαιώσω την ευκολία ή την προχειρότητα με την οποία συχνά ασκείται το λειτουργήμα (συμφωνώ) της κριτικής, όπως άλλωστε και τόσα άλλα λειτουργήματα σ' αυτό τον τόπο. Συμπτώματα τέτοια, στο βαθμό που συμβαίνουν, θα πρέπει να καταγγέλλονται. Αλλά να λέμε και... του στραβού το δίκιο!

Κατ. Π.

Κακόγουστο αστείο ή κακοήθεια;

Ο γέρος

*Φοράει τα χρόνια του κατάσαρκα.
Θυμάται τις σκάλες. Στο βάθος
το γραφείο, τα σκόρπια χαρτιά.
Μετά ένας μεγάλος πόλεμος.
Ιδεολογίες, βιομηχανίες, επαναστάσεις,
και τα ψάρια ανέβηκαν στα δέντρα για να σωθούν.
Γυρνάει στα προσωπικά του.
Αγάπησε μερικούς ανθρώπους,
είδε μουσικές να ξεχνιούνται.
Κάπνισε πολλά τσιγάρα. Πρόλαβε
να ακούσει λίγες φορές τον ουρανό
χωρίς αεροπλάνα, και αυτό ήταν.
Του 'πεσαν τα δόντια, σακούλιασε.
Φωνάζει ανύπαρκτα ονόματα
—Βουβές παρενθέσεις— Με βρογχοκήλη,
με πλατυποδία, με εμφυλίου πολέμους.
Τυλιγμένο σε επιδέσμους το τηλέφωνο
—ούτε ακούει, ούτε τον ακούνε—
Περιστρέφεται η ζωή δίσκος εβδόμηντα οκτώ
στροφών. Η βελόνα τον σκάβει.
Το τραγούδι ακούγεται στραπατσarisμένο.
Δεν μπορεί να βαδίζει πια. Μέχρι χθες
σερνόταν με τα τέσσερα. Τώρα είναι
στο κρεβάτι ανάσκελα και κοιτάει
τον κήπο του στο ταβάνι.
Στο κομοδίνο γυαλίζει η μασέλα του
κάτασπρη νύχτα - άγνωστο αύριο.
Καπνοί τον ζώνουν και βήχει
τα παλιά και τα καινούργια.*

*Τυφλοπόντικες στίχοι σκάβουν λαγούμια.
Βγάζουν για λίγο το ρύγχος έξω.
Κοιτάνε.
Τρομάζουν και ξαναχώνονται στο χώμα.*

*Ο γέρος όμως ζει και ξέρει
πώς γίνεται το σίδερο μπαμπάκι.*

Ένας γέρος

*Θυμάται τα παιδικά του χρόνια που περάσανε.
Τα νιάτα.
Το Ναύσταθμο της Σαλαμίνας
όπου δούλευε από μικρό παιδί.
Το μόλο, τα σημαιοστόλιστα καράβια,
Θυμάται τις σκάλες.
Το Λεβητοποιείο —στο βάθος το γραφείο
τα σκόρπια χαρτιά.
Μετά ένας μεγάλος πόλεμος.
Οι σειρήνες —οι βομβαρδισμοί— το καταφύγιο.
Θυμάται την πείνα, την τρομοκρατία, το Θάνατο,
τα ματωμένα σχοινιά, το χιόνι,
τους φίλους τους αγαπημένους, που εκτελέστηκαν
—Ιδεολογίες, αντάρτικο, επαναστάσεις,
και τα ψάρια π' ανέβηκαν στα δέντρα να σωθούν.
Γυρνάει στα προσωπικά του.
Αγάπησε μερικούς ανθρώπους.
Έζησε την απελευθέρωση.
Είδε μουσικές να περνούν — λάβαρα ν' ανεμίζουν.
Κάπνισε πολλά τσιγάρα. Πρόλαβε
να ακούσει λίγες φορές τον ουρανό
χωρίς αεροπλάνα, κι αυτό ήταν.
Τούπεσαν τα δόντια, σακούλιασε
φώναξε την πεθαμένη μάνα του για να τον πάρει.
—Βουβές παρενθέσεις— Με βρογχοκήλη
με πλατυποδία, με ζάχαρο, με πίεση
κι εμφυλίου πολέμους.
Μέσα σε πλαστική σακούλα το τηλέφωνο
Τυλιγμένο —ούτε ακούει ούτε τον ακούνε—
Περιστρεφόμενη ζωή, δίσκος εξήντα επτά στροφών.
Η βελόνα τον σκάβει.
Το τραγούδι ακούγεται σπαρακτικό.
Δεν μπορεί να βαδίζει πια.
Μέχρι χθες σερνόταν με τα τέσσερα.
Τώρα είναι στο κρεβάτι ανάσκελα
και βλέπει στο ταβάνι του σπιτιού
τον κήπο με τα δέντρα.
Στο κομοδίνο γυαλίζει η μασέλα του.
Κάτασπρη, χιονισμένη νύχτα - άγνωστο αύριο.
Καπνοί τον ζώνουν και βήχει.
Τα παλιά και τα καινούργια.
Τα ποιήματά του γίναν τυφλοπόντικες
σκάβουν λαγούμια,
βγάζουν για λίγο το ρύγχος έξω - κοιτάνε,
τρομάζουν και ξαναχώνονται στο χώμα.
Ο γέρος όμως ζει και ξέρει
πώς γίνεται το σίδερο μπαμπάκι.*

Το πρώτο ποίημα είναι του ποιητή Γιάννη Κοντού (. . .).
Το δεύτερο του Δημ. Λουκά, δημοσιευμένο στο περ. *Δώμα*,
Φθίν. - Χειμώνας 1983.

παρατηρητής

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΘΕΣ/ΝΙΚΗ «ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ» ΤΗΛ. 264.958
ΑΘΗΝΑ «ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ» ΔΙΔΟΤΟΥ 39

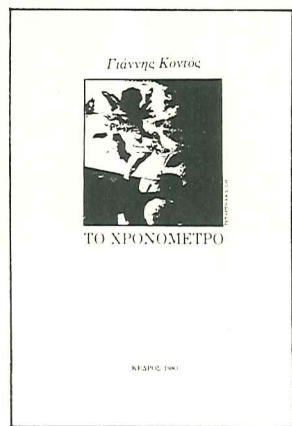
παρατηρητής

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

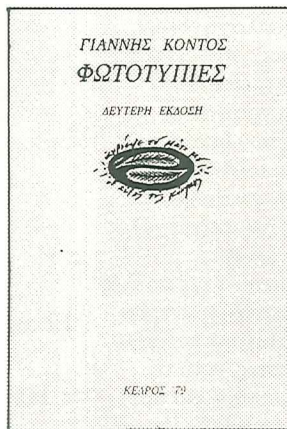

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΘΕΣ/ΝΙΚΗ «ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ» ΤΗΛ. 264.958
ΑΘΗΝΑ «ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ» ΔΙΔΟΤΟΥ 39

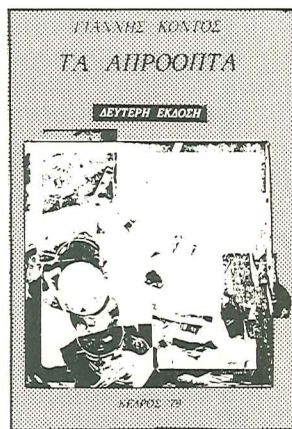
Τα βιβλία
του
ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΝΤΟΥ
στις εκδόσεις
ΚΕΔΡΟΣ

ΤΟ ΧΡΟΝΟΜΕΤΡΟ
(Τέταρτη έκδοση)

ΦΩΤΟΤΥΠΙΕΣ
(Δεύτερη έκδοση)

ΤΑ ΑΠΡΟΟΠΤΑ
(Δεύτερη έκδοση)

ΘΑΝΟΣ ΜΙΚΡΟΥΤΣΙΚΟΣ

Κωνσταντίνου Καβάφη
«Ο ΓΕΡΟΣ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ»
Κώστα Παπαγεωργίου
«ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑ»

Η ευαισθησία στο Ελληνικό τραγούδι!

ΑΡΑΠΙΑ ΓΙΑ ΛΙΓΟ ΠΑΨΕ
ΝΑ ΧΤΥΠΑΣ ΜΕ ΤΟ ΣΠΑΘΙ

Η απάντηση στην επίθεση της «γυφτιάς»

από τη

ΣΤΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΥ
(Τρίτη έκδοση)

ΤΑ ΟΣΤΑ
(Δεύτερη έκδοση)

30 ΑΡΧΟΝΤΑ ΚΕΔΡΟΣ

1954-1984 **ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ**
...δημιουργούμε αναγνώστες

Γ. Γενναδίου 6 (πάροδος Ακαδημίας) Τηλ.: 36.15.783

ή λέξη

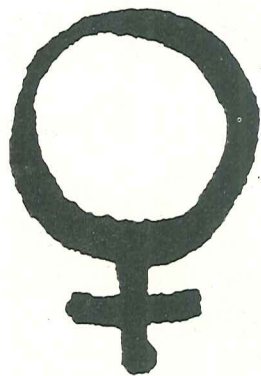
Μηνιαίο περιοδικό
ελληνικής και ξένης λογοτεχνίας

Έκδοση-Διεύθυνση:
Αντώνης Φωσσιέρης & Θανάσης Θ. Νιάργος

Ψωμί και Τριαντάφυλλα

Μικροί και μεγάλοι
αγώνες της γυναίκας

Μια καταπληκτική εναλλαγή ιδεών, δυναμισμού και πάθους, διατρέχει το βιβλίο αυτό, που αποτελείται από κλασικά κείμενα που έγραψαν οι γυναίκες στην πορεία των δικών τους αγώνων για κοινωνική ισότητα και χειραφέτηση. Δοκίμια, αναμνήσεις, γράμματα, γραμμένα όλα από μεγάλες φεμινίστριες και αγωνίστριες ταυτόχρονα, που ανάμεσά τους πολλές φυλακίστηκαν και δεινοπάθησαν, θα τοποθετήσουν το γυναικείο πρόβλημα σε όλες του τις διαστάσεις, από τη νομοθετική ισότητα, ως το γάμο που εξακολουθεί να είναι εργαλείο καταπίεσης και την επιθυμία της να ελέγχει το δικό της σώμα. Κείμενα που διατρέχουν μια περίοδο κοντά δύο αιώνων και αποτελούν το μέτρο που δείχνει ότι η βασική θέση της γυναίκας στην κοινωνία, ακόμα και σήμερα παραμένει η ίδια.

Ελαιν Χέφνερ

Για μια νέα μητέρα

Μετά τόν Φρόνυτ
και το φεμινισμό,
η εποχή της
ολοκληρωμένης
γυναίκας που
είναι και μητέρα

«Είσατε ικανές και για τους δύο ρόλους», εξηγεί η συγγραφέας. Ο ρόλος της γυναίκας και ο ρόλος της μητέρας μπορούν να εναρμονιστούν θαυμάσια. Μόνο ξεχάστε πια την «καλή μητέρα», δεν υπάρχει. Ταιριάζετε τις ανάγκες του παιδιού με τις δικές σας. Δε χρειάζεται να θυσιάσετε τη γυναίκα για το παιδί. Γίνεται μια μητέρα ώριμη, ενήλικη. Η δική σας ισορροπία είναι και η ισορροπία του παιδιού. Φυλάξτε τη.

Ζόζεφ Ρόσνερ

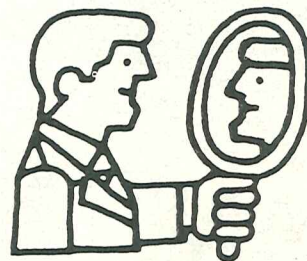
Όλα όσα πρέπει να ξέρετε για την ψυχανάλυση

Τι είναι και πως
λειτουργεί σε απλή
γλώσσα με ερωτήσεις
και απαντήσεις

Μέσα από απλές και σύντομες απαντήσεις σε ερωτήσεις που ο καθένας μας μπορεί να κάνει, το *Όλα όσα πρέπει να ξέρετε για την ψυχανάλυση*, διαλύει όλες τις συγχύσεις και παρεξηγήσεις που περιβάλλουν το θέμα αυτό και προσδιορίζει με ακρίβεια τι είναι η ψυχανάλυση και πως λειτουργεί. Ο Ρόσνερ αναλύει τους όρους, περιγράφει τις βάσεις και εξηγεί τους σκοπούς αυτής της επιστήμης και τέχνης που βοήθησε χιλιάδες ανθρώπους να γεφυρώσουν το χάσμα ανάμεσα στο μυστικό εαυτό τους και τις απαιτήσεις της ζωής.

«Ο Ρόσνερ προσφέρει πολλά στον απλό αναγνώστη, αφού κατορθώνει με το βιβλίο αυτό των ερωταπαντήσεων να διαλύσει το μυστήριο γύρω από μια επιστήμη, για την οποία γράφονται μόνο ειδικά και περίπλοκα βιβλία.»

Contemporary Psychology

Εκδόσεις Γλάρος

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 31 • ΑΘΗΝΑ 141 • ΤΗΛ 36 18 457